

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

11

Tanári útmutató

4

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

SZAKMAI VEZETŐK

PÁLA KÁROLY SZAKMAI IGAZGATÓ
PUSKÁS AURÉL FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES
RÁPLI GYÖRGYI A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ VEZETŐK

ARATÓ LÁSZLÓ
KÁLMÁN LÁSZLÓ

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK
BÁNRETI ZOLTÁN
CSERHALMI ZSUZSA
GYŐRI JÁNOS
SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

MURÁNYI YVETT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI
PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

© SULINOVA KHT.

© MURÁNYI YVETT

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBE,
KÍSÉRLETI-TESZTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.

KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.

MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA AZ EDUCATIO TÁRSADALMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KÖZHASZNÚ TÁRSASÁG
1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: KEREKES GÁBOR ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: PÁTRIA NYOMDA ZRT., 2007

**A B A R O K K
I R O D A L O M
M A G Y A R O R S Z Á G O N**

Tanári útmutató

F e j l e s z t ő

Mozer Tamás

TARTALOM

A BAROKK IRODALOM MAGYARORSZÁGON

- 5 NÉVJEGY
- 9 A BAROKK EPOSZ MESTERE, ZRÍNYI MIKLÓS
- 132 A ROKOKÓ PRÓZA MESTERE, MIKES KELEMEN

NÉVJEGY

11. ÉVFOLYAM, 4. FEJEZET

A BAROKK IRODALOM MAGYARORSZÁGON

Fejlesztő: Mozer Tamás

A FEJEZET CÉLJA	<ul style="list-style-type: none"> • A <i>Szigeti veszedelem</i> és a <i>Törökországi levelek</i> világába való bevezetés. • Olvasói tapasztalatok szerzése válogatott szemelvényeken, s az egész iránti érdeklődés fölkeltése. • A barokk művészet céljainak, stílusjegyeinek megismerése, rendszerezése. • A barokk kor eszméinek megértése és a tanuló saját korával, normáival, meggyőződéseivel való reflektálása. • Önálló kutatómunka készítése, a velünk élő barokk egy szeletének megismerése.
KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI FÓKUSZOK	<p><i>Tematikus fókusz:</i> A barokk kori keresztény heroizmus világa, a hős és a tanú</p> <p><i>Poétikai fókusz:</i> A barokk eposz és a rokokó irodalmi levél</p> <p><i>Szövegértési fókusz:</i> Régi verses elbeszélés olvasása, részletek feldolgozása az egész helyett</p> <p><i>Szövegalkotási fókusz:</i> Jegyzetelés és kisebb szövegalkotási gyakorlatok mellett egy nagyobb lélegzetű önálló kutatómunka készítése</p>
A FEJEZETBEN LÉVŐ MODULOK CÍME, AJÁNLOTT ÓRASZÁMA ÉS SZÖVEGBÁZISA	<ul style="list-style-type: none"> • A fejezet összesen két modulból áll. Az 1. modul 8 óra anyagát tartalmazza. • Az áttekinthetőség kedvéért összefoglaljuk a modul óráinak témáját és lépésszámait. A vastagon szedett órák elvégzése kötelező, a többi közül két óra választható, egy további óra pedig a tervezett kutatómunka prezentációjára fordítandó. • Így az 1. modulra összesen 7 órát szánunk, a 2. modul 2 órájával együtt pedig a fejezet egésze 9 órás. <p>1. <i>A barokk eposz mestere, Zrínyi Miklós (7 óra)</i></p> <p>1. óra: A barokk művészet ismételése, a velünk élő barokk (a kutatási feladat bevezetése), Zrínyi életrajza (1–4. lépés)</p> <p>2. óra: A <i>Szigeti veszedelem</i> bevezetése, verselése és három nyelvi sajátossága (I. ének 1–6.); Tasso: <i>Megszabadított Jeruzsálem</i> (I. 1–3.) (5–8. lépés)</p> <p>3. óra: Isten szavai Mihály arkangyalhoz, a török had seregszemléje (I. ének 12–24., 68–102.) (9–14. lépés)</p> <p>4. óra: A lován ülő Szulimán, Zrínyi Miklós hajnali imája: a két ellenfél (II. ének 31–38., 44–50., 64–86.) (15–17. lépés)</p> <p>5. óra: Egy török fiú dala a szerencséről, elmélkedés a szerencséről: a szerencse motívuma (III. ének 30–40., IV. ének 1–11.); Horatius: <i>Licinius Murenához</i>; VIII. ének 1–10. (18–21. lépés)</p> <p>6. óra: Delimán és Cumilla szerelmes kiséposza (XII. ének 1–13., 19–52., 77–111.) (22–25. lépés)</p>

A FEJEZETBEN LÉVŐ MODULOK CÍME, AJÁNLOTT ÓRASZÁ- MA ÉS SZÖVEGBÁ- ZISA	7. óra: Kirohanás és hősi halál: összefoglalás (XV. ének 53–108.) (26–28. lépés) 8. óra: Zrínyi kirohanása festményeken, Egy barokk hőstípus és Korunk hőse. <i>Máté evangéliuma</i> 25. 14–30. (29–32. lépés) 2. <i>A rokokó próza mestere, Mikes Kelemen (2 óra)</i> 10., 108., 112., 207. levél, részletek a 49., 75. és 206. levélből, Amade László: <i>Szi- vem csöngetője</i> , Faludi Ferenc: <i>A pipáru</i> , Csokonai: <i>Az alvó Lillára</i>
AJÁNLOTT KOROSZTÁLY	11. évfolyam (16-17 évesek)
ELŐZŐ ÉS KÖVETŐ FEJEZET	3. fejezet: <i>A reneszánsz és a reformáció irodalma</i> 5. fejezet: <i>Felvilágosodás és klasszicizmus</i>
TANTERVI MODUL- KAPCSOLÓDÁSI PONTOK	7. évfolyam, 4. fejezet: <i>Poétai iskola</i> (ritmus és versforma) 7. évfolyam, 6. fejezet: <i>Itthon vagyok</i> (Kölcsey: Himnusz) 9. évfolyam, 2. fejezet: <i>Eposzok régen és ma</i> (az eposz műfaja és kellékei) 10. évfolyam, 1. fejezet: <i>Horatius Noster</i> (a sztoicizmus) 10. évfolyam, 7. fejezet: <i>Korszak, korstílus, stílusirány</i> (2. A barokk)
KERESZTTANTERVI KAPCSOLÓDÁS	A művészettörténet és kultúrtörténet tartalmi, nemzeti identitásunk elemei.
NAT	<p>1. <i>Beszédképesség, szóbeli szövegek alkotása és megértése</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Érvelés: érvek felkutatása, rendszerezése, vélemény, állásfoglalás kialakítása, továbbfejlesztése, logikus gondolatmenet kialakítása. Törekvés a rendszeres önreflexióra és önkorrekcióna. • Önbecsülésen és mások megbecsülésén alapuló együttműködés csoportos beszélgetésben, vitában. <p>2. <i>Olvasás, írott szöveg megértése</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • A művek műfaji természetének megfelelő szövegfeldolgozási eljárások, megközelítési módok ismeretének elmélyítése. • A mai nyelvhasználattól eltérő (rég, archaizáló) szövegek megértésében szerzett tapasztalatok bővítése. • Különböző korstílusokat, stílusirányzatokat, nyelvi stílusrétegeket reprezentáló szövegek megismerése, sajátosságaik felismerése, értelmezése. <p>3. <i>Írásbeli szövegek alkotása, íráskép, helyesírás</i></p> <p>Felkészülés a nagyobb anyaggyűjtést, önálló munkát igénylő, terjedelmesebb szövegek írására. Hosszabb felkészülést igénylő esszé, pályázat, értekezés, műértelmezés megalkotásának gyakorlása.</p> <p>4. <i>A tanulási képesség fejlesztése</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Verbális és nem verbális (hangzó és képi) információk célszerű gyűjtésének, rendszerezésének és felhasználásának gyakorlása. A könyvtárismeret bővítése, gyakorlása, múzeumi információk. • Az információ-felhasználás néhány további normájának megismerése, alkalmazása (pl. a források megjelölése, az idézés formai és etikai szabályai, jegyzetek készítése).

NAT	<p>6. <i>Ismeretek az irodalomról</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lírai és nem lírai verses műfajok megismerése és azonosítása, jellegzetességeik, tartalmi és formai sajátosságaik megértése. A műfaji konvenció és az attól való eltérés jelentéshordozó szerepének bemutatása néhány művön. • A stílusirányzat, a műfaj és az egyéni írói törekvés megmutatkozása a szereplők megalkotottságának módjában. • Törekvés a közvetlenül adott jelentés árnyalására, általánosítására személyes tapasztalatok és más tanult irodalmi művek, megismert irodalmi konvenciók és elemzési technikák bevonásának segítségével. A jelentéstudajdonítás során kapcsolatkeresés az európai és a magyar irodalom nagy hagyományaival, kódjaival. <p>7. <i>Az ítézőképesség, az erkölcsi, esztétikai és történeti érzék fejlesztése</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Különböző műfajú, más-más művészeti ághoz tartozó művek összehasonlítása, a mű hatása mint műfaj- és médiumfüggő tapasztalat. • A történeti másság befogadói aktivitást követelő szerepének tudatosulása. A történeti érzék tudatos és önálló fejlesztése.
KÖVETELMÉNYEK	<p>→ A tanuló képes legyen önálló kutatómunka megtervezésére, az anyaggyűjtésre, elrendezésre, kivitelezésre és prezentálására. Képes legyen mindezt mással együttműködve megvalósítani.</p> <p>→ Képes legyen képzőművészeti alkotások stílusjegyeinek megállapítására. A barokk művészet jellemzőit képekről leolvasva már tanult ismeretekhez kapcsolni, és mindezt irodalmi szövegeken újra felfedezni.</p> <p>→ Képes legyen arra, hogy egy képet gondolkodása kiindulópontjává tegyen, ill. gondolatmenetében felhasználjon. És viszont: képes legyen irodalmi szövegben megértett poétikai eljárást más művészeti ág (festmény, film) eszközei között felismerni, alkalmazásukban hasonlóságokat és különbségeket megfogalmazni.</p> <p>→ Képes legyen régi verses elbeszélő szöveg részleteinek olvasására, értelmezésére. A részletekből az egészre vonatkozó következtetések levonására.</p> <p>→ Képes legyen tankönyvi olvasmányok és tanulmányrészletek önálló feldolgozására. Szövegrészletek, gondolatmenetek összehasonlítására, párhuzamok és ellentétek megfogalmazására.</p> <p>→ Képes legyen műfaji sajátosságok felismerésére (eposzi kellékek, a levél műfaja). Fölhasználásukban a korstílus és a személyes alkotói jegyek, törekvések kiemelésére.</p> <p>→ Képes legyen egy régi kor eszméinek befogadására, saját korával és hiteivel való reflektálására (csoda, hit, sors, hősiesség, pátoz stb.)</p>
ÉRTÉKELÉS	<p><i>Folyamati:</i> Az egyéni és csoportmunkák prezentációjának értékelése, ill. a megértés mintavétel útján történő folyamati értékelése</p> <p><i>Kimeneti:</i> Kilépőkártya, a barokk művészettel kapcsolatos kutatómunka kritériumos értékelése (tanulói és tanári)</p>
MÓDSZERTANI AJÁNLÁS	<p>A fejezet az együttműködésen alapuló tanulást (pármunka, csoportmunka) részesíti előnyben. Módszer- és eljárásrészlete igyekszik az interaktív és reflektív tanulás lehetőségét szolgálni.</p>

TÁMOGATÓ
RENDSZER,
SZAKIRODALOM

Pethőné Nagy Csilla: *Módszertani kézikönyv – befogadásközpontú és kompetencia-fejlesztő irodalomtanítás*, Korona Kiadó, 2005

A jegyzetek jórészt két kiadás alapján készültek:

Zrínyi Miklós: *Szigeti veszedelem*. Szerkesztette, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Király Erzsébet. Matúra Klasszikusok, 1993

Zrínyi Miklós: *Szigeti veszedelem. Az török áfium ellen való orvosság*. A szöveggon-
dozás és magyarázatok Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter munkája. Európa
Diákkönyvtár, 2001

A költői életmű legújabb kiadása:

Zrínyi Miklós összes versei. Szerkesztette Kovács Sándor Iván. A Magyar Költészet
Kincsestára sorozat, Bp., 1995

Felhasznált irodalom:

Arany János: *Zrínyi és Tasso. A. J. Összes művei*. 10. kiadás. Szerk. Keresztúry Mária,
Bp., 1962

Király György: *Zrínyi és a reneszánsz*. In: *A filológus kalandozásai*. Bp., 1980, 207–
216.

Horváth János: *A magyar irodalom fejlődéstörténete*. Bp., 1976

Horváth János: *Barokk ízlés irodalmunkban*. In: *Esszépanoráma*. Bp., 1978, I. kötet,
567–592.

Klaniczay Tibor: *Zrínyi Miklós*. 2. kiadás, Bp., 1964

Klaniczay Tibor: *A múlt nagy korszakai*. Bp., 1973

Bán Imre: *A barokk*. Bp., 1968

Vas István: *Jó szerencse – Zrínyi kilenc soráról*. In: *Az ismeretlen isten*. Bp., 1974,
947–953.

Kovács Sándor Iván: *Az író Zrínyi Miklós*. Bp., 2006

Szerb Antal: *Magyar irodalomtörténet*. Bp., 1934

Gintli Tibor–Schein Gábor: *Az irodalom rövid története*. Pécs, 2003

Szegedy-Maszák–Veres–Bojtár–Horváth–Szörényi–Zemplényi: *Irodalom a gimnázium II. osztálya számára*. Bp., 1985 (A barokk fejezetet Szörényi László írta.)

SZÖVEGFORRÁSOK

A szövegek forrása: www.mek.oszk.hu, néhol javítottuk.

1. A BAROKK EPOSZ MESTERE, ZRÍNYI MIKLÓS

7 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1–2. feladat

T/1.

5. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Ennek a lépésnek az a célja, hogy segítsen felidézni a stílustörténeti fejezetben tanultakat. Ott hat képből bontottuk ki a barokk művészet jellemzőit, a képek európai barokk műalkotásokat ábrázoltak. Itt az a) feladat öt képe a magyarországi barokk művészetet képviseli. A feladat tehát hasonló, csak már használni lehet benne a barokkról tanult fogalmakat, ehhez pedig tanítványaink átpillanthatnak a b) feladatra. A b) feladatban ugyanis a barokkról tanult fogalmakat rendeztük el egy körbe. Ezekből kell egy barokkról szóló gondolatmenetet összeállítani. Ebben a gondolkodásban pedig segítségükre lehetnek az a) feladat képei.
- A kétféle munkát párhuzamosan végzik a csoportok, ill. a párok, de jelezzük előre, hogy a másik feladatban található segítséget.
- A b) feladatot végeztethetjük fóliára vagy csomagolópapírra is, ez megkönnyítené a közös megbeszélést.
- Ehhez a két feladathoz a Barokk fejezet bevezetéséhez érdemes még a megelőző órán megkérni tanítványainkat, hogy olvassák újra a 10. évfolyam stílustörténeti fejezetében *A barokk* című olvasmányt.
- A feladat megbeszélését a következő lépésben végezzük el.

Kiemelt készségek, képességek: tanult ismeretek felidézése, képi látás, kultúrtörténeti érdeklődés, szövegalkotás, logikai gondolkodás és érvelés, önálló gondolatmenet felépítése

Célcsoport – differenciálás

Az a) feladat inkább a képi látást, a b) a logikus gondolkodást fejleszti. Az a)-t olyan gyerekeknek adjuk, akik szeretnek képeket nézegetni, akiknek gondolkodását segítik a képek. A b)-t olyanoknak, akik a logikai feladatokra fogékonyabbak.

Munkaformák: 3-4 fős homogén csoportok, egyéni [a)], egyéni, majd páros munka [b)]

Módszerek, eljárások: képolvasás, megbeszélés, fogalmazás

Eszközök: csomagolópapír vagy fólia és írásvetítő, filcek

||| *A fejezet első moduljában egy jelentős, ám kevesek által olvasott művel, Zrínyi Miklós Szigeti veszedelem című eposzával ismerkedünk meg. Jelentős, mert kora problémáit és eszméit a legmagasabb művészi színvonalon jeleníti meg. Kevesen olvassák, mert nem könnyű olvasni.*

A barokk művészet jellemzése és Zrínyi pályaképe után tartalmi foglalatok formájában haladunk végig az eposz cselekményén. Közben kiragadott szemelvényekhez kapcsolódva olyan kérdésekkel foglalkozunk, amelyek segíthetnek közelebb kerülni ennek a műnek a világához. Ezek a kérdések részben esztétikaiak: pl. *hogyan jellemzi az antikvitásból ismerős műfaj, a hőseposz barokk változatát, hogy milyen egy barokk allegória vagy hogy miért nem unalmas egy hosszú harcleírás.*

Kérdéseink másrészt gondolatiak lesznek: pl. *hogyan volt a barokk eposz hőseszménye vagy milyen felfogás fogalmazódik meg az eposzban a szerencséről, az értelmes életről vagy a szerelemről.*

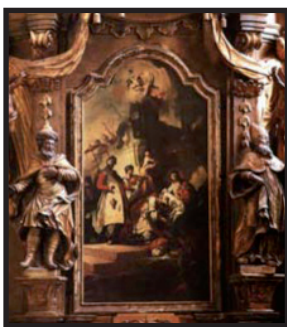
Kezdjük hát ezt a modult Zrínyi jelmondatának első felével: *Jó szerencse!*

MI A BAROKK?

A barokk a reneszánszt felváltó művelődéstörténeti korszak, amely a 16. század végétől a 18. század végéig határozta meg az európai művészetet és ízlést. A barokk művészet szervesen fejlődött ki a reneszánszból. Eszközeit, céljait a reneszánsz kori művészettel való párbeszédben, azt folytatva és meghaladva alakította ki.

1. Idézzük fel, amit a 10. évfolyam stílustörténeti fejezetében a barokról tanultunk – az alábbi képek és kulcsfogalmak segítségével!

- a) Beszéljétek meg a csoportban, hogyan jelenik meg a barokk az alábbi képeken! Aztán ki-kivalassza ki az egyiket, és mutassa be írásban: mit ábrázol, milyen barokk stílusjegyeket mutat, hogyan jellemzi a korszakot!

Háromkirályok-oltár a kolozsvári Szent Mihály templomban
Frantzen Anton Maulbertsch, 1748 körül

Pietà a csornai Nagyboldogasszony-templomban, ismeretlen szerző műve, 18. század

Nepomuki Szent János szobra Szegváron, a Kurcai hídfőn, 1795-ből

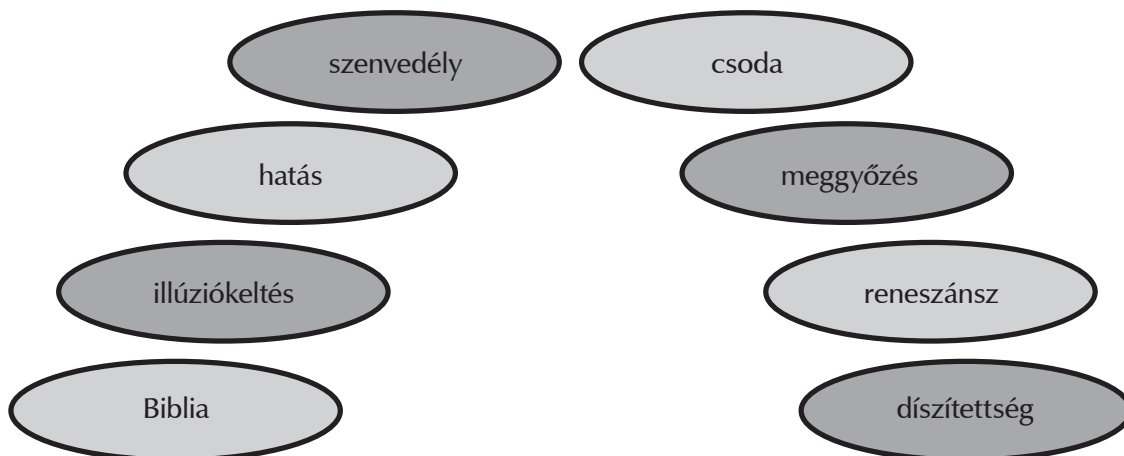
A fertői Esterházy-kastély madártávlati képe.
Építtetője Esterházy Miklós és Cziráky Margit, 1763–66

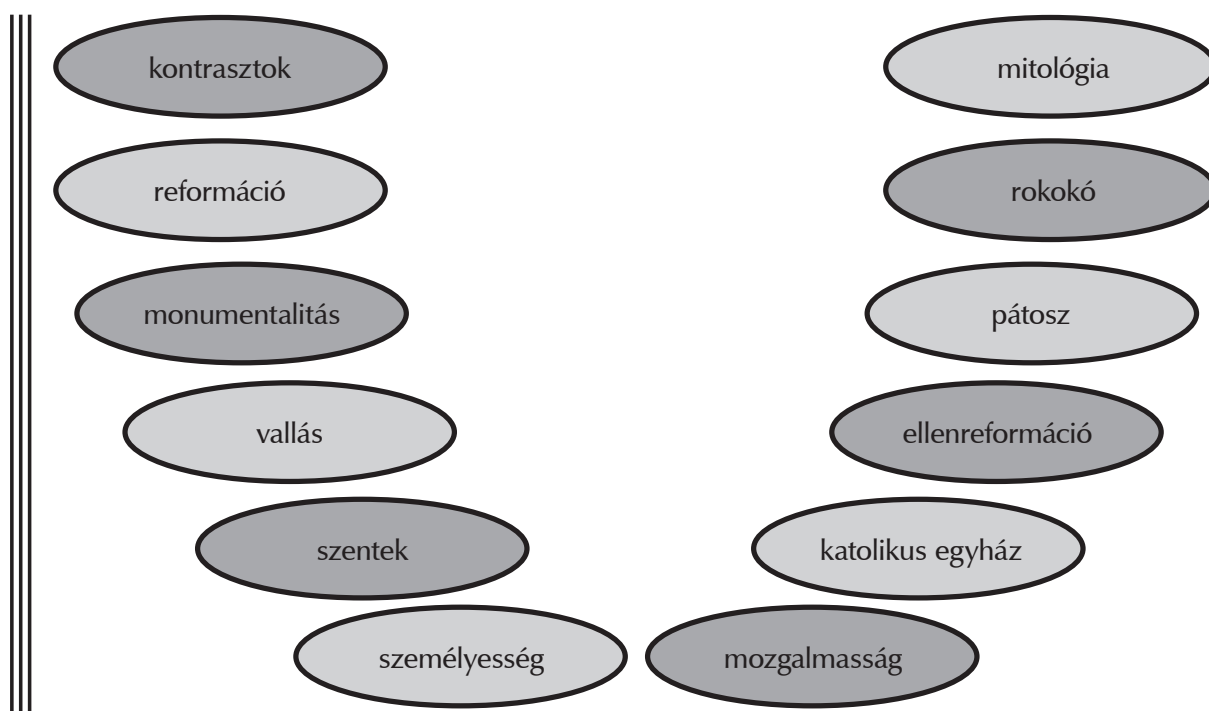

Esterházy Pál és felesége síremlékszobrai,
Pozsony környéki szobrász, fa,
1682 (Nemzeti Galéria)

- A kiválasztott képem:

- b) Egy körbe írtuk a barokk megközelítésére használt kulcsfogalmakat. Fogj egy ceruzát, és rajzolj köztük bejárási útvonalat, amelyre egy barokkról szóló gondolatmenetet fölépítenél!
Utána magyarázd el a gondoltsort a padtársadnak!
(Kiegészítheted a gondolatmenetet itt nem szereplő fogalmakkal is.)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) – Az oltárkép barokk stílusjegyei: a sötét alaptónusból kibomló bonyolult fény-árnyék viszonyok, a középső csoportozat lendületes megformálása (különösen a Mária elé boruló öreg király és a fölülről meghajló József mozdulata), a valószínűtlen tér, a klasszicizáló romok dőlése és a háttérből báméskodó alakok, végül fönt, a megnyíló égboltban megjelenő két angyalka a betlehemi csillaggal. A *megnyíló égbolt* a stílustörténeti fejezetben kétszer is szerepel (Caravaggio: *Szent Péter keresztre feszítése*, Bernini: *Szent Teréz elragadtatása*): ezt a barokk motívumot azért jó kiemelnünk, mert Zrínyi apoteózisában viszontlátjuk majd. Jellemző a képet övező bonyolult fafaragás: a csigás oszlopfő, a színpadiasan kiemelő drapéria és a szelíd arcú, szép mozdulatú szobrok kétoldalt.
- A csornai pietà vidéki barokk alkotás, szenvedélyes mozdulat, fájdalom és pátosz jellemzi.
  - Nepomuki Szent János szobrán az áhítatot kifejező mozdulatot lehet kiemelni. A barokk korban kezdtek az utak mentén szentszobrokat, feszületeket állítani.
  - A fertődi Esterházy-kastély: A képek közül csak ezen látható világi rendeltetésű épület, egy barokk fényűzéssel megépített kastély. Díszes kovácsoltvas kapun lehet belépni az udvarra, ahol rabul ejt a gondozott franciapark és a hatalmas épület szimmetriája. Szemben szobrokkal övezett kettős lépcsősor vezet föl a zeneterembe, ahol többek között Haydn műveit bemutatták. A nagyszerű épületegyüttes lakóinak hatalmát és ízlését reprezentálja.
  - Esterházy Pál és neje síremlékszobrai: A finoman megmunkált kis faszobrok az imádkozás helyzetében örökítették meg a házaspárt. Arcuk, mozdulatuk átszellemült, bensőséges érzelmet fejez ki, mélyen és személyesen átélt hitről tanúskodnak. A férfiszobrot finom mozdulatok teszik különössé: jobb térde kicsit előrébb van, jobb vállával erősen jobbra és hátrafelé mozdul, így jobb csípője nyakával egy vonalba kerül, az alak finoman félrehajlik. Felsőruhája alul lágy fodrot vet. Két keze éppen nem kulcsolódik imára, mintha megállna félúton. Testtartása félszeg bizonytalanságot és áhítatot sugároz, arcvonásaiban élet, szenvedély és okosság van.
- b) Többféle bejárású út vonal lehetséges.

T/2.

9. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

Mindkét feladat megbeszélésénél lehet kérni a tanítványainktól, hogy egészítsék ki a hallottakat vagy kérdezzenek: figyeljünk arra, hogy lehetőleg ne maradjanak meg nem értett fogalmak, összefüggések.

Kiemelt készségek, képességek: előadókészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: felolvasás, prezentáció

Eszközök: lásd az előző lépést

2. Olvassatok fel egymásnak az öt képről egy-egy képalírást, és hallgassatok meg egy gondolatmenetet a barokról!

A velünk élő barokk

A barokk művészet része az életünknek: falusi templomaink jórészt a 18–19. században, barokk stílusban épültek vagy a barokk ízlés szerint lettek átalakítva. A barokk motívumok leszivárogtak népművészetünkbe: a templombelsők fakazettás mennyezetén, szószékén a festmények vagy az útszéli feszületek az ún. PARASZTBAROKK alkotásai. De városaink régi lakóépületein is a BAROKK és az azt követő KLASSZICISTA ízlés hagyott leginkább nyomot. Mondhatni, hogy ez a két stílus lett 19. századi építészetünk köznyelve, márpedig régi épületeink zöme ebből a korból való.

A zenében a barokk soha nem látott gazdagodást hozott: lényegében ekkor alakul ki a hangszer mai formája, a zenekar, s a világi és egyházi zene olyan műfajokkal gazdagodott, mint a versenymű, az opera vagy a kantáta és az oratórium.

A barokk építészetnek és zenének is bonyolult szabályai vannak, mégis mindennapi élményünk lehet egy szép barokk homlokzat, egy oltárkép, Vivaldi vagy Bach zenéje. Miért nem olvasunk akkor barokk irodalmat? Mert az olvasást nagyon megnehezíti az amúgy is régies szövegek bonyolultsága.

Ebben a fejezetben az a célunk, hogy az olvasási nehézségekkel megküzdve megismerkedjete legjelentősebb barokk íróink művészetével.

2. lépés: 3. feladat

T/3.

9. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Ennek a lépésnek az a célja, hogy a kutatómunkát előkészítse. Azt szeretnénk, hogy a diákok azzal a barokkal is megismerkedjenek, amely része mindennapjainknak, amely közvetlenebbül szerezhethet élményt nekik, mint a barokk irodalom. Egyszersmind azt szeretnénk, hogy ezt önálló anyaggyűjtés, kutatómunka formájában tegyék meg.
- Hasonló feladat már előfordult a 10. évfolyam *Korszak, stílus, stílusirány* fejezetében (2. modul), de ott csak épületeket kellett projektmunka keretében keresni, és minden tárgyalt korszakhoz. Ha ezt a feladatot akkor elvégezték a tanulók, és zömében barokk épületeket hoztak a portfóliójukban, akkor esetleg elhagyhatjuk az itteni feladat A) részét mint lehetőséget.
- Adjuk meg a kutatóshoz a tőlünk telhető segítséget: ötletekkel, esetleg közös sétával, múzeumlátogatással meg a tanórákon ráfordított idővel. Arra biztassuk a tanítványainkat, hogy a feladat elkészítése valóban egy folyamat legyen, s hogy ebben egymással is együttműködjenek. Vagyis együtt is elmehetnek bejárni egy városrészt, meglátogatni egy épületet vagy kiállítást, adhatnak kölcsön egymásnak hangfelvételeket. Abban viszont a tanárnak kell döntenie, hogy elfogad-e közösen készített munkát. Mivel a fejezet végén nem áll értékelő feladatlap, hanem a barokkból szerzett osztályzat ezért a kutatómunkáért jár, el kell várnunk tanítványainktól, hogy önálló munkát készítsenek. Vagy ha közösen adnának be egy munkát, abban kinek-kinek jól megkülönböztethető, értékelhető feladata legyen.
- A tanári bevezetőt (keretes szöveg) kísérheti vetítés vagy zenehallgatás: ennek célja, hogy a velünk élő barokk művészetből adjon ízelítőt. Lényeges, hogy bevezetőnk kedvcsináló is legyen, ill. hogy nagyon világosan azt is fogalmazzuk meg, mit és miért várunk tanítványainktól.
- A barokról szóló fejezet tanítása közben aztán újra és újra térjünk vissza ehhez a munkához, kérdezzük tanítványainkat, hol tartanak, milyen nehézségekbe ütköztek, milyen eredményekre jutottak már. Az eredményekből ízelítőt lehet majd felmutatni a többieknek. A lényeg, hogy ne hagyjuk magukra tanítványainkat a feladattal.
- *Az elkészítendő munka értékelési szempontjai:*
(Ennek a szempontsornak a tanulói oldalon olvasható a megfelelője. Hívjuk fel rá tanítványaink figyelmét, és kérjük meg őket arra, hogy munkájuk prezentálása vagy beadása előtt töltsék ki a táblázatot!)

A) Egy barokk templom vagy lakóház

SZEMPONTOK	IGEN	RÉSZBEN	NEM
AZ ÉPÜLET KIVÁLASZTÁSA. A választott épület alkalmas a célra, tehát a 17–19. században épült, és az esetleges átalakítások dacára őrzi a barokk művészet stílusjegyeit.			

A MUNKA JELLEGE. A tanuló valóban fölkeresi az épületet, bejárja és megfigyeli (s nem éri be csupán reprodukciók vagy leírások feldolgozásával).			
Munkájában, amennyiben lehetséges, felhasznál néhány rendelkezésre álló forrást (szakkönyvből, útikönyvből vagy internetről).			
A felhasznált forrásra világosan hivatkozik. A szó szerinti idézetet idézőjelbe teszi. A szó szerinti és a tartalmi idézetekhez is lábjegyzetet vagy végjegyzetet készít.			
Ha a feladatot többen végezték, világosan jelzik, hogy a munka melyik részét (főleg) ki készítette.			
ILLUSZTRÁCIÓ. Az írásműhöz saját készítésű rajzok vagy fényképek kapcsolódnak.			
TÖRTÉNET. A tanuló, amennyire lehetséges, utánajár az épület történetének, s ezt jól követhető rendben leírja.			
RIPORT. Riportot készít egy ott élő vagy dolgozó emberrel, melyben érdekességekre derít fényt az épület régi vagy jelenlegi használatáról. Esetleg a beszélgetőtársról, az épülethez való viszonyáról derít ki érdekességeket.			
GONDOLKODÁS. A munkában saját megfigyelések, egyéni ötletek és gondolatok is helyet kapnak.			
STÍLUS, NYELVI IGÉNYESSÉG. Munkája a témához illő nyelvi igényességgel készült.			
KÜLALAK. Munkájának végső formája igényes, tetszetős: jó kézbe venni.			

B) Képtári kalauz

SZEMPONTOK	IGEN	RÉSZBEN	NEM
A KÉPEK, SZOBROK KIVÁLASZTÁSA. A kiállításon kiválasztott alkotások a 17–18. században születtek, és valóban jellemzők rájuk vagy kimutathatók rajtuk a barokk művészet stílusjegyei. A kalauz legalább 6-8 mű ismertetését tartalmazza.			
A MUNKA JELLEGE. A tanuló valóban felkeresi a múzeumot, s nem éri be egy művészeti album vagy internetes honlap anyagának ismertetésével. (Igaz, ha a környéken nincs alkalmas múzeum, akkor albumból vagy internetről is meg lehet oldani színvonalasan, sőt így akár egy külföldi képtár anyagát is föl lehet dolgozni, ahová majd egyszer eljuthat a tanuló. Mégis arra törekedjünk, hogy a képtári kalauz mögött múzeumlátogatás álljon.)			

Munkájában felhasznál néhány rendelkezésre álló forrást (szakkönyvből, albumból, ismertető füzetből vagy internetről).			
A felhasznált forrásra világosan hivatkozik. A szó szerinti idézetet idézőjelbe teszi. A szó szerinti és a tartalmi idézetekhez is lábjegyzetet vagy végjegyzetet készít.			
Ha a feladatot többen végezték, világosan jelzik, hogy a munka melyik részét (főleg) ki készítette.			
A MŰALKOTÁS LEÍRÁSA. A szerző nevét, a mű címét és keletkezési dátumát feljegyzi. A szerzőről egy tartalmas mondatot ír.			
Meghatározza a mű témáját és műfaját.			
Az alkotásról készített rövid leírásban képes barokk stílusjegyeket feltárni, a művet érdekesen bemutatni, és hozzáfűzni azt, amit érdekesnek, szépnek tart benne.			
GONDOLKODÁS. A munkában saját megfigyelések, egyéni ötletek és gondolatok is helyet kapnak.			
STÍLUS, NYELVI IGÉNYESSÉG. Munkája a témához illő nyelvi igényességgel készült.			
KÜLALAK. Munkájának végső formája igényes, tetszetős: jó kézbe venni.			

C) Barokk hangverseny

SZEMPONTOK	IGEN	RÉSZBEN	NEM
A ZENÉK KIVÁLASZTÁSA. A kiválasztott zeneművek a 17–18. században keletkeztek, és jellemzőek rájuk a barokk zene stílusjegyei. A hanganyag legalább 2-3 szerző legalább 4-6 művét vagy részletét tartalmazza.			
A MUNKA JELLEGE. A tanuló a rendelkezésre álló forrásokból maga válogatja össze a hanganyagot, amely saját választását, ízlését tükrözi.			
Munkájában felhasznál egy rendelkezésre álló írott forrást (zenei lexikonból vagy internetről).			
A felhasznált forrásra világosan hivatkozik. A szó szerinti idézetet idézőjelbe teszi. A szó szerinti és a tartalmi idézetekhez is lábjegyzetet vagy végjegyzetet készít.			
Ha a feladatot többen végezték, világosan jelzik, hogy a munka melyik részét (főleg) ki készítette.			
A ZENEMŰ LEÍRÁSA. A borítóra feljegyzi a művek szerzőjét, címét, műfaját és az előadók nevét.			

Az alkotásról készített rövid leírásban képes a szerzőt vagy a művet érdekesen bemutatni, és hozzáfűzni azt, amit érdekesnek, szépnek tart benne. Megindokolja a választását.			
BORÍTÓ, ILLUSZTRÁCIÓ. A kazettához vagy CD-hez olyan borítót készített, amely jól illik a válogatás tartalmához és a borító funkciójához is.			
GONDOLKODÁS. A munkában saját megfigyelések, egyéni ötletek és gondolatok is helyet kapnak.			
STÍLUS, NYELVI IGÉNYESSÉG. Munkája a témához illő nyelvi igényességgel készült.			
KÜLALAK. Munkájának technikai kivitelezése igényes, tetszetős: jó kézbe venni és végighallgatni.			

Kiemelt készségek, képességek: figyelem, együttműködési készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: tanári magyarázat

Eszközök: (lehetősként pl.) diavetítő, aktív tábla, CD-lejátszó

3. Válassz egy kutatási feladatot az alábbiakból!

Munkádat a barokk fejezet végére kell elkészítened.

A) Egy barokk templom vagy lakóház

Keress fel lakóhelyed egy barokk emlékét, és fedezd fel magadnak! Kiválasztásában segíthet a tanárod vagy egy lakóhelyedről szóló útikönyvrészlet, internetes weboldal.

- Járd körbe, keress meg rajta a barokk építészet stílusjegyeit! Ha mód van rá, nézd meg belülről is!
- Készíts róla rajzokat vagy fényképeket!
- Próbáld megismerni a történetét! Eredetileg minek épült, hogyan, mire használják ma?
- Készíts riportot egy ott élő vagy dolgozó emberrel, s kérdezd arról is, mit tud vagy gondol az épületről!

B) Képtári kalauz

Keress fel lakóhelyeden vagy egy közeli nagyvárosban egy képtárat, és keress benne barokk műveket!

Készíts róluk múzeumi vezetőt (kalauzt), amelyben sorra veszed és röviden bemutatod őket! Segítségül néhány szempont:

- Jegyezd föl a szerző nevét, a mű címét, a keletkezés dátumát!

- b) Írj egy mondatot a szerzőről!
- c) Figyeld meg a mű témáját: bibliai, mitológiai, történelmi, hétköznapi – és próbáld megtalálni a műfaját: jelenet, csatakép, tájkép, életkép, portré, csendélet stb.!
- d) Írd le röviden az alkotást: milyen barokkra jellemző stílusjegyeket látsz benne? Mit tartasz érdekesnek, szépnek benne?

C) Barokk hangverseny

Állíts össze CD-n vagy kazettán egy válogatást barokk szerzők műveiből, és készíts hozzá borítót! (Ehhez a Bartók Rádió műsorát lenne jó figyelni, és néhány adást rögzíteni vagy az iskolai, esetleg lakóhelyi zenei gyűjteményben kutakodni.)

- a) A borítóra írd rá a zeneszerzők nevét és műveik címét! (Nevezd meg a műfajt is!)
- b) Jegyezd föl az előadók nevét is!
- c) Egy „kísérőfüzetben” foglald össze, amit a zeneszerzőről, esetleg a műről fontosnak találtál! Leírhatod azt is, hogy miért így válogattál.
- d) Készíts a válogatáshoz illő, figyelemfelkeltő rajzot vagy más képet a borítóra!

Az elkészítendő kutatómunka önértékelési szempontjai:

A) Egy barokk templom vagy lakóház

SZEMPONTOK	IGEN	RÉSZBEN	NEM
AZ ÉPÜLET KIVÁLASZTÁSA. A választott épület alkalmas a célra, tehát a 17–19. században épült, és az esetleges átalakítások dacára őrzi a barokk művészet stílusjegyeit.			
A MUNKA JELLEGE. Valóban fölkerestem az épületet, bejártam és megfigyeltem (s nem értem be csupán reprodukciók vagy leírások feldolgozásával).			
Munkámban igyekeztem felhasználni néhány rendelkezésre álló forrást (szakkönyvet, útikönyvet vagy az internetet).			
A felhasznált forrásra világosan hivatkozom. A szó szerinti idézetet idézőjelbe tettem. A szó szerinti és a tartalmi idézetekhez is lábjegyzetet vagy végjegyzetet készítettem.*			
A FELADATOT TÖBBEN VÉGEZTÜNK, ezért a végén világosan jelezzük, hogy a munka melyik részét (főleg) ki készítette.			
ILLUSZTRÁCIÓ. Az írásműhöz saját készítésű rajzok vagy fényképek kapcsolódnak.			
TÖRTÉNET. Amennyire lehetséges volt, utánajártam az épület történetének, s ezt jól követhető rendben leírtam.			

RIPORT. Riportot készítettem egy ott élő vagy dolgozó emberrel, melyben érdekességekre derítettem fényt az épület régi vagy jelenlegi használatáról. Esetleg a beszélgetőtársamról, az épülethez való viszonyáról derítettem ki érdekességeket.			
GONDOLKODÁS. A munkában saját megfigyeléseim, ötleteim és gondolataim is helyet kapnak.			
STÍLUS, NYELVI IGÉNYESSÉG. Munkám a témához illő nyelvi igényességgel készült.			
KÜLALAK. Munkámnak végső formája igényes, tetszetős: jó kézbe venni.			

B) Képtári kalauz

SZEMPONTOK	IGEN	RÉSZBEN	NEM
A KÉPEK, SZOBROK KIVÁLASZTÁSA. A kiállításon kiválasztott alkotások a 17–18. században születtek, és valóban jellemzők rájuk vagy kimutathatók rajtuk a barokk művészet stílusjegyei. A kalauz legalább 6–8 mű ismertetését tartalmazza.			
A MUNKA JELLEGE. Valóban felkerestem a múzeumot, s nem értem be egy művészeti album vagy internetes honlap anyagának ismertetésével.			
Munkámban felhasználtam néhány rendelkezésre álló forrást (szakkönyvet, albumot, ismertető füzetet vagy az internetet).			
A felhasznált forrásra világosan hivatkozom. A szó szerinti idézetet idézőjelbe tettem. A szó szerinti és a tartalmi idézetekhez is lábjegyzetet vagy végjegyzetet készítettem.*			
A FELADATOT TÖBBEN VÉGEZTÜNK, ezért a végén világosan jelezzük, hogy a munka melyik részét (főleg) ki készítette.			
A MŰALKOTÁS LEÍRÁSA. A szerző nevét, a mű címét és keletkezési dátumát feljegyeztem. A szerzőről egy tartalmas mondatot írtam.			
Meghatároztam a mű témáját és műfaját.			
Az alkotásról készített rövid leírásban képes voltam barokk stílusjegyeket feltárni, a művet érdekesen bemutatni, és hozzáfűzni azt, amit érdekesnek, szépnek tartok benne.			
GONDOLKODÁS. A munkában saját megfigyeléseim, ötleteim és gondolataim is helyet kapnak.			
STÍLUS, NYELVI IGÉNYESSÉG. Munkám a témához illő nyelvi igényességgel készült.			
KÜLALAK. Munkámnak végső formája igényes, tetszetős: jó kézbe venni.			

C) Barokk hangverseny

SZEMPONTOK	IGEN	RÉSZBEN	NEM
A ZENÉK KIVÁLASZTÁSA. A kiválasztott zeneművek a 17–18. században keletkeztek, és jellemzőek rájuk a barokk zene stílusjegyei. A hanganyag legalább 2–3 szerző legalább 4–6 művét vagy részletét tartalmazza.			
A MUNKA JELLEGE. A rendelkezésre álló forrásokból magam válogattam össze a hanganyagot, amely így saját ízlésemet is tükrözi.			
Munkámban felhasználtam egy rendelkezésre álló írott forrást (zenei lexikont vagy az internetet).			
A felhasznált forrásra világosan hivatkozom. A szó szerinti idézetet idézőjelbe tettem. A szó szerinti és a tartalmi idézetekhez is lábjegyzetet vagy végjegyzetet készítettem.*			
A FELADATOT TÖBBEN VÉGEZTÜK, ezért a végén világosan jelezzük, hogy a munka melyik részét (főleg) ki készítette.			
A ZENEMŰ LEÍRÁSA. A borítóra feljegyeztem a művek szerzőjét, címét, műfaját és az előadók nevét.			
Az alkotásról készített rövid leírásban képes voltam a szerzőt vagy a művet érdekesen bemutatni, és hozzáfűzni azt, amit érdekesnek, szépnek tartok benne. Választásaimat megindokoltam.			
BORÍTÓ, ILLUSZTRÁCIÓ. A kazettához vagy CD-hez olyan borítót készítettem, amely jól illik a válogatás tartalmához és a borító funkciójához is.			
GONDOLKODÁS. A munkában saját megfigyeléseim, ötleteim és gondolataim is helyet kapnak.			
STÍLUS, NYELVI IGÉNYESSÉG. Munkám a témához illő nyelvi igényességgel készült.			
KÜLALAK. Munkámnak technikai kivitelezése igényes, tetszetős: jó kézbe venni és végighallgatni.			

* Ez azért fontos, hogy világos legyen: mit és hol olvastál, és mi a saját gondolatod. Az adott szöveg-rész végére írd egy számot (ezt felső indexben szokás), és a lap alján vagy a munkád végén *Jegyzetek* cím alatt jelezd a forrásod vagy fűzd hozzá a megjegyzésed. Az előbbi *lapalji jegyzeteknek*, az utóbbit *végjegyzetnek* nevezzük. Az idézés módja a következő: az idézett mű szerzője, címe és megtalálhatósága. A cím után, ha egy nagyobb mű részéről van szó, *In* vezet be a nagyobb mű bibliográfiai adatait, s ezt követi a felhasznált részlet helye oldalszámokban. (Sajnos az internetes források jó része nem tünteti fel a szöveg szerzőjét, de ha mégis, ezt keresd meg és írd le.)

Például: Galavics Géza: *A városkép barokká válása*. In Aradi–Feuerné Tóth–Galavics–Marosi–Németh: *A művészet története Magyarországon*. Bp., 1983, 250–54. old.

Vagy: www.barokkorgona.hu

A pontos bibliográfiai utalás egyrészt formai követelménye minden kutatómunkának, másrészt megkönnyíti a továbblépést. Hiszen aki a te munkádat használja majd, talán ezt követve tud továbblépni abban, ami őt érdekli.

JELENTÉSTEREMTÉS

3. lépés: 4. feladat

T/4. 13. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Az a) feladat célja, hogy felidéztesse azt, amit történelemóráról vagy máshonnan már tudnak a tanulók Zrínyi Miklósról. Előkerülhetnek a korszakkal kapcsolatos ismeretek, az életút néhány fordulata, különösen a téli hadjárat és a vadkanhalál, esetleg a *Török áfium*, de említhetik pl. a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát vagy a kirohanást. Tisztázni lehet a két Zrínyi rokoni kapcsolatát, s érdemes őket pl. így megkülönböztetni: a szigeti Zrínyi Miklós és a költő Zrínyi Miklós.
- A b) feladat célja, hogy a két metszet alapján találgassanak a költő sorsáról, személyiségéről. Az egyik kép ugyanis az ifjút rajzolja, azokból az évekből, amikor visszatérve Itáliából Csáktornyán letelepedett, a másik kép az érett államférfit ábrázolja. Az ifjú csupa tűz, szilajság és ötlet, a férfi vonásai mélyek, büszkék, megkeményedtek.
- Az a) és a b) feladatot párhuzamosan végezzék a párok (lásd a célcsoportnál), ezt kövesse rövid frontális egyeztetés.
- Ezután vázoljuk fel a korszakot, amely háttérét, közegét jelenti Zrínyi életének és a *Szigeti veszedelem* keletkezésének. Vagy vázoljuk föl Zrínyi Miklós portréját, pályaképének leglényegesebb elemeit. Nyilvánvalóan kevés erre az idő, ezért próbáljunk kapcsolódni a pármunkák megoldásaihoz, ill. csak azt mondjuk el, amit fontosnak tartunk bevezetésül, a többit bízhatjuk a *Zrínyi Miklós pályaképe* című olvasmányra (következő lépés). Ezalatt a tanulók bővítsék a fűrtábrát további elemekkel más szint használva.

Kiemelt készségek, képességek: a) tanult ismeretek felidézése, interdiszciplináris gondolkodás, b) képi látás

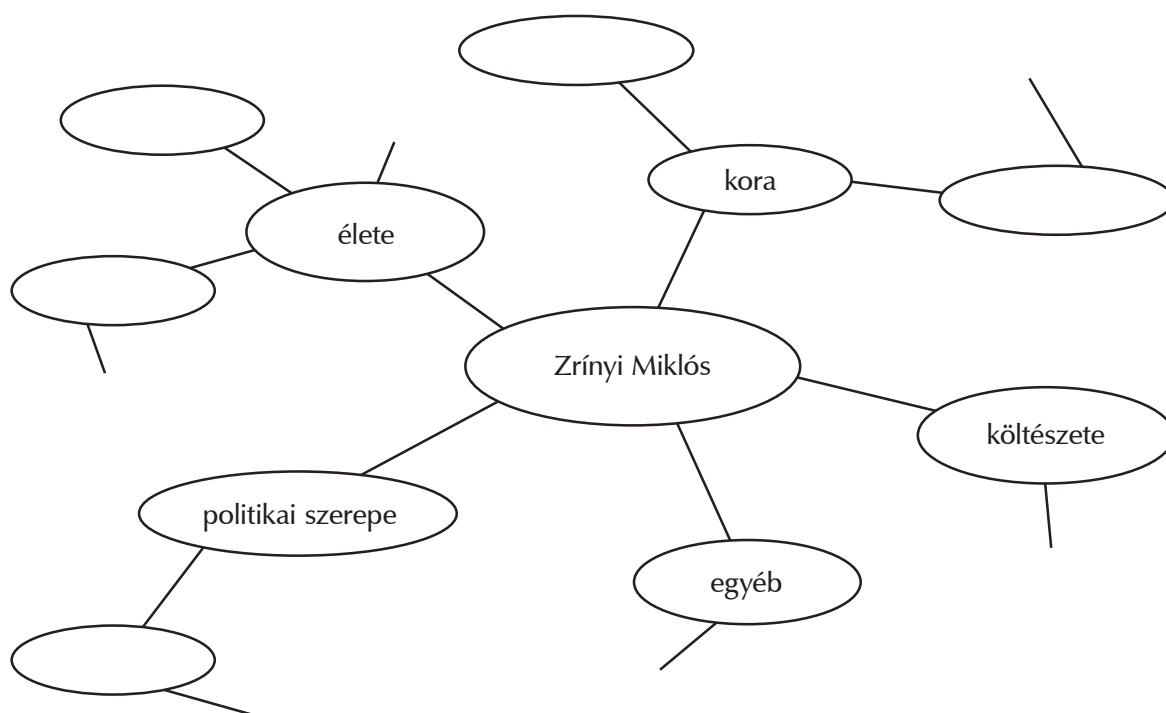
Célcsoport – differenciálás: az a) és b) közötti választást bízhatjuk a tanulókra, ill. adhatjuk nekik azt, amitől többet, igényesebb munkát várunk

Munkaformák: páros munka, majd frontális

Módszerek, eljárások: fűrtábra [a)], képolvasás [b)], tanári magyarázat

4. Képeink Zrínyi Miklósról

- a) Szedjétek össze és rendezzék fűrtábrába, amit Zrínyi Miklósról már tudtok, tanultatok! Mi jut eszetekbe életéről, koráról, politikai szerepéről stb.?

b) Hasonlítsátok össze a két képet Zrínyi Miklósról!

Írjátok le vonásait, próbáljátok jellemezni őt a két portré alapján! (Egy ilyen régi metszet nemcsak azt ábrázolta, milyen az ember, hanem azt is, hogy milyennek akar látszani.)

Az ifjú és a férfi. Zrínyi Miklós két portréja. Az első ismeretlen mester alkotása, a második Elias Widemann metszete 1652-ből

4. lépés: 5–6. feladat

T/5–6. 14. oldal

Tanári instrukció: Otthoni munkának adjuk tehát a pályakép elolvasását és a Szerb Antaltól vett idézet kapcsolását, továbbá a bevezető szöveg elolvasását és az ehhez kapcsolódó, ráhangoló jellegű feladat megoldását.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat

5. Zrínyi Miklós pályaképe

Házi feladat

- a) Ha régi irodalomtörténeteket olvasgatunk, feltűnik, hogy milyen rokonszenvesnek ábrázolják Zrínyi Miklós egyéniségét. Az alábbi pályakép sem tudja kivonni magát Zrínyi sorsának, személyiségének hatása alól.

Te vajon hogy leszel ezzel? Olvasd el a költő-hadvezér pályaképét!

ZRÍNYI MIKLÓS PÁLYAKÉPE

(1620–1664)

1636 tavaszán két magyar úrfi lépkedett a velencei Szent Márk téren egy öreg kanonok kíséretében. Az idősebbik, Zrínyi Miklós akkor volt tizenhat éves, testvére, Péter egy esztendővel fiatalabb. Szülei már rég nem éltek. Neveltetésükről a császár által kirendelt gyámok mellett egy jóságos nemesasszony, a református BATHYÁNYNÉ POPPEL ÉVA és az esztergomi érsek, PÁZMÁNY PÉTER gondoskodott. Ezt az utat neki köszönhatték: hogy a grazi és nagyszombati iskolák után Itáliába jöhettek, világot látni.

Nem tudjuk pontosan, merre jártak, mit láttak a nyolc hónap alatt, amit Itáliában töltöttek. Rómában a pápa magánkihallgatáson fogadta az ifjakat, és Miklóst olasz nyelvű verseskötetével ajándékozta meg. Ránk maradt római útikönyvük, de úti jegyzeteket nem készítettek. Annyi bizonyos, hogy Zrínyi Miklós nem csak könyvekből ismerte az antik Róma páratlan emlékeit, az itáliai reneszánsz gyönyörű épületeit, nyüzsgő életét és az Adriai-tenger fényeit. Megtehetette volna, hogy valahol a Buccari-öbölben telepszik meg, hiszen családi birtokaik voltak ott, egy tengerre néző kastélyban, és életét a költészetnek, műkincsek gyűjtögetésének, utazgatásnak szenteli. Ahogyan még az is szinte szabad elhatározásában volt, hogy olasz, horvát vagy magyar nemesúr legyen, hiszen öccse, Péter horvát költő és hazafi lett. Sokat kapott az élettől, mégis azt lehet tanulni tőle, mennyire fontos, hogy az embernek terve legyen önmagával, s elszánja magát valamire az életben. Sok-sok évvel később egy magyarországi végvárban lelkesítő röpiratát fogalmazva arról panaszkodik, hogy ma *„senki nem tanul tudományokat, senki nem lesz zarándokká, hogy láthasson, és tudhasson abból valamit hazájának szolgálni”*. Itáliai útját ilyen zarándoklatnak tekintette tehát, s minden későbbi készülését, munkáját másokért vállalt szolgálatnak.

Itáliából hazatérve Csáktornyán telepedett le. A családi emlékezet szerint a dalmát származású, később elhorvátosodó ősök még Nagy Lajos királytól kapták a grófi címet és Zrin várát, s elhagyván az ősi Brebirio nevet, erről a várról kezdték magukat Zrínyinek nevezni. Birtokaik a Drávától az Adriáig elszórva feküdtek. Családi hagyomány maradt az olasz kapcsolatok ápolása, a Habsburg-hűség, a reformáció idején is megőrzött katolikus vallás és az önvédelmi harc a törökökkel szemben. A Zrínyi testvérek osztozásakor Miklós a Dráva és a Mura közötti részeket (Muraközt) kapta, Péter pedig a tenger melléket.

Miklós Csáktornyára érkeve saját kezébe vette a gazdaságot és a törökkel szembeni védelmi munkákat. Szeretett vendégeket fogadni, vadászni, olvasni: 400 kötetes könyvtára kivételes abban

az időben. (Katalógusa alapján, melyet maga állított össze, megvolt benne például Balassi Bálint szerelmes verseinek gyűjteménye is, amely aztán innen is elveszett, és csak 1879-ben került elő belőle egy példány.) Olvasott a klasszikus nyelveken, latinul és görögül, tudott horvátul, olaszul, németül és bizonyára törökül is. A *Szigeti veszedelem* előszavában jelzi, hogy öröme is van a nyelvekben, nem csak szükségből kever idegen szavakat a magyarba: „Török, horvát, deák (latin) szókat kevertem verseimben, mert szebbnek is gondoltam úgy, osztán szegény az magyar nyelv: az ki históriát ír, elhiszi szómat.” 1642-től 1644-ig háromszor vett részt a császár oldalán a harmincéves háborúban: a svédek és I. Rákóczi György erdélyi fejedelem ellen hadakozott. Csak ezután sikerült kivonnia magát a messzi földeken dúló háborúkból, s otthon maradnia. Közben hosszú udvarlás után feleségül vette DRASKOVICH MÁRIA EUSEBIÁT. Verseiben Violának szólítja. Udvarlásának idején írta a két *Idiliumot*, szerelmük egy válságos időszakában az *Arianna sírását*. Nem született gyermekük, s a fiatalasszony 1650-ben meghalt. Zrínyi az *Euridicét így siratta Orfeusz* című versével gyászolta meg.

Szubaritsch György rézmetszete Zrínyi művének címlapjához:
Adriai tengernek Syrenaija, Bécs, 1651

ez a cím a maga korában azt jelenthette: Zrínyi Miklós Magyarország költője.) Ebben a kötetben van költői életművének nagy része, a *Szigeti veszedelem* című eposz is. A verseskötet később ZRÍNYI PÉTER fordításában horvátul is megjelent (Velence, 1660). Mindössze ez a két könyv jelent meg életében nyomtatásban. Az 1650-es években inkább prózai munkákat írt, melyek kézíratos formában terjedtek. Sem költészete, sem hadtudományi és politikai írásai nem váltottak ki visszhangot a saját korában.

A gyászév leteltével, 1652-ben újra megnősült: második felesége LŐBL MÁRIA ZSÓFIA. Tőle két kisded korában meghalt gyermek után, 1662-ben Ádám nevű fia született. (A fiú később hadmérnöknek tanult, és a törökök kiűzése során harcban halt meg 1691-ben.)

Zrínyi Miklósnak Csáktornyán való letelepedésétől fogva falvait, birtokait meg kellett védenie a portyázó törököktől. Közben egyre komolyabb politikai szerepre tett szert, és módszeresen kezdett készülni a török kiűzésére. Előbb Zala és Somogy megye főispánja, majd 1648-tól horvát bán lett: a Drávától az Adriáig terjedő területek igazgatásáért és védelméért felelős főméltóság. A rábízott országrész ügyeit Zágrábban intézte, Bécsben az uralkodó, Pozsonyban az országgyűlés előtt képviselte. Saját birtokait Csáktornyáról igazgatta. Eközben minden követ megmozgatott a török

Még ebben az évben kötetbe rendezte és kiadta addigi verseit. A kötet különös címe: *Adriai tengernek Syrenaija gróf Zrínyi Miklós* (Bécs, 1651). (A 'sziréna' a szirén szó olaszos alakja, a szirén pedig a költő metaforájának érthető. A nagy költői példakép, az olasz TORQUATO TASSO magát egy helyen a Tirrén-tenger szirénjének nevezi, s valószínűleg erre utal Zrínyi a kötet címével. Ma már meglepő, de

kiűzésére. Már a *Szigeti veszedelem* írásakor meg volt győződve arról, hogy a török birodalom ereje megrendült, összefogás és akarat kell csak a visszaszorításához. Ebben eleinte I. LIPÓT CSÁSZÁRTól várt segítséget, de rá kellett jönnie, hogy a Habsburgoknak nem érdeke Magyarországot a hódolt-ság alól fölszabadítani. Másként látni a török szomszédságot Bécsből, mint Csáktornyárol. Zrínyi felismerte, hogy EGY ÁLLANDÓ, ÜTŐKÉPES HADSEREG felállítására van szükség a végvári katonaságtól függetlenül, amelyet ott lehet bevetni, ahol szükség van rá, s amely később alapja lehet egy nemzeti hadseregnek. Ennek szükségességét fejtegeti hadtudományi írásaiban (*Tábori kis tracta*, 1646 után, *Vitéz hadnagy*, 1650 és 1653 között). A bécsi udvar azonban nem nézte jó szemmel a törökkel szembeni készülődését, s valószínűleg ezért 1655-ben még csak nem is jelölték a nádorválasztáson. Zrínyiben ekkor erősödött meg az a gondolat, hogy MAGYARORSZÁG CSAK ÖNÁLLÓ NEMZETI KIRÁLYSÁGKÉNT TUDNÁ MAGÁT megvédeni és érdekeit megfelelően képviselni. *Mátyás király életéről való elmélkedések* című munkájában (1657) ennek lehetőségeit mérlegeli. Titkos levelezésbe kezdett II. RÁKÓCZI GYÖRGY erdélyi fejedelemmel, mert benne látott lehetőséget arra, hogy egész Magyarország uralkodója legyen. A fejedelem lengyelországi kalandorhadjárata és halála azonban meghiúsította ezt a várakozását.

Válságos esztendőök jöttek. Az utódlási küzdelmekben Erdély meggyöngült, és Nagyvárad a törökök kezére jutott. Zrínyi körülzárta ugyan Kanizsát, a törökök fő erősségét a Délvidéken, de császári parancsra el kellett vonulnia a vár alól. Saját költségén erős várat épített a Mura partján, Új-Zrínyivárat, szinte azért, hogy a készülődő hadjáratot maga felé vonja. Megírta híres röpiratát, melynek címe: *Az török áfium ellen való orvosság* (1661, az 'áfium' az ópium régies alakja, itt mérget jelent). A fényes logikával érvelő röpirat szerint nem számíthatunk idegen segítségre. Viszont ha a magyarság összefog, és képes arra, hogy megjobbítsa magát és áldozatokat hozzon, akkor felveheti a harcot a törökkel. A török hadjárat 1663 nyarán indult meg az erőszakú AHMED KÖPRÜLÜ vezetésével, s a Duna mentén egészen Érsekújvárig jutottak. Zrínyi rövid ideig a magyarországi hadak főparancsnoka volt, majd sikerei ellenére leváltották és visszatért Csáktornyára. Megvédte Új-Zrínyivárat, és az új esztendő első napjaiban ellentámadást indított. Elfoglalta Pécsét és fölégette az eszéki hidat, amelynek kulcsszerepe volt a törökök utánpótlási vonalán. Ez volt A DIADALMAS TÉLI HADJÁRAT, amelynek híre lázba hozta Európát. A folytatás azonban kiábrándító. Tavasszal Zrínyi újra ostromolni kezdte Kanizsát, ám hiába várt az ostrom befejezéséhez szükséges segítségre: újra el kellett vonulnia. Fel kellett adnia Új-Zrínyivárat is, s tétlenül néznie, ahogy a törökök lerombolják. Vetélytársa, MONTECUCCOLI császári tábornok pedig megmutatta, hol a határa a halogató taktikázásnak: a Rába mellett, Szentgotthárdnál megállította és megverte a török hadsereget. A bécsi udvar sietve tető alá hozta a békekötést, amely lényegében megerősítette a törököket fegyverrel szerzett birtokukban: Nagyvárad és Érsekújvár központtal két új vilajet (birodalmi tartomány) alakulhatott. A VASVÁRI BÉKE a 'szégyenletes' jelzővel vonult be a magyar történelembe.

Zrínyi és köre ettől valószínűleg csak megerősödött abban, hogy Magyarország önálló nemzeti királyságként hatékonyabban védheti meg magát. Párizssal, Velencével vették fel a kapcsolatot... Zrínyi Miklós azonban 1664. november 18-án a Csáktornya melletti erdőben egy szerencsétlen vadászbalesetben életét vesztette. Halálával hosszú ideig az egyetlen magyar politikus tűnt el a történelem színpadáról, akinek lett volna még esélye egy független Magyarország létrehozására.

Öccse, Zrínyi Péter a Wesselényi Ferenc nádor köré csoportosuló Habsburg-ellenes összeesküvők egyik vezéralakja lett. Az összeesküvést 1671-ben leleplezték, és Pétert néhány társával együtt kivégezték. Leánya ZRÍNYI ILONA, akinek első házasságából született fia II. RÁKÓCZI FERENC. Zrínyi röpiratát, az *Az török áfium ellen való orvosságot* az ő egyik kuruc generálisa fogja majd kiadni 1705-ben, a fejedelemnek ajánlva... Zrínyi Miklós műveit az évszázados felejtésből Kazinczy Ferenc ásta elő és adta ki 1817-ben. Ettől kezdve ő a reformkori Magyarország egyik legfontosabb költője és politikai gondolkodója a régiségből.

- b) A pályakép melyik gondolatához tudnád kapcsolni az alábbi részletet Szerb Antal *Magyar irodalomtörténetéből*?

„Az akaratérő tisztelete Zrínyi jezsuita neveléséből eredhet. A lelkigyakorlatok és a nagy jezsuiták életének példája megtaníthatták, hogy mekkora hegyeket mozgathat meg az emberi akarat. Az a mérhetetlen erő, mely Zrínyi egyéniségének legszembetűnőbb vonása és költészetének legfőbb értéke, más néven akarat. Zrínyiben minden mozdulat megfeszíti az izmokat, semmit sem kap készen, hanem akarja és eléri – vagy nem éri el. Még magyarsága is akarat eredménye. Szükségtelen elbűvészkedni azt a tényt, hogy Zrínyi születésénél fogva horvát. Az öccse horvát patrióta és horvát költő. Zrínyi Miklós is horvát motívumokat, sőt horvát nyelvi hatást hoz magával a magyar nyelvbe, és arca is jellegzetesen délszláv arc. De Zrínyi nemzetiségét az határozta meg, hogy milyen nemzetiségű akart lenni; így lett a magyarok legmagyarabbja. Példája mutatja, hogy az ember nemzetiségét nem a vér határozza meg, hanem az elszánás. A nemzet megváltását a töröktől csak az akarat kérdésének tekintik: csodának, amit véghez tud vinni az emberi akarat. Ha a maga mérhetetlen akaratát – úgy érezte – át tudja vinni a magyarságba, egy kis portyázó csapattal is megfutamíthatja a császár hadát, mint egykor a szigeti farkasok. Ez lélektani magyarázata törökűző programjának.”

6. Bevezetés a *Szigeti veszedelem* olvasásához

Házi feladat

- a) Olvasd el az alábbi bevezetést, majd válaszolj a szöveg utáni kérdésre!

A *Szigeti veszedelem* Szigetvár 1566-os ostromát beszéli el. Szerzőjének célja az volt, hogy a törökök feletti győzelmet reális lehetőségként, elérhető közelségben mutassa. A költő választása ezért eshetett olyan történelmi eseményre, amely a kudarcok után mintha fordulópontot jelentett volna a törökkel szembeni harcokban. A mohácsi győztes és Buda elfoglalója, I. Szulejmán szultán ugyanis az ostrom során halt meg, s ezután egy ideig nem került sor új hadjáratra. Témaválasztásában ugyanakkor a családi büszkeség és a személyes útkeresés is befolyásolta a költőt, hiszen Szigetvár védője saját dédapja, a szigeti Zrínyi Miklós volt. Önfeláldozó alakját A BAROKK HŐSESMÉNY mintáit követve formálta meg, de ábrázolásában nagyon sok SZEMÉLYESSÉG van: többször atyjának nevezi a hőst. A PÉLDAMUTATÁS mellett Zrínyi számára a HITELESSÉG és a VALÓSZÍNŰSÉG követelménye volt irányadó. Történelmi forrásokból, históriás énekekből, horvát hőselekedtekből és a családi hagyományból merített: művét *históriának* nevezte. Ugyanakkor mindent alárendelt nagyszabású céljának, így a szultán halálát Zrínyi kezének tulajdonította, noha az általunk is ismert források szerint az idős ember betegségben halt meg. A költő azonban a történelmi TÉNYEK HELYETT A TÖRTÉNELEM TÖRVÉNYSZERŰSÉGEIT, az abból eredő ESZMÉKET, TANULSÁGOKAT akarta megfogalmazni. A császár Zrínyi kezétől való halála pedig jobban kifejezi ezt a magasabb tanulságot. A viszonylag gazdagon feldolgozott anyagot aztán egy magyar nyelven előzmények nélküli műfaj, az eposz öntőformáiba öntötte. A barokk ízlés számára ugyanis legmagasabb rendű műfajnak még mindig a hősköltemény számított. Zrínyi azzal, hogy az eposz műfaját magyar nyelvre ültette, a korszerű európai irodalomhoz kapcsolódott.

A *Szigeti veszedelem* nehéz olvasmány. Nyelve mára nehézkessé vált, régies vagy nyelvjárási szóalakok, gyakran bonyolult szórend nehezítik. Zrínyinek külföldi minták voltak nyitva az asztalán: elsősorban Homérosz, Vergilius és Tasso. Magyarul a históriás énekek és Balassi Bálint költészete készítették az útját: az irodalmi múlttal alig rendelkező magyar nyelvet kellett egy ilyen nagyszabású feladatra alkalmassá gyúrnia. Ráadásul Tinódi, Balassi még dallamokra írta verseit, Zrínyinek ezt a kapaszkodót el kellett engednie.

Magunkról is tudnunk kell, hogy a mai olvasó ízlése főleg a sajtón és regényeken nevelkedik. A próza sem élőbeszéd – aki írni próbált már, az tudhatja –, mégis könnyebben elhitheti magáról, hogy egyszerű, áttetsző, szinte eszköztelen. A vers azonban formájával állandóan arra figyelmeztet, hogy más, mint az egyszerű beszéd, hogy meg van csinálva. Verses elbeszélést olvasni mindannyiunknak FELADAT, mint amikor létrára kapaszkodunk a fa csúcán termő cseresznyéért. De ahogy ezt is az érett cseresznye ízéért tesszük, úgy az eposzt sem a feladatért, hanem az olvasás örömeért szeretheti meg az ember. A BONYOLULT SZÓREND ma kétségbe ejtheti az olvasót. A maga korában ennek nemcsak az volt az oka, hogy a magyar nyelvet szokatlan munkára kellett betörni, hanem a stílus igényességét is jelentette. Hiszen a latin és görög mintákban gyakorlatilag nincs korlátja a szórendi merészségnek. A barokk még mindig egy olyan kor, amelyben A MŰVELTSÉG, a tudós utalások esztétikai értéket, olvasói örömforrást jelentettek. Aztán A FENSÉGESSÉG. A barokk eposzban még uralkodó ez a hangnem: a pátoz az egyik stíluseszménye volt – a mai embertől viszont már olyan idegen. Talán mert kételkedőbbek vagyunk, és jobban szeretünk mindenben egy kis iróniát, egy kis hitetlenséget vagy egyszerűen csak könnyedséget. Az eposzban hiába keressük a könnyedség élményét. Miért szép ez a két sor?

„Ihon jün Zríninek ragyagó csillaga,
Ihon mozdulhatatlan tramontanája...” (XIV. ének, 1. versszak)

Már vége felé közelít a történet, és még mindig tudja fokozni az erőt, a magasságot. Az eposz hőse másnap hajnalban meghal, sorsa mégis diadalként, ragyogó égi csillagként tűnik fel. Tramontana az északi Sarkcsillag, amely körül elfordul az ég, amely felé az iránytűk mutatnak. A *tramontana* olasz szó, szép, különös a hangzása, a két hosszú szó szinte kitölti a sort, a két sor szavai nagyságot és erőt sugároznak. Az ember sorsa a csillagokban van, jön és mozdíthatatlan. Az eposz hőse előtt egy látomásban egyszer már megnyílt az égbolt, most nemsokára meghal, és angyalok fogják majd fölvenni a mennyekbe. A két sor stílusa, látványa, hangzása szinte eggyé válik ennek az embernek a sorsával. Az eposz olvasójának tudnia kell, hogy a fenséges stílus vizein hajózik. Persze lehetetlen és unalmas volna folyton ez a magasság, de Zrínyi tudja ezt csendesebb részekkel vegyíteni, ismeri a mértéket.

- b) Mi az, ami ebből az olvasmányból vagy tanárod szavaiból fölkelte az érdeklődésedet? Fogalmazd meg, te mit vársz a *Szigeti veszedelem* olvasásától, hogyan készülsz rá!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/5.

- b) A pályakép második bekezdésére gondolunk, amelyben arról van szó, hogy önmagát és életének számos fontos körülményét szabadon formálhatta olyanná, amilyen végül lett. Szerb Antal a költőben és a politikai gondolkodóban egyaránt „az autonóm egyéniség hitét” tartja legfontosabbnak.

5. lépés: 7. feladat

T/7. 18. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- A bevezetés az eposz egyik legszebb részlete, több jellegzetes vonását magán viseli. Feldolgozásában arra törekedtünk, hogy segítsük a szövegben való elmerülést, másrészt lehetőséget adjunk arra, hogy tanítványaink az irodalmi, ill. képzőművészeti mintákkal is megismerkedjenek, és kicsit betekinthesenek az imitáció műhelytitkaiba. Noha erre később is szép számmal akad példa az eposzban, szövegszerűen csak itt idézzük meg Tassót és Vergiliust.
- Szervezzünk 4-5 fős kooperatív csoportokat; egy feladatsorra több csoport is szerveződhet az osztály létszámától függően.
- A differenciálásban arra figyeljünk, hogy ki-ké érdeklődésének, képességeinek megfelelő feladatot kapjon, akár úgy is, hogy feladatcsoporton belül ragadunk ki számára egy-egy részletet. Célunk, hogy a bevezetés tanítási munkánk során is inkább becsalogasson a mű világába, mint elriasszon tőle.
- A kb. 10 perces csoportmunkát kövesse rövid, frontális egyeztetés.
- Az 1–6. versszak – mint általában az alább következő szemelvények – először értő tanári felolvasásban hangozzék el.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, tanult ismeretek felidézése, képi látás

Célcsoport – differenciálás: Az A) feladatcsoport azoknak szól, akik jól olvasnak, de elmerülni igazából csak egy szövegben tudnak. A B) feladatcsoportokhoz kell legjobban olvasni, hiszen itt három szöveget kell egybevetni, kapcsolatokat felfedezni. A C) feladatcsoport azoknak szól inkább, akiknek az olvasás nehezebben megy, ill. a képek, művészettörténet iránt fogékonyabbaknak.

Munkaformák: mozaikos csoportmunka

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, közzététel

7. A Szigeti veszedelem bevezetése

A Szigeti veszedelem bevezetését már olvashattátok az Eposzok régen és ma című fejezetben, a 9. évfolyamon. Akkor az Odüsszeia részleteit és A helység kalapácsát olvastuk, s az eposz műfaji konvencióival, az eposzi kellékekkel foglalkoztunk. E kellékek sorában első helyen a propozíció és az invokáció áll: ezek alkotják az eposz bevezetését. Emlékeztetőül: a PROPOZÍCIÓ (tárgymegjelölés) az eposz tartalmi foglalata dióhéjban, az INVOKÁCIÓ pedig a múzsa segítségével hívása. Az eposz bevezető sorai cseppben a tengert őrzik: e néhány sor magában foglalja a cselekményt, hőstét és a mű eszmei, világnézeti alapját. Zrínyi verse akkor Csokonai Dorotttyájának, Arany Toldijának és Varró Dániel Túl a Maszat-hegyen-jének társaságában állt. A négy különböző korból való, eltérő műfajú és célzatú mű bevezetésében azt vizsgáltuk, hogyan őrzik meg és formálják át a propozíció és invokáció hagyományát. Mivel mostani témánk Zrínyi Miklós eposza és a barokk művészet, a

feldolgozás során meg fogjuk figyelni, milyen vonások teszik egyénivé, illetve a barokkra jellemzővé Zrínyi versét.

Zrínyinek két legfontosabb mintája az eposzírásban az antik Vergilius Aeneise és a 16. századi olasz költő, Torquato Tasso [torkvátó tásszó] Megszabadított Jeruzsálem című hőskölteménye volt. Azt is megfigyeljük, hogyan gyúrja össze és formálja saját képére ezt a két mintáját Zrínyi a bevezetésben.

1. Én az ki azelőtt ifiu elmével
Játszottam szerelemnek édes versével,
Küszködtem Viola kegyetlenségével:
Mastan immár Mársnak¹ hangassabb versével
2. Fegyvert s vitézt éneklek, török hatalmát
Ki meg merte várni, Szulimán² haragját,
Ama nagy Szulimánnak hatalmas karját,
Az kinek Europa rettegte szablyáját.
3. Musa³! te, ki nem rothadó zöld laurusbul⁴
Viseled koszorudat, sem gyöngye ágbul,
Hanem fényes mennyei szent csillagokbul,
Van kötve koronád holdbol és szép napbul;
4. Te, ki szűz Anya vagy, és szülted Uradat,
Az ki örökkén volt, s imádod fiadat
Úgy, mint istenedet és nagy monárchádat⁵;
Szentséges királyné, hivom irgalmadat!
5. Adj pennámnak⁶ erőt, úgy irhassak mint volt,
Arrol, ki fiad szent nevéjért bátran holt,
Megvetvén világot, kiből sok java volt;
Kiért⁷ él szent lelke, ha teste meg is holt.
6. Engedd meg, hogy neve, mely mast⁸ is köztünk él,
Bűvüljön⁹ jó hire, valahól nap jár-kél,
Lássák pogány ebek; az ki istentől fél,
Soha meg nem halhat, hanem örökkön él.

1 Márs: Mars a rómaiak hadistene, a görög Árész megfelelője. (A furcsa alakú szavak Zrínyinél részben régies, részben nyelvjárási alakok.)

2 Szulimán: I. Szulejmán török császár (1520–1566), Zrínyi Miklós ellenfele

3 Musa: a múzsa itt Szűz Máriaként, Jézus Krisztus anyjaként jelenik meg

4 laurus: babér. Babérkoszorúval ékesítették az ünnepelt költők homlokát az ókorban, ez a növény a tudás, a művészetek jelképévé vált.

5 monárchádat: királyodat

6 penna: író toll

7 Megvetvén... kiért: nem törődve a világgal, melyben pedig sok gazdagsága volt, amiért (s ezért)...

8 mast: most

9 Bűvüljön: bővüljön, terjedjen

A) Ima Szűz Máriához

Dolgozzátok fel a bevezetést a feladatok segítségével!

a) Magyarazzátok meg az alábbi sorokat!

- „*Játszottam szerelemnek édes versével*”
- „*te, ki szűz anya vagy, és szülted uradat,
az ki örökkén volt, s imádod fiadat*”
- „*Megvetvén világot, kiben sok java volt;
Kéért él szent lelke, ha teste meg is holt.*”

b) Írjátok le a hat versszak tartalmát összefüggő prózában úgy, hogy a logikai kapcsolatok világosak legyenek!

c) A propozíció

Mi az eposz témája a propozíció szerint?

d) Az invokáció

- Hogyan jelenik meg itt a Múza, milyen attribútumai vannak?
- Mit vár a költő Jézus anyjától, Szűz Máriától?
(Ha tetszik, próbáljátok megfogalmazni, miért szép ez a leírás!)

B) Irodalmi minták követése: az imitáció

Figyeljétek meg, hogyan utánozza és hogyan teszi sajátjává Zrínyi két mintáját a bevezetésben!

TASSO: MEGSZABADÍTOTT JERUZSÁLEM, ELSŐ ÉNEK, 1–3. VERSSZAK (ARANY JÁNOS FORDÍTÁSA)	VERGILIUS: BEVEZETŐ SOROK AZ AENEISHEZ (CSENGERY JÁNOS FORDÍTÁSA)
„Éneklek a szent harcot, a vezért ¹⁰ , Ki Üdvezítőnk sírját ¹¹ visszavette. Sokat tőn ¹² ésszel, kézzel ő ezért, Sok szenvedésbe telt nagyhírű tette. Hiába kelt Pokol ¹³ , hiába mért Világ két része végcsapást felette: Őt nem hagyá az ég, s szent zászlai Alá megtértek bolygó társai ¹⁴ .	„Én, ki előbb dalaim’ kis pásztori sípra kerítém, S hagyván a ligetet, dülőit kényszerítettem, Hogy hódoljanak a telhetlen ¹⁵ földmivelőknek: Kedvelt mű a gazda kezén: ám most riadalmas Harcokról s a vitézről énekelek...”

10 a szent harcot, a vezért: Tasso eposza az első kereszties háborút örökíti meg, melyben a kereszties lovagok elfoglalták Jeruzsálemet. Vezérük s az eposz egyik hőse Godfréd lovag.

11 Üdvezítőnk sírját: Jézus Krisztus sírjáról van szó. A kereszties hadjárat eszmei célja ennek a szent helynek a felszabadítása volt.

12 tőn: tett

13 Hiába kelt Pokol...: Tasso eposzának kereszties lovagjai gonosz varázslatokkal, pokolbeli hatalmakkal is meg kellett, hogy küzdjenek.

14 ... megtértek bolygó társai: Jeruzsálem bevételét az hátráltatja, hogy Rinaldo, az eposz egyik főhőse büszkeségében megbántva visszavonul a csatából. Ő és lovagjai egy varázslónő, a gyönyörű Armida bűvös hatalmába kerülnek, küldetésükről megfeledkeznek, s egy távoli szigeten, szerelmi örömeik között élnek.

15 telhetlen: telhetetlen

Oh Múzsá, Te, ki homlokodra nem fűzsz¹⁶
Múló babért, minőt Helikon¹⁷ ád,
De fönn, az égi sergek¹⁸ közt, dicső szűz,
Van örök fényű csillagkoronád,
Tetőled szálljon most keblembe szent tűz,
Te gyűjtsd énekem, s ne érje vád,
Ha ékesítem a való beszédet,
Más bájít szővén abba, nemcsak tiédet.

Tudod, hogy a világ mind arra tódul,
Hová Parnassus¹⁹ önti csábjait,
S a költeménnyel fűszeres válótul
Rögzött²⁰ se fél, oly édesen javít.
Így a beteg gyermek, ha kóstolólul
Mézzelel kenők²¹ a csésze ajkait,
A keserű nedvet csalódva²² issza,
Hogy a csalásban éltét nyerje vissza.”

Ezt a négy soros bevezetést a mai tudomány nem tartja eredetinek. Akár Vergilius írta, akár csupán a hagyomány illesztette az *Aeneis* elé, ez a négy sor összefoglalja azt az utat, ahogyan a költő eljutott az *Aeneis*ig. Először ugyanis pásztori verseket (eclogákat) írt, aztán egy földművelésről szóló tankölteményt, a *Georgicát*, s most harmadik vállalkozásához, a legnagyobbhoz érkezett: Aeneasról és a római nép eredetéről fog írni.

a) Értelmezzétek az alábbi kifejezéseket Tasso verséből!

- „*Őt nem hagyá az ég...*”
- „*Te gyűjtsd énekem, s ne érje vád,
Ha ékesítem a való beszédet,
Más bájít szővén abba, nemcsak tiédet.*”
(Milyen kétféle bájra utalhat ez a sor?)
- „*Tudod, hogy a világ mind arra tódul,
Hová Parnassus önti csábjait...*”

b) Milyen motívumokban követi Zrínyi Tasso szövegét, és hogyan tér el tőle?

c) Hogyan használja fel Vergilius sorait?

d) Ha az első hat versszakot egy folyamatnak fogjuk fel, akkor milyen lépcsői vannak ennek a folyamatnak?

16 fűzsz: fűzöl

17 Helikon, Parnassus (ejtsd: Parnasszus): két szomszédos hegyvonulat Delphoi közelében, Görögországban. A régi görögök Apollón és a múzsák lakhelyét tisztelték itt. Nevük ezért a költészet jelképévé vált.

18 sergek: seregek

19 Lásd a 17. lábjegyzetet

20 rögzött: meg rögzött. Aki valamilyen meggyőződésében annyira megcsontosodott, hogy egyenes szóval már nem, csak a költészet által megszépített szavakkal lehet rá hatni.

21 kenők: kentük

22 csalódva: nem csalódottan, hanem megtévesztve. Úgy érzi a gyermek, hogy édes mézet iszik, pedig keserű orvosságot, amelytől meggyógyul. A tanító költészet régi közhelye ez, hogy a nehéz igazságokat, amelyekre az embernek szüksége van ugyan, de nehezen fanyalodik rájuk, a költészet szépségével megédesítve könnyebb elfogadni.

e) Hogyan kapcsolódik ehhez a folyamathoz az elbeszélés kezdete, vagyis a 7. versszak?

C) Képek és szöveg

Hogyan lett a múzsából Szűz Mária? Figyeljétek meg, milyen képi előzményei lehettek az eposzt bevezető Mária-imának a korabeli festészetben!

Az első kép egy reneszánsz mennyezetfreskó, a másik kettő barokk Mária-kép.

Két múzsa a firenzei Medici-villából

Juan de Valdes:
A Szűz mennyekbe fogadása,
17. század

Diego Velazquez:
A szeplőtlen fogantatás, 1618 körül

- a) Próbáljátok megfogalmazni, hogy képileg miért volt lehetséges a múzsák és Szűz Mária azonosítása!
- b) Keressetek hasonlóságokat Mária ábrázolásában a képek és Zrínyi verse, elsősorban 3. szakasza között!

A csillagkoszorú bibliai motívum, János Jelenései ábrázolják így Máriát: „És láttaték nagy jel az égben: egy asszony, aki a napba vala felöltözve, és lábai alatt vala a hold, és az ő fejében tizenkét csillagból korona.” (Jelenések könyve 12. 1.) (Innen van az Európai Unió zászlajában kék mezőben a tizenkét csillag. Ezért nem szaporodik a csillagok száma a belépő országokkal.)

- c) Az ikonográfia szó egy téma képzőművészeti ábrázolásának jellegzetes eszközeit, módszereit jelenti. Azokat az eljárásokat, ahogyan a téma egy kor művészetében vagy a művészettörténet nagy folyamában testet ölt. Mária ikonográfiájának két jellegzetes formáját figyelhettétek meg a fenti képeken: Velazquez képe A SZEP-LŐTLEN FOGANTATÁS titkát örökíti meg, De Valdes képe pedig MÁRIA MENNYEKBE FOGADÁSÁT. De Valdes képe még inkább egy késő reneszánsz festmény, Velazquezé igazi barokk. Álljon még itt Mária ikonográfiájából két jellegzetes típus: A PÁSZTOROK IMÁDÁSA és a MADONNA GYERMEKÉVEL. Ezek a példák is a spanyol barokk festészetből valók. Nézzétek meg a képeket!

Bartolome Esteban Murillo:
Madonna gyermekével, 1650 után

Jusepe de Ribera:
Madonna gyermekével,
1646 körül

Murillo:
A pásztorok imádása,
17. század közepe

- d) A fenti Mária-képek közül szerintetek melyik illik leginkább Zrínyi verséhez? Miért?
- e) Melyik kép tetszik leginkább? Próbáljátok megfogalmazni, hogy miért!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

- a)
- Játékból szerelmes verseket írogattam.
  - E két sor a barokk kedvelt gondolatalakzatára, a paradoxonokra épül. Szűz létedre anya lettél, a fiad urad lett, megszülted, pedig örökké volt, s most uradként tiszteted őt.
  - Szintén ellentétekre épülő sorok: nem becsülte a világ hívságait, a földi életet, pedig sok java, kincse volt benne, s ezért most lelke él, bár a teste meghalt.
- b) egyéni
- c) Az eposz témája fegyverek, harcok és egy hős, aki szembe mert szállni a hatalmas Szulimánnal, akitől pedig egész Európa rettegett.
- d)
- A Múzsza Szűz Máriaként, Jézus Krisztus anyjaként jelenik meg. A 3. versszak festői látomás Máriáról, aki a múltó földi dicsőség helyett az örök égi dicsőség jelét viseli, feje fölött a költészet hagyományos babérkoszorúja helyén csillagokból, holdból és napból font glória. Istenanya és királyné.
  - Irgalmat kér tőle, mint a szigeti Zrínyi a II. ének végi imájában Istentől. Munkájának hitelét várja tőle: „úgy írhassek, mint volt”. A szigeti hős nevének, hírének terjedését kéri még (a hírnév a hőseposz sine qua non-ja, középponti értéke), azért, hogy bizonyosság, tanúság legyen a hitetlenek előtt a hitéről.

B)

- a)
- Őt nem hagyta el az ég.
  - Te adjál szellemet, lelket versemnek, s ne érje vád, ha a valóságról szóló (egyszerűbb) beszédet felékesítem, nemcsak az égi, hanem a földi szépséggel is. Vagyis nemcsak a vallásos, hanem az evilági szépséggel, nemcsak az égi, hanem a földi szerelemmel.
  - Tudod, hogy az emberek többsége kedveli a művészetek kínálta szépet, az emberek szeretik a költészetet.
- b) Az eltérés: Tasso vergiliusi motívumait (lásd az *Aeneis* itt már nem idézett, következő sorait) nem követi Zrínyi, sőt a második versszakban a hős csak annyira jelenik meg, amennyiben feltartóztatója lesz a versszakon végignövekvő félelmetes hatalomnak.
- c) A nyelvi formával idézi föl Vergiliust (és az őt követő Ovidiust), a sor latinul így kezdődik: *Ille ego, qui quondam...* vagyis: Én az (a két szó a latinban fordítva van, de így magyarul nem megy), aki azelőtt. A folytatás a korábbi művek rövid foglalata, amelyek a hőseposz írását megelőzték. Vergiliusnál a könnyed pásztori versek (eclogák), a földművelési tan-költemény (*Georgica*) és most Mars szörnyű fegyverei (az *Aeneis*). A bevezetés az életmű három darabja között lépcsőzetességet, fejlődést sugall. Zrínyi a Draskovich Mária Eusebiához írt szerelmes verseire utal (ő volt Viola), a két *Idilium* talán a 'játszottam', az *Arianna sírása* pedig a 'küszködtem'. A lépcsőzetesség itt inkább egy szerelem történetében jelenik meg, a 'küszködtem' pedig az eposzi küzdelmeket előlegzi meg. A tanulók számára talán nem is tűnik majd fel, hogy itt költői fejlődéstörténetről is szó van, de ez nem baj, hiszen költői és emberi olyan szépen egybeesik itt: ahogy az ember alkalmassá válik az új feladatra. A nyelvi forma, a kis katalógus és a fokozás tehát Vergiliusra utal.

d–e) Az első hat versszakot Arany János egy töretlen ívű emelkedésként olvassa, amely fölvezet a cselekmény nyitóképéig, az égi jelenetig. Zrínyit újraolvasva tényleg feltűnik, hogy mennyire tudja tartani egy-egy megkezdett ív folyamatos emelkedését. Erre gyönyörű példa az első hét strófa, amelyet talán magyarázatnál is jobban szemléltethetünk a tanári felolvasással. (A két kérdésre részletesebb válasz az Arany-tanulmány részletében – 8. feladat – van.)

C)

- a) A múzsák is nőalakok, akik – például ezen a képen – az égben, felhők között jelennek meg. A múzsák ábrázolásában is a szűziesség és női szépség vonásai keverednek. A jobb oldali múzsa homlokán is van egy fényes csillag. A múzsák istennők, Mária istenanya, a legfőbb közbenjáró; a múzsák segítségével, az ihlet légi természetű.
- b) A magasztos égi megjelenés, a csillagokból font koszorú (glória), a hold- és napmotívum: ez a két égitest a festményeken nem a koszorúban jelenik meg, hanem a hold általában Mária lábánál, a napsugarak pedig gyakran körülveszik az egész alakot.

6. lépés: 8. feladat

T/8.

26. oldal

15 PERC

Kiegészítő feladat

Tanári instrukciók

- Ez a feladat a 6. B) feladatsor folytatása, „lehetséges kitérő”: csak a kifejezetten irodalmi érdeklődésű tanulóknak ajánljuk, akik az előző lépés során a 6. B) feladatot végezték.
- Feldolgoztathatjuk velük úgy, hogy az előző feladat másik két csoportjának több időt hagyunk, és a B) csoportot végzők azalatt kezdik el ezt a lépést, de adhatjuk választható házi feladatnak is. Ha az órán csinálják, az egyéni munkát kövesse páros egyeztetés.

Kiemelt készségek képességek: esztétikai témájú, műelemző szöveg értése, saját olvasói megfigyelésekkel való összevetése, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: lásd az instrukcióknál

Munkaformák: egyéni munka, majd páros egyeztetés

Módszerek, eljárások: olvasás, értelmezés, jelöléstechnika

8. Arany János Zrínyi és Tasso címmel tanulmányt írt a Szigeti veszedelemről, amelyben az Aeneis és a Megszabadított Jeruzsálem hatását vizsgálja Zrínyi eposzában.

A tanulmány alábbi részlete éppen az eposz bevezetéséről szól.

- a) Olvasd el és vedd össze gondolatait saját csoportmunkátok eredményével! Lásd el lapszéli jelölésekkel (✓, +, –, ?)!

Arany azzal kezdi gondolatmenetét, hogy mind Tasso, mind Zrínyi Vergiliust követi eposza indításában.

Csak Zrínyi „az előkészítő négy sort is fölveszi, véleményem szerint helyesen” – írja. „Zrínyi evvel azt eszközölte, hogy propozíciója első sortól az utolsóig, folyton emelkedik. Ő, ki elébb játszott szerelemnek édes versével, aztán küszködött Viola kegyetlenségével, most Marsnak hangsúlyosabb versével fegyvert és vitézt énekel, ki a török hatalmát meg merete várni; meg, Szulimán haragját, ama nagy Szulimánnak hatalmas karját, kinek Európa rettegte szablyáját. Vessük össze akár az Aeneisszel, akár Tassóval: egyiknél sem találjuk e lépcsőzetes emelkedést tárgyához. Vergilius negyedik sora közepén egyszerre szökell a magosba: »at nunc horrentia Martis« [=ám most riadalmas Marsnak fegyvereit...]; hogy a hatodikkal ismét alább szálljon; Tasso az első sorban »hadidálnak eresztí merész ajakát«; de mily bágyadt a végeredmény összefoglalása: »az ég kegyelte őt s a szent zászlók alá visszavezérlé bolyongó társait«. Annál, ki az eposzt nem ismeri, most veszi először kezébe, vajon költ-e ez, a *bolyongó társak visszajövése*, nem mondom nagyszerű, de csak határozott eszmét is a magasztos eredmény felől?

De mi sem tünteti föl annyira, oly kevés sorban Zrínyi önálló erejét, mint az invokáció (I. 3–6.), összemérve Tassóéval (I. 2–3.). Zrínyi minden tartózkodás nélkül átveszi a gondolatot, múzsa helyett a Boldogságos Szüzet hívni segédül; lefordít négy sort a Jeruzsálemből, mondhatni szórolszóra: aztán egyszerre önszárnyalást vesz. Miért nem követi tovább is kalaúzáát? Ez bocsánatot kér a Szűzanyától, ha cifraságot sző az igazba, ha világi bájjal díszíti költeményét, aztán körülbelül így folytatja: [Arany itt idézi a harmadik versszakot saját fordításában.] Melyik utánzó vált volna meg e szép hasonlattól, ha már a többi magáévá tette? Zrínyi ott hagyja, nem kap rajta, mert az ő útja eltér az olaszétól, s ő ennek világos tudatával bír. Tasso ugyanis e bocsánatkéréssel bevallja mintegy, hogy elbeszélése nem lesz őszinte, hogy bár szent célra, de csalni akar, oly színbe öltöztetvén a valót, mintha nem volna való. Bevallja, hogy világi kecskekkel piperézi azt föl, hihetően arra is céloz, hogy érzékingerlő képeket öntetszéssel fog ecsetelni (Armida), – mindezért jóleleve bocsánatot kér. Zrínyi ellenben a meggyőződés hangján esdekel:

„Adj pennámnak erőt, úgy írhaszak, mint volt,
Arról, ki fiad szent nevéért bátran holt...”

Aki érezte az igaznak és annak, ha a költő egész lelke mélyéből szól, minden poétai cafrangnál hathatósabb erejét, az érteni fogja a különbséget, melyre mutaték. – Jellemző továbbá, hogy Tasso invokációja elején a szépnek azon magaslatára emelkedett, mely »fönség« név alatt ismeretes. De csakhamar leszáll onnét, bizonyos tanító, majdnem társalgási hangba (»Tudod, hogy a világ...«) s aztán oly képpel zárja be segélyhívását, mely szép ugyan, de csak a »kellem« színvonalán marad. Ellenkezőleg a Zrínyiász²³ dalnoka, egyszer fellengős irányt véve, nem száll ismét a virágok közé, sőt merészebben csattogtatja szárnyait:

„Te, ki szűz Anya vagy, és szülted Uradat,
Az ki örökkén volt, s imádod fiadat
Úgy, mint istenedet és nagy monárchádat;
Szentséges királyné, hívom irgalmadat...”

hogy szórakozás vagy lankadtság nélkül repüljön a magasztos színhelyre, hol elbeszélése kezdődik, oda, honnan »az nagy mindenható« a földre tekint.”

(Arany János: *Zrínyi és Tasso*, Első rész, I.)

23 Zrínyiász: először Kazinczy Ferenc nevezte így a *Szigeti veszedelmet* az *Iliász* mintájára

- b) Arany János tanulmánya tulajdonképpen arról a felismeréséről szól, hogy a *Szigeti veszedelem* mennyire jó, mennyire kiállja az összehasonlítást a mintáival.
Írj vázlatot arról, hogy miben látja az eposz erősségeit!
- c) Magyarázd meg az előző feladat és az Arany-értelmezés alapján, hogy mit jelent az IMITÁCIÓ!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) Egy lehetséges vázlat:
1. Zrínyi helyesen teszi, hogy az *Aeneis* (Vergiliusnak tulajdonított, de vitatott eredetiségű) első négy sorát is imitálja.
  2. Ezzel ugyanis töretlenebb ívű emelkedést tud elérni, mint elődei.
  3. Tasso-imitációja tudatos: amire szüksége van, azt átveszi (invokáció Szűz Máriához), ami nem kell neki, azt elhagyja (a földi szépségért való bocsánatkérést és a tanító költészet közhelyeivel való mentegetődzést).
  4. Költői és emberi hitelessége: „a költő egész lelke mélyéből szól” akkor, amikor úgy akar írni, „mint volt”.
  5. Meg tudja tartani a megkezdett hangvételt, a fenségét: következetesen halad, nem kalandozik el, invokációja szervesül az elbeszéléssel.
- c) Itt azt várhatjuk, hogy a tanulók amellet érvelnek, hogy az imitáció nem szolgál utánpótlást, hanem elsajátítást, újraértelmezést stb.

7. lépés: 9. feladat

T/9.

28. oldal

15 PERC

Elhagyható feladat

Tanári instrukciók

- Ebben a feladatban az eposz versformáját, a Zrínyi-strófát írjuk le. A hangos olvasás segít a versforma elemzésében, sőt helyes, ha előbb hangosan ízleljük a sorok ritmusát, s csak utána látunk az elemzéshez. Ne hagyjuk ebben magukra a tanítványainkat! Ha tudjuk róluk, hogy nehezen érzik a ritmust vagy látjuk, hogy elakadtak, segítsük őket hangos, értelmező felolvasással. Segítségül megadtuk, hogy a sorok kétütemű tizenkettesek, s az a)–c) feladatig csak a változó ütemhatárra szeretnénk rávezetni őket.
- Mivel a következő órákon is a *Szigeti veszedelmet* olvassuk, ezért érdemes a verseléssel foglalkozni, hogy értőbben olvassák ezután. Nem célunk viszont a Zrínyi-strófa jellemzőinek megnevezése.
- Ha tudjuk tanítványainkról, hogy a verstan csak nyűg nekik, s csak eltávolítaná őket az olvasástól, akkor ezt a lépést hagyjuk ki. Helyette olvassuk fel szépen, ritmizálva, és annyit mondjunk róla, hogy kétütemű tizenkettes, bokorrímmel. A feladat célja tehát az, hogy közelebb hozza a tanulóhoz a szöveget.

Kiemelt készségek, képességek: ritmusérzék, hallás, a mondat értelmi tagolásának képessége

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros munka frontális egyeztetéssel

Módszerek, eljárások: félhangos és hangos olvasás, ritmizálás, ceruzás jegyzetek

9. Figyeljétek meg a bevezető versszakokon a *Szigeti veszedelem* verselését!

a) A versritmus

A sorok ütemhangsúlyosak és általában 12 szótagból állnak.

Kétüteműnek fogjuk fel őket, de természetesen többségük négy ütemmel is ritmizálható.

- Olvassátok föl félhangosan az első két versszakot, és húzzátok be a sort két ütemre bontó ütemhatárt! Az ütemhatár jele: ||

- Írjátok a sorok mellé, hogy hány szótagú ütemekre bontja az ütemhatár a sorokat! Például:

„Én az ki azelőtt ifiu elmével	6 6
Játszottam szerelemnek édes versével...”	7 5

- Milyen osztású sorokat találtatok? Melyikből hány van az első két versszakban?

Az első hat versszakban, tehát az eposz bevezetésében ez az arány így néz ki:

6 || 6-ból 18 sor,

7 || 5-ből öt sor,

8 || 5-ből egy sor („Musa! te, ki nem rothadó || zöld laurusbul”).

MIRE KÖVETKEZTETÜNK EBBŐL? Zrínyi sorai nem olyan szabályos felező tizenkettesek, mint például a *János vitéz* vagy a *Toldi* sorai. Vannak, akik szerint ennek az az oka, hogy Zrínyi verselése még kezdetleges, nem elég ügyes. Mások arra gondolnak, hogy olyan dallamminták állhatnak ezek mögött a sorok mögött, amelyeket nem ismerünk, s amelyek megengednek másféle ütemezést is, mint a felező. A változatosság eszköze is lehet, hogy a ritmizálás időről időre kizökken a felező tizenkettes kerékvágásából.

b) A rím

- Jelöljétek az első két versszak rímelését a szokott módon, vagyis hogy az összecsengő sorok azonos betűjelet kapjanak! Milyen rímképletet adnak a sorok?
- Minősítsétek a rímeket! Milyen rímfajta uralkodik a versen?

A kétütemű tizenkettes sorok és a bokorrím a históriás énekek öröksége Zrínyinél. A két műfaj ötvözésében AZ EPOSZTÓL VETTE A TÉMÁT ÉS A KIDOLGOZÁS SOK-SOK FOGÁSÁT, A FORMÁT VISZONT A HISTÓRIÁS ÉNEKEKTŐL és legnagyobb mesterétől, TINÓDI LANTOS SEBESTYÉNTŐL tanulta. A *Szigeti veszedelem* versformájának neve Zrínyi-strófa lett a hagyományban. A ZRÍNYI-STRÓFA tehát kétütemű tizenkettes sorokból áll, bokorrímmel.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) A sorok osztása és aránya: 6 || 6-ból öt sor, 7 || 5-ből három sor.
 b) • A-A-A-A: bokorrím
 • A ragrím. A ragrím és a szóismétlésből adódó rím kicsit egyhangú, igaz, más hangzásbeli szépségek kárpótolhatnak ezért.

8. lépés: 10. feladat

T/10. 29. oldal
 15 PERC

Tanári instrukció

- Ebben a feladatban a stílustörténeti fejezet barokk moduljának 7. C) feladatában tanultakat akarjuk föleleveníteni. Célunk, hogy a *Szigeti veszedelem* verses szövegének olyan jellegzetességeire hívjuk föl a figyelmet – inverzió, fokozás, körmondat –, amelyeknek felismerése, tudatosítása megkönnyítheti majd az olvasást.
- Az a)–c) feladatokat szétoszthatjuk a párok között, könnyen dolgozó diákjaink mindháromat megcsinálhatják.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, tanult ismeretek felidézése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros, majd frontális munka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás, megbeszélés

10. A stílustörténeti fejezetben már olvashattátok a *Szigeti veszedelem* egy részletét, melyben a szigeti Zrínyi Miklós beszédet intéz katonáihoz (V. ének, 5–35. versszak).

A beszéd felépítése, érvelése mellett néhány stilisztikai jellegzetességet is megfigyelhettek rajta, mely a barokk költészetre általában is jellemző. Ilyen volt a BONYOLULT SZÓREND (INVERZIÓ), a FOKOZÁS és TÚLZÁS, illetve a KÖRMONDAT.

Vizsgáljátok meg ezt a három stílusalakzatot most az eposz bevezetésében (1–6. versszak)!

a) A művészi szórend (inverzó)

- Magyarázzátok meg, miért érdekes ennek a két sornak a felépítése!

„Fegyvert s vitézt éneklek, török hatalmát
 Ki meg merte várni, Szulimán haragját...”

- Miben hasonlít ehhez a harmadik versszak első két sorának felépítése?

„Musa! te, ki nem rothadó zöld laurusbul
Viseled koszorudat, sem gyöngye ágbul...”

- Mi lehet a célja a szavak ilyen elrendezésének?

A két példán azt láthatjuk, hogy egy igének két tárgyi, illetve két határozói módosító bővítménye van (hatalmát–haragját, laurusbul–ágbul), melyek a sor végén RÍMHELYZETBE KERÜLNEK, ÉS KÖZREFOGJÁK az igét, amelyhez tartoznak. Ez az elrendezés a rímelést is szolgálja, de különféle hangulatot, ebben a két példában nyugodt méltóságot is kifejezhet. A SZAVAK MŰVÉSZI ELRENDEZÉSÉNEK NEVE: INVERZIÓ.

Az inverzió stílusalakzat, mert az elemek elrendezésére épül elsősorban, nem pedig a jelentéseik összekapcsolására, mint a szóképek. (Az inverzióknak ezt a fajtáját régen KÖZÖLÉSnek nevezték, mert a két rímhelyzetben álló bővítmény 'közrefogja' az állítmányt, amelyhez tartozik.) Az inverzió nagyon gyakori stíluseszköze Zrínyinek.

b) Fokozás és túlzás

- Miben hasonlít a 2. és 3. versszak felépítése? Segítségül a 2. versszakhoz:
Miért több a második versszak 2. sora, mint az 1.?
Miért több a 3. sora, mint a 2.?
Miért több a 4. sora, mint a 3.?
- A harmadik versszakban miért több a 3–4. sor az első kettőnél?

A bevezetésre és a Mária-imára a túlzás talán nem jellemző, de a fokozás lépései jól érzékelhetők. A török hatalmánál több Szulimán haragja, hiszen a mohácsi győztesről, a Budát elfoglaló nagy császárról van szó, akinek nemcsak hatalma, de pusztító emberi szenvedélye: haragja is van. A következő sorban a jelzői módosítók fokoznak (nagy, hatalmas), a hatalom egy óriás erejévé válik (hatalmas karja), végül már Európa rettegő szabályját: árnyéka egy földrészre vetül, ahol nem félnek csak, hanem már rettegnek tőle, s ereje már nem a karban, hanem éles fegyverben nyer kifejezést. A 3. versszak ellentétre épül, s ebben is fokozás van, mert első helyen áll a kicsi (rothadó, gyöngye), s ezt követi a nagy (fényes, menyeyei, szent), elől a földi, utána az égi. Sőt az első hat versszak egésze fölfogható egyetlen hatalmas ívű emelkedésnek, fokozásnak. A fokozás, néha a túlzás az eposzi ábrázolás fontos stíluseszköze. Hóskölteményt olvasunk, hóskök világába érkezünk.

c) A körmondat

Az 1–2. és a 3–4. versszak egy-egy hosszú, többszörösen összetett mondatból áll. Az első mondat leghangsúlyosabb pontján ez a tagmondat áll: „Fegyvert s vitézt éneklek.”

- Hogyan készíti elő ezt az állítást az első szakasz, és hogyan viszi tovább a második?
- A 3–4. versszak is egy mondatból áll: ennek a mondatnak szerintetek melyik sor a tetőpontja? Miért?
- Hogyan készíti elő ezt a tetőpontot ez a két szakasz?

A mondat tetőpontját a beszélő a végére tartogatja, s ez az ismételt megszólítás és a kérés: „Szenséges királyné, hívom irgalmadat.” A megszólítástól kanyarodik el két irányban előre: először Mária megjelenéséről, aztán az istenanyaság titkairól beszél. A KÖRMONDAT GONDOSAN MEGSZERKESZTETT TÖBBSZÖRÖSEN ÖSSZETETT MONDAT, AMELYNEK JÓL KÖVETHETŐ ELŐKÉSZÍTŐ ÉS LEZÁRÓ RÉSE VAN.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a)–b) Lásd a magyarázó szövegeket.
- c) Az első két versszak egy emberi és költői fejlődés rajza. Ezt jelzik az időhatározók (azelőtt, mostan, immár), és hogy az egymáshoz kapcsolható elemek fokozásos viszonyban vannak: játszottam – küszködtem – énekelek, szerelemnek édes verse – Viola kegyetlensége – fegyver s vitéz. A körmondatot lezáró rész a vitézről (a szigeti Zrínyiről) szól. Ebben a személyes fejlődés rajza nem folytatódik, viszont a fokozás technikája, a főntebb megfigyelt módon, igen. Így egyszerre jelenti a megkezdett gondolat lezárását és továbbvívését.

A SZIGETI VESZEDELEM ÉNEKRŐL ÉNEKRE

Ezt a modult úgy építettük fel, hogy az énekek tartalmát felidézõ olvasmányokba illesztettünk néhány jellemzõ részletet és a hozzájuk kapcsolódó feladatokat. A részletek megbeszélése során olyan szempontok kerülnek majd elõ, amelyekre a további olvasásban már oda lehet figyelni. Ezekre majd vissza fogunk térni akkor, amikor a mű egészérõl lesz szó. Így talán kicsit olyan lesz, mintha meg-megállva a művet olvasnánk. Közben a korabeli festmények segíthetnek elképzelni, megérteni egy-egy képet, gondolatot.

9. lépés: 11. feladat

T/11.

32. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- A bevezetés és az eposz szövegének néhány jellegzetességével való ismerkedés után a következőkben végighaladunk az eposz cselekményén. A tartalmat hol mesélhetjük, hol rábízhatjuk a tanulói oldalakon olvasható összefoglalókra.
- Az eposzból idézett szemelvényeket órai vagy otthoni olvasással maguk is elolvashatják, de jó, ha először vagy a megbeszélés végén a tanár értõ felolvasásában meghallgatják. Nem szükséges minden szemelvényt feldolgozni az órákon, és az is elképzelhető, hogy a jobban olvasó, érdeklõdõbb tanulók egy órán két-három részletet is feldolgoznak, a lassabban, nehezebben olvasók vagy kevésbé motiváltak viszont csak egyet. Fontos, hogy ilyenkor azt válasszuk nekik, amely fölkeltheti az érdeklõdésüket, és sikerélményt jelenthet.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: tanári bevezetés és felolvasás

11. Olvassátok el az I. ének elejének tartalmi összefoglalóját és a közölt részletet!

A szöveg mellett az időbeli váltásokat jeleztük.

I. ének

A Mária-himnusz után az égben kezdõdik a cselekmény. Isten letekint a földre, és látja, hogy a magyarok letértek az igaz útról, bûnökben élnek. Állhatatlanok, mértéktelenek, bálványokat imádnak, nem tisztelik az Istent, nincs becsülete köztük a jó cselekedetnek, sem az idõs embereknek. Feslett erkölcsök, istenkáromlás, irigység, gyûlölködés, hamis tanácsadás, rágalmasz, lopás és emberölés terjedt el közöttük. Látva mindezt, magához hívja Mihály arkangyalt, és így szól hozzá:

ISTEN SZAVAI MIHÁLY ARKANGYALHOZ

I. ének, 12–24.

12. „Nézd ama kemény nyaku és kevély sciták²⁴
Jó magyaroktól mely igen elfajzottak,
Szép keresztyén hütöt²⁵ lábok alá nyomtak,
Gyönyörködnek külömb-külobb vallásoknak.
13. Maga te tekints²⁶ meg körösztvény világot, *eddig*
Nem találsz azok közt, kivel tettem több jót:
Kihoztam Scitiából²⁷ mely nekik szük vólt,
Az én szent lellem is ú reájok szállott.
14. Scitiából, azt mondom, kihoztam őket,
Miként Egyiptusbul az zsidó népeket,
Hatalmas karommal verém nemzeteket,
Mindenütt rontám, vesztém ellenségeket²⁸.
15. Téjjel-mézzel folyó szép Pannoniában,
Megtelepitém őket Magyarországon,
És meg is áldám minden állapotjában,
Meghallgatám, segítém minden dolgokban²⁹;
16. Sőt vitéz szüvel³⁰ is megáldottam őket,
Ugy hogy egy jó magyar tizet mást kergetett,
Sohul nem találtak oly nagy ellenséget,
Az ki, mint por szél előtt, el nem kerengett.
17. Szentséges lölkömet reájok szállattam,
Az körösztvény hütre fiam által hoztam³¹,
Szent királyokkal is megajándékoztam,
Békességet, tisztességet nekik adtam.
18. De ők ennyi jókért, ah, nehéz mondani! *most*
Ah, háládatlanok, és merték elhadni³²,
Nem szégyenlik Isteneket elárulni,
Ellenemre minden gonoszbán merülni.

24 sciták: harcos nomád nép az ókorban, akiket később a hunokkal és magyarokkal azonosítottak. Itt: magyarok.

25 hütöt: hitet

26 Maga te tekints meg: Te magad tekintsd meg...

27 Scitiából: Szkítaföldről, a magyarok őshazájából

28 vesztém ellenségeket: elveszejtettem, elpusztítottam ellenségüket

29 segítém minden dolgokban: dolgukban

30 vitéz szüvel: vitéz szívvel

31 „Szentséges lölkömet reájok szállattam, | Az körösztvény hütre fiam által hoztam”: ebben a két sorban az Atya a Szentháromság másik két személyére utal, a Fiúra (Jézus Krisztus) és a Szentlélekre.

32 elhadni: elhagyni

19. Ah, bánom, ennyi jót hogy ü vélek töttem,
Nem-é viperákat keblemben neveltem?
De immár ideje velek esmertetnem:
Én vagyok ama nagy bosszuálló Isten.
20. Eredj azért, archangyal³³, szállj le pokolban³⁴, ezután
Válassz egyet az haragos furiákban³⁵,
És küldjed el aztot szultán Szulimánban,
Juttassa magyarokra való haragban.
21. Én pedig töröknek adok oly hatalmat,
Hogy elrontja, veszi az rossz magyarokat,
Mindaddig töri iga kemény nyakokat,
Mig nem esmerik meg: elhagyták urokat.
22. Kiáltnak én hozzám, s nem hallom meg üket,
Hanem fogom nevetni nehéz ügyöket:
Az ű panaszira nem hajtom fülemet,
Ü nyavalyájokra nem tészem szememet.
23. Ez mindaddig léssen, míg bosszút nem állok,
Harmad-negyed ízig büntetés lesz rajtok;
És ha idején eszben nem veszik magok³⁶,
Örök átkom, haragom léssen ü rajtok.
24. De ha hozzám térnek, megbánván bünöket,
Halálrol életre ismég hozom üket.
Jaj, török, néked, haragom vesszejének!
Te vagy, de eltörlek³⁷, ha ezek megtérnek.”

10. lépés: 12–15. feladat

T/12–15. 34. oldal

20 PERC

Választható feladat

Tanári instrukció

- Az előbbi részletet két okból választottuk ki. Egyrészt ez indítja el az eposz cselekményét, a magyarok bűneinek és bűnhődésének gondolata itt kezdődik. Ez a kulcsa a szigeti védők már-

33 archangyal: arkangyal, főangyal. Mihály arkangyalhoz szól.

34 szállj le pokolban: pokolba

35 az haragos furiákban: a furiák a görög mítoszok haragos bosszúistennői, egyikük Allecto.

36 ha idején eszben nem veszik magok: ha idejében észre nem veszik maguk vagy magukat.

37 Te vagy, de eltörlek: te vagy haragom vesszeje, de eltörlek akkor.

tírhálálnak s az egész eposzi gépezetnek. Ez az indítás, a mennyei szín *Az ember tragédiájában* majd ismerős lehet.

- A másik ok a gondolat kulturális jelentősége. Hogy a 16. századtól része énképünknek az itt is megjelenő büntudat, s legnagyobb szabású megfogalmazást *Himnuszunkban* nyer. A vita, amit a *Szózat* vagy Radnóti Miklós *Nem tudhatom* verse ezzel a büntudattal folytat, talán érthetőbb, ha beszélünk e gondolat geneziséről. A *Himnusz* történelmi víziója is jól kapcsolható ehhez a beszédhez. A bűnösség–büntetés gondolat izgalmas része az a párhuzam is, amely kulturális hagyományunkban az ószövetségi zsidó nép és a magyarság között meg-megjelenik. Végül e gondolatsor erősen retorizált, ami megint csak nagyon jellemző a *Szigeti veszedelem* nagyobb terjedelmű beszédeire.
- Ha nem választjuk a szöveg feldolgozását, akkor csak olvassuk föl, röviden magyarázzuk és a török seregszemle látványosabb leírásával folytassuk. Ha tehát a 10. lépést nem választjuk, akkor helyette a 9. lépést kapcsoljuk a 11.-hez, és az óra egyetlen témája a seregszemle legyen.
- A feladatok között válogathat is a tanár, a 15. feladatot adhatjuk otthoni munkának is.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, analogikus gondolkodás képessége, meglévő tudás mozgósítása, kreativitás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály vagy a könnyebben olvasó, érdeklődőbb tanulók

Munkaformák: páros munka frontális egyeztetéssel, egyéni (15.)

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, kettéosztott napló, kreatív írás, megbeszélés

12. Isten haragos beszéde

Gondolkozzatok el a beszéd tartalmán, és vizsgáljátok meg szónoki felépítését!

- Milyennek mutatja be ez a beszéd Isten és a magyarok kapcsolatát?
- Melyik versszak tartalmazza az ígéretet, hogy Isten és a magyar nép megbomlott viszonya helyreállhat, hogy van értelme megjavulni?
Milyen feltételt szab itt Isten a megbékéléshez?
- A beszéd felépítését ezzel a képlettel lehetne leírni (a számok a versszakok sorszámát jelzik):
12. – (13–17.) – (18–19.) – (20–23.) – 24.

Foglaljátok össze az egységek tartalmát saját szavaitokkal!

12.

13–17.

18–19.

20–23.

24.

- Vizsgáljátok meg, milyen rend jellemzi a beszéd felépítését!
Tagoljátok a beszédet szerkezeti egységekre, és vizsgáljátok meg ezek arányait egymáshoz képest!
- Írjátok a fenti képletbe, a gondolatjelek fölé egy-egy kötőszót, amely jól kifejezi az egységek logikai viszonyát! (A kötőszók – az első kivételével – ott vannak a soron következő egység legelején.)

13. Isten érvelése ismerős lehet valahonnan – Kölcsey Ferenc *Himnuszából*.

A *Himnusz* írásának idején vált egyre ismertebbé és népszerűbbé a *Szigeti veszedelem*. Kazinczy 1817-ben adta ki az eposzt a költő életében megjelentetett *Adriai tengernek Syrenája* kötet óta először. Ezzel lehetővé vált, hogy Zrínyi műve a reformkor egyik legfontosabb önismereti olvasmánya legyen.

Kölcsey 1823-ban fejezte be a *Himnusz*t, és két verset is írt Zrínyi maszkjában (*Zrínyi dala, Zrínyi második éneke*).

Itt a *Himnusz* három szakaszát idézzük.

Írjátok a fenti szövegrészlet (Isten beszéde a *Szigeti veszedelemben*) versszakai mellé a *Himnusz*-nak azokat a sorait, amelyek jól kapcsolhatók hozzá!

2. „Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak³⁸ vére.
S merre zúgnak hajjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágoznak.
3. Értünk Kunság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt csepegtettél.
Zászlónk gyakran plántálád³⁹
Vad török sáncára,
S nyögte Mátyás bús⁴⁰ hadát
Bécsnek büszke vára.
4. Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellegedben,
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.”

14. Magyar nép – zsidó nép

A keresztény Isten, ha egy mélyen hívő költő megszólaltatja, óhatatlanul is a bibliai nyelv hatása alatt beszél. Mégis mintha többről volna itt szó.

Milyen hasonlóság fogalmazódik meg a részletben a magyarság és a bibliai zsidó nép története között?

Segítségül idézünk a versből, s írjátok a sorok mellé, hogyan kapcsolható a magyarokról elhangzott szavakhoz az ószövetségi zsidóság története, ahogyan a *Bibliában* megjelenik!

38 Bendegúz: a monda szerint Attila fejedelem apja, a hun–magyar rokonságelmélet alapján tehát a magyarok egyik ősapja.

39 plántálád: plántáltad, vagyis ültetted, kitűzted

40 bús: Mátyás híres zsoldosserege a fekete sereg. A bús ezt a feketét jelenti itt.

A MAGYAR NÉP TÖRTÉNETE, AHOGY ISTEN BESZÉL RÓLA	AMIT AZ ÓSZÖVETSÉGI ZSIDÓ NÉP TÖRTÉNETÉBŐL FELIDÉZ BENNETEK
14. Scitiából, azt mondom, kihoztam őket, Miként Egyiptusbul az zsidó népeket, Hatalmas karommal verém nemzeteket, Mindenütt rontám, vesztém ellenségeket.	
15. Téjjel-mézzel folyó szép Pannoniában, Megtelepítém őket Magyarországon...	
18. De ők ennyi jókért, ah, nehéz mondani! Ah, háládatlanok, és merték elhadni, Nem szégyenlik Isteneket elárulni, Ellenemre minden gonoszban merülni.	
19. ...De immár ideje velek esmertetnem: Én vagyok ama nagy bosszuálló Isten.	

15. Az angyal válaszol

Képzeld el, hogy Mihály nem néma végrehajtója csupán Isten parancsának, hanem válaszol Isten szavaira!

Írd meg az angyal elképzelt válaszát!

Az I. ének folytatása

Mihály arkangyal leszáll a Pokolba, és elszabadítja Alecto fúriát. Alecto örömmel teljesíti a parancsot, álmában keresi fel Szulimán szultánt, és apja képében harcra tüzeli:

Ne félj, hogy segítse senki magyarokat,
Mert jól esmerem én bolond kaurokat,
Míg nem látják égni magok házokat,
Nem segítí senki meg szomszéd házokat. (40.)

A szultán tanácsot hív össze, ahol elmondja álmát, és felolvassa Arszlán budai pasa levelét. Zrínyi máshol is arra törekszik, hogy műve egyszerre legyen történetileg hiteles és hihető, és egyszerre feleljen meg a hősköltemény műfaji elvárásainak. Szulimán 1566-os hadjárata, Szigetvár ostroma és az elbeszélés számos részlete TÖRTÉNELMI TÉNY. A szultán álma EPIKAI HAGYOMÁNY. Arszlán budai pasa levele (s a pasáról rajzolt kép a következő énekben) HIHETŐ, a szultán érvelése pedig, mely a hadjárat szükségességét indokolja, a hódítással szerzett birodalmak logikáját tükrözi. („Im mi állapotunk, látjátok, miben van: | Erős birodalmunk henyélest nem kíván, | Az mit karddal nyertünk, nem tartja meg déván; | Fegyvert s erős vitézt birodalom kíván.” 53.) Végül LÉLEKTANILAG HITELES, ahogy a tanácsstagok, látván szultánjuk elszántságát, nem merik tartóztatni, sőt javallják szándékát.

Messze földről sereglenek a hadak. Elvonulnak előttünk a szigetvári ostrom török hősei: Delimán, Demirhám, Hamviván és Alderán. Ez a törökök seregszemléje (ENUMERÁCIÓ).

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/12.

- a) Isten szavaiból ennek a kapcsolatnak a változása rajzolódik ki. Régen áldott volt a magyarság, mindenben segítette őt Isten. Ők mégis elfordultak tőle, és Isten csalódott, megbánta az eddigi sok jót, és büntetésre készül. Ennek a végpontját sem titkolja – örök átok –, de a bűnbánat és megtérés lehetőségét is fenntartja. Tehát egy nagy ívű történet drámai fordulópontján állunk.
- b) A 24. versszakban hangzik el az ígélet. Ez folytatódik majd a meghajló feszület szavaiban a II. ének végén. Ez nyer teljesedést Ali szavaiban (XIV. 63–64.) és a szigeti Zrínyi utolsó beszédében (XV. 3–4.)
- c) 12. A mostani magyarok elfajzottak a régiektől, elhagyták hitüket.
13–17. Pedig Isten a legtöbb jót velük cselekedte: új hazába vezette, itt megáldotta őket, bősséggel, ellenségeik feletti győzelmekkel, keresztény hittal és békével ajándékozta meg őket.
18–19. De ők hálátlanul elfordultak Istentől, aki most büntetésre szánja el magát.
20–23. Isten utasítást ad Mihály arkangyalnak, és feltárja tervét előtte.
24. Végül a legszörnyűbb büntetés fenyegetése után (örök átok) a bűnbocsánat ígéletét is föllebbenti.
- d) A beszédre szinte mértani szimmetria jellemző. A két keretversszak között egy négy, ill. egy három szakaszos egység szolgál az elbeszélésre, ill. az utasításra-jövendölésre. A beszéd kelts közepén áll a fordulatot bejelentő szakasz: „De ők ennyi jókért, ah, nehéz mondani!” (18.) A hierarchikus elrendezést a barokk műalkotás jellemzői között tartjuk számon. De ennél érdekesebb, hogy a barokk szövegek gyakori hibája, a terjengősség mennyire nem jellemző Zrínyire: ösztönös vagy jól meggondolt arányérzékét a *Szigeti veszedelem* egyik legnagyobb erényének tartjuk.
- e) 12. *pedig* (13–17.), *de* (18–19.), *azért=ezért* (20–23.), *de* 24.

T/13. A következő kapcsolatokra gondolunk:

Új haza szerzése: „Scitiából, azt mondom, kihoztam őket” [...] Téjjel-mézzel folyó szép Pannoniában, | Megtelepítém őket Magyarországon.” – „Őseinket felhozád | Kárpát szent bércére...”

Bősség, áldottság: „És meg is áldám minden állapotjában...” – „Értünk Kunság mezein | Ért kalászt lengettél...”

Hadi sikerek: „Sőt vitéz szível is megáldottam őket...” – „Zászlónk gyakran plántálád | Vad török sáncára...”

Magyarok bűne, Isten haragja: „De ők ennyi jókért, ah, nehéz mondani!” – „Hajh, de bűneink miatt | Gyúlt harag kebledben...”

T/14.

A zsidók a bibliai Isten kiválasztott népe. „Nem találsz azok közt, kivel tettem több jót” – írja Zrínyi a magyarokról, s a következő szakaszok minden áldottsága felfogható a kiválasztottság jeleként. Az áldottság másik oldalon a büntetés súlyosságában fejeződik ki, de a bűnbocsánat, a 'szövetség visszaállításának' ígéletében újra felcsillan. „Scitiából, azt mondom, kihoztam őket, | Miként Egyiptusbul az zsidó népeket” – hasonlóként utal erre a párhuzamra, a „Téjjel-mézzel folyó Pannoniával” pedig Kánaánt idézi fel. Ellenségeikkel szemben a zsidókat is megsegítette az Úr. „Ah, háládatlanok, és merték elhadni, | Nem szégyenlik Isteneket elárulni”: ez a fordulat az aranyborjú-állítást, és más történeteit juttatja eszünkbe gyöngeségnek, ingatagságnak, idegen

istenek felé hajlásnak. „*Ama nagy bosszúálló Isten*” bemutatkozása, a harmad-negyed ízig tartó büntetés is ószövetségi, a „*haragom vesszeje*” a zsoltárokból való („*a te vessződ és botod: azok vigasztalnak engem*” 23.).

T/15. egyéni

Megjegyzés: Mihály arkangyal valóban megpróbál könyörögni, ellenvetést tenni Istennek, kettejük párbeszéde a 25–27. versszakban van. A jelenet bibliai előképe, mikor Ábrahám alkudozik a szodomaiakért (Mózes I. 18. 20–33.).

11. lépés: 16. feladat

T/16. 37. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A seregszemlét azért választottuk ki, mert mozgalmas, színes leírása a gyülekező török hadseregnek. Erről az eposzi kellékről az *Odüsszeia* kapcsán nem eshetett szó, *A helység kalapácsának* második énekében viszont már találkoztunk vele: Szemérmes Erzsók kocsmájában gyülekeznek így a későbbi történések szereplői.
- A török seregszemle párja a szigetiek eskütétele az V. énekben (36–63.). Tanulságos lenne a két seregszemlét összehasonlítani, de ez nem fér bele az időkeretbe.
- A feldolgozásban arra törekedjünk, hogy tanítványaink minél többet érzékeljenek ennek a leírásnak sokféle színéből, gazdagságából.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, fantázia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros munka frontális egyeztetéssel

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, jóslás, megbeszélés

16. Gyűlnek a hadak: seregszemle

Olvassátok el az enumerációt, és keressetek választ az alatta található kérdésekre!

A TÖRÖK HAD SEREGSZEMLÉJE

I. ének, 68–102.

68. Nem sok üdő mulván az nagy Asiából
Sok had érkezék, kik voltak tengeren túl,
Sok számtalan tatár meotisi tótul⁴¹,
Ezek küldettettek chán Praecopitátul⁴².

41 meotisi tótul: az Azovi-tengertől

42 chán Praecopitátul: a krími tatár kántól. A chán alább ilyen formában is előfordul: hám, kán.

69. Delimán iffiu ezeknek vezérek, a tatárok: Delimán
 Fia az nagy hámnak s nagy fejedelemnek;
 Huszonötezer ez, és mind jó tegzessek⁴³,
 Sok százezer közül válogatott népek.
70. Könnyü had, és bátor és gyors, mint az árviz,
 Ugy tetszik, kezében mindenik halált visz,
 Mert jó lova hátán csak jó fegyverben hisz,
 Nincsen tartalékja⁴⁴, sem tűz, sem sebes viz.
71. Azt mondják: Delimán, mikor országokat
 Járt volna látásért hires várasokat⁴⁵,
 Galatában meglátá az szép Cumillát,
 Cumillát az szépet, Szulimán leányát.
72. Cumilla szép haja megkötözé szüvét
 Iffiu Delimánnak, és minden kedvét,
 Egy tekéntet vévé el minden erejét
 Ugy, hogy nála nélkül⁴⁶ nem kívánja éltét.
73. Akkor haza ment volt, mast szép haddal jött meg,
 Törődven, szép leányt miként nyerhetné meg.
 Véletlenül szegény de csalatkozott meg⁴⁷,
 Mert addig elvévé Cumillát Rustán bég.
74. Mast már nyughatatlan bánattal áll, vagy ül,
 Untalan szegénynek szeme keservvel fül⁴⁸,
 Mely miát az szüve mint az hideg jég hül,
 Éltével halálban bánatja közt merül.
75. Őrizd, Rustán vezér, jól ettül magadat,
 Mert mint dühös farkas, lesi halálotat,
 Az vitéz Delimán nem türheti buját,
 Kitölti, ha lehet, rajtad bosszuságát.
76. Az tatárok után öt roppant seregek⁴⁹, a szerecsenek
 Azt tudnád távulrul, hogy sivó ördögök⁵⁰.
 Ezek is Drinápolyban elérkezének,
 Sok harcokban forgott vitéz szerecsenek.

43 tegzessek: íjászok. (A tegez nyíltartó tok.)

44 Nincsen tartalékja: nincs, ami feltartóztatná

45 mikor országokat | Járt volna látásért hires várasokat: ugyanolyan úton lehetett, mint az ifjú Zrínyi Itáliában!

46 nála nélkül: nélküle

47 Véletlenül szegény de csalatkozott meg: de váratlanul szegény megcsalatkozott, csalódnia kellett

48 Untalan szegénynek szeme keservvel fül: untalanul (szület nélkül) keserű, forró könnyeket hullajt

49 Az tatárok után öt roppant seregek: az Afrikából érkező seregek leírása következik (szerecsennek Afrika lakóit hívták régen). Vezetőik tehát Amirassen, Hamviván, Demirhám (Olindus), és Alderán (76–84.). Hamvivánt édesapja, a szíriai Menethám király küldte, s mint később kiderül, Demirhámra bízta, hogy vigyázzon rá.

50 Azt tudnád távulrul, hogy sivó ördögök: azt gondolnád távolról, hogy süvöltő, ádáz ördögök.

77. Mindenikben vala hat-hat ezer ember,
Mindenik hárommal megverekedni mér,
Lova mint egy madár, maga mint egy tündér⁵¹,
Mert oly könnyen fordul, mint esti denevér. [...]

79. Ezek előtt mégyen vitéz Amirassen,
Maga is fekete, lova is szerecsen.
Az ű kedves lova Karabul⁵², kényessen
Mellyet ü jártatott had előtt s kevélyen.

80. Mondják, hogy Karabul nagy Arabiában
Széltül fogantatott egy hires kancában;
Hihető is: szélben, mert nincs sem az lángban
Oly vidámság, gyorsaság, mint vagyon abban. [...]

82. Siriai király, az okos Menethám
Küldte másodikat, ez volt szép Hamviván,
Szerecsenek közül jött ez Siriában;
De vala harmadik kegyetlen Demirhám.

Hamviván és Demirhám

83. Demirhám, az erős, melynél erősb nem volt
Sohul, valamelyre Szulimán parancsolt,
Mert ez gyökerébül nagy tölgyfát kirántott,
Ököllet agyonvert egy nagy elefántot.

84. Ötödik Alderan, bátyja Demirhámnak,
Vólt gondviselője az szerecsen hadnak,
Ez magyarázója volt minden álomnak,
És kifejtője Mahumet irásának⁵³.

85. Ezek után jönnek vitéz mamelukok,
De szerencsétlenek, mert nincs nekik urok.
Szulimánnak nem régen lettek hódulók;
Az nagy s bü Aegyptusban⁵⁴ ezek lakosok.

86. Kayser bég jön vélek, mellyet szégyenére
Mehmet Junnus bassának⁵⁵, tett fővezérré
Az Szulimán császár; mert ű tüle féle,
S ily nagy tisztre szolgálját vinni nem meré. [...]

51 mint egy tündér: gyorsan, tünékenyen mozgó, bűvös erejű lény. (Később Alderánt, a varázslót is így nevezi.)

52 Karabul: a név jelentése 'fekete felhő'. Ennek a lónak is szerepe lesz még a történetben (11., 13. ének).

53 Mahumet irásának: Mohamed próféta szavait értelmezte. Alderán az eposz végén alvilági hatalmaknak parancsoló varázslóként szerepel.

54 bü Aegyptusban (ejtsd: Égyiptusban, Egyiptomban): bőséges, termékeny

55 Mehmet Junnus bassának: nem is szerepel később, ezek szerint őt valamilyen személyes félelemből hagyja otthon a szultán.

91. Ellepték az földet ezek, mint az hangyák,
Avagy szélös mezőben az sok kalangyák⁵⁶.
Mindenütt villámnak⁵⁷ csak nyilak és szablyák,
És mindent rettentnek lobogós kopiák. [...]
101. Jaj! hova ez az nagy fölyhő fog omlani?
Mely világszegletre fog ez leszakadni?
Mely nagy haragját Istennek fogja látni,
Az ki ezt magára jünni fogja látni.
102. Mint eget az fölyhő, ellepte az földet
Az sok roppant sereg és idegen nemzet.
Még meg nem számláltuk asiai népet,
Sem eurpai hadakozó sereget.
- a) Hogyan igyekeznek elkerülni az elbeszélő, hogy a hadak felsorolása unalmas legyen?
- b) Milyen részletek keltenek bennetek váráhozást későbbi eseményekkel kapcsolatban?
(Vajon minek lesz/lehetne folytatása?)
Jóslásaitokat írjátok a megfelelő versszak mellé!
- c) Mi lehet a célja az első ének végére illesztett seregszemlének?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) A változatosság egyik eszközét Arany János abban látta, hogy mindkét seregszemle valamilyen cselekvés közben mutatja be a csapatokat: itt ahogy messzi földről Drinápolyba érkeznek, a várban pedig, ahogy eskütételre járulnak a kapitány elé. Mindkettő megteremti a bemutatás szituációját és látványát. A gyülekező hadak értelem szerűen nem egyszerre érkeznek, s egyre félelmetesebb sokaságot alkotnak. Az eskütételre azt követően kerül sor, hogy a szultán Eger helyett Szigetvár ellen fordul, és Zrínyi buzdító beszédet mond a vár udvarán. Az eskünek csöndje, méltósága van, de az erőt sem nélkülözi (a két Késmárk-hasonlat: 2–3., 37–38.). A szituációteremtés mellett az érdekes epizódok tartják ébren a figyelmet: epizódokban a török sereg bemutatása gazdagabb. Delimán, Cumilla és Rustán (69–75.), Karabul, a táltos paripa (79, 80.), Hamviván és Demirhám (82, 83.), Kayer bég és Mehmet Junnus basa (85, 86.). Harmadikul gazdag stilisztikai eszköztár szolgálja a változatosságot. Például: hasonlatok („*Ellepték az földet ezek, mint az hangyák, | Avagy szélös mezőben az sok kalangyák.*”), metafora („*Jaj! hova ez az nagy fölyhő fog omlani?*”), metonímia („*Ugy tetszik, kezében mindenik halált visz*”, „*Cumilla szép haja megkötözé szívét | Iffiu Delimánnak, és minden kedvét*”), anticipáció és a hős megszólítása (75.), túlzás (hiperbola, Demirhám ereje), költői kérdések (101.) stb.
- b) Például:
Delimán története megoldásra vár, ráadásul egy anticipációval zárul (75.), mi lesz a csodálóval, fog-e verekedni Demirhám, fog-e szerepet játszani Mehmet Junnus basa? Stb.
- c) A seregszemlék célja a szemben álló felek ismertetése, a seregek méretének érzékeltetése, az összecsapás iránti váráhozás fölcsigázása. A naiv eposzokban azért volt fontos, mert eb-

56 kalangyák: búzakeresztek, amelyekbe aratáskor a kérébe kötött gabonát rakják.

57 Mindenütt villámnak: villámlanak

ben jelenhetett meg a nemzeti genealógia, melyben a hallgatók a későbbi küzdők között először ismerhették fel nemzetségük tagjait, őseiket. Ezt a szerepet a *Szigeti veszedelem* két seregszeme is betölti: a török seregszámla is elősorol történelmi személyeket, a magyar pedig a vár valódi védőit, hőseit veszi sorra. Az I. énekben hatalmas dolgok történtek: az égben kezdődött a Mindenhatóval, Mihály arkangyal útja, Alecto a pokolban és Szulimán álmában, a déván – ennek méltó befejezése a seregszeme, melyben egy birodalmi gépezet lendül működésbe. A 101., 102. versszak félelmet, aggodalmat fejeznek ki: mit lehet ez ellen tenni?

12. lépés: 17. feladat

T/17.

40. oldal

Tanári instrukciók:

Az olvasmány célja, hogy összefoglalja, amit a mennyei jelenettel kapcsolatban megfigyeltek a tanulók. Tehát csak akkor adjuk fel házi feladatnak, ha a 10. lépést elvégezték. (Az olvasmányban említett zsidó-magyar párhuzamhoz további két hely az eposzból: V. 9–10., XIV. 103.)

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, saját megfigyelések rendszerezése, analógikus gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály, ill. azok, akik Isten beszédével foglalkoztak

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat

17. Házi feladat

Miért olyan szomorú a *Himnuszunk*? Honnan ered a gondolat, hogy a török Isten ostora a magyarokon?

a) Olvasd el a szöveget, és keress benne választ a fenti kérdésekre!

ISTEN HARAGOS BESZÉDE AZ I. ÉNEKBEN

Azt tapasztaltuk, hogy Isten egy gondosan felépített érvelő beszédet mond el szolgáljának, Mihály arkangyalnak. Az egységek logikusan és harmonikus rendben kapcsolódnak egymáshoz. A két összegző versszak között (12., 24.) egy-egy hosszabb kifejtő rész áll (13–17., 20–23.), középtűt a szemrehányást és a nehéz döntést magába foglaló két szakasz (18–19.) Ez jelenti a fordulatot Isten és a szívének kedves nép történetében. A *Szigeti veszedelem* hosszabb beszédei tulajdonképpen a retorika szabályaival gondosan megszerkesztett szónoklatok.

A beszéd logikája a következő: Isten kihozta népét régi, 'szűk' helyéről („*Scitiából*”), és új hazát szerzett neki. Itt megáldotta őket: bőséggel (Pannonia „*tejjel-mézszel folyó szép*” ország), ellenségei fölött győzelmekkel, keresztény hittel, szent királyokkal és békével. A magyarok azon-

ban elhagyták hitüket, bűnösökké váltak, s ezért bűnhődniük kell. A magyar nép bűnösségének gondolata még régebbi keletű. A 16. századi országsirató énekekben (jeremiádokban) tűnik föl először. Ezek az énekek a három részre szakadt ország nyomorúságairól szólnak. Ha Isten gondviselő és igazságos, kell, hogy oka legyen a szenvedésünknek – gondolták –, bizonyosan bennünk van a hiba, valahol elrontottuk, utat tévesztettünk. Önmagunkban az okokat keresni hasznos dolog, mert önismeretre vezet, s az így megtalált hibákon talán könnyebb javítani. Az összetartás és a felelősség hiánya, az önzés vagy a csüggedtség biztosan szerepet játszott az ország nehéz helyzetében. A törökök tartós berendezkedése és veszélyes szomszédsága azonban rajtunk kívül álló okokból is sújtotta az országot. Az önvád, a bűntudat kialakulásának hátterében az a lélektani jelenség állhat, hogy könnyebb elviselni a bajt, ha tudjuk az okát, mert így nem rendül meg hitünk abban, hogy életünk törvényei ésszerűek és beláthatók, hogy Isten gondviselő és igazságos. Még azon az áron is jobb ezt hinni, hogy a bűnt önmagunkban fedezzük fel, ráadásul a gondolat praktikus oldala az, hogy segíthet a bajt önmagunk épülésére, megjavítására fordítani. Magyarországon a területi szétszakadás egybeesett a protestáns felekezetek elterjedésével, az egyházszakadással. A magyarság egyik bűnét mindkét részről, katolikus és protestáns szemmel egyaránt, abban látták, hogy – a másik fél – eltávolodott az igazi hittől. A 16–17. század volt a hittviták kora is, ráadásul a felekezeti megosztottság politikailag is megjelent: a két önálló országrész közül a Királyi Magyarország volt inkább katolikus, Erdély pedig református és unitárius. Zrínyi Miklós dédapja református volt, apja katolizált, aztán a két Zrínyi-árva Batthyányné Poppel Éva házában nevelkedett, aki katolikus férje mellett is megőrizte református hitét. Mindez oka lehet annak, hogy Zrínyi gondolkodásában a felekezeti türelmetlenség semmilyen szerepet nem játszott – Isten elemzett beszédében sem jelenik meg –, sőt többször leírta, hogy a törökökkel sem vallásuk miatt kell háborút viselni.

A bűntudat és igazságkeresés másik oldalról megtalálta a párhuzamokat az ószövetségi zsidóság történetével. Hiszen az Ószövetség – amelynek szerepe amúgy is fölértékelődött a reformáció idején – Isten és kiválasztott népének drámai történetét örökíti meg. Isten szövetséget köt a zsidó néppel, amely gyengeségből, gyarlóságból eltávolodik tőle. Ezek a válságok büntetéshez, majd a szövetség újabb, a korábbinál is szorosabb megerősítéséhez vezetnek. A zsidóság története is útnak indulással kezdődik (Isten elhívja Ábrahámot, és megígéri neki a Kánaánt), nagyság és szolgaság, áldottság és elhagyatottság időszakai váltakoznak benne. Az Ószövetség volt ebben a korban az 'a nagy elbeszélés', amelyben a magyarság saját sorsának párhuzamait, magyarozatát, kifejezési formáit megtalálhatta. A magyar nép bűnösségének gondolata és az ehhez kapcsolódó párhuzam az ószövetségi zsidó nép történetével végigkíséri kultúránkat. Legnagyobb hatású és talán legszebb megfogalmazását nemzeti versünkben, Kölcsey Ferenc *Himnusz*ában találjuk.

- b) Tegyük fel, hogy valaki bajba kerül!
Keresgélni kezdi az okokat, amelyek ide vezettek – önmagában, másokban, a helyzetben. Nemcsak azért teszi ezt, mert rátalálva az okra, megtalálhatja a megoldást is, hanem azért is, mert KÖNNYEBB ELVISELNI a bajt, ha ismerjük az okát. Szerinted miért?
- c) Idézz fel magadban egy olyan esetet, amikor hasonlóan viselkedtél: nemcsak a megoldásért, de önmagad megnyugtatósául is okokat kerestél!
- d) Fogalmazd meg, hogyan kapcsolódik ehhez a lelki jelenséghez az a gondolat, amely az ország széthullását és a török hódoltságot büntetésnek fogta fel, amellyel Isten bünteti magyar népét a bűneiért!
- e) Végül idézd fel, mik voltak az ország három részre szakadásának történelmi okai!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

d) Erre a kérdésre a választ tanítványaink az olvasmányból meríthetik. Az ország széthullása és minden nyomora elviselhetetlen volna anélkül, hogy okait ismernénk. Előrevivők lehetnek azok az okok, amelyeket önmagunkban találunk, mert ezek megindíthatnak az önismeret és a fejlődés útján. Zrínyi hitt abban, hogy ezen az úton járva a magyarság saját kezébe veheti sorsát, és lerázhatja a török igát. Isten büntetésének magyarázata pedig megnyugtathat az igazságos, jól berendezett világról való képünkben. Hiszen a pusztulás és a gondviselő Isten olyan ellentétes tudattartalmak, amelyek racionalizáló magyarázat nélkül kizárják egymást. Ha Isten igazságos és gondviselő, akkor nyilván haragszik, s nyilván okkal: haragja büntetés rajtunk. S ha bűnöket keresünk, akkor van is mit találnunk magunkban.

13. lépés: 18. feladat

T/18. 42. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- Ezt a lépést csak akkor tudjuk elvégezni, ha a 10. lépést nem vesszük, hanem az egész órát a seregszemlére szánjuk.
- A lépés célja, hogy a tanulók a régi irodalomban tanult elbeszélői eljárás szempontjából vegyenek szemügyre egy filmrészletet és gondolják újra filmemlékeiket. Ezáltal árnyaltabban lássák a seregszemle funkcióit, művészi megoldásait, és később is felfigyeljenek majd filmek hasonló részleteire.
- Tanítványainkat ismerve, illetve a rendelkezésre álló időt mérlegelve válasszunk a három film közül!
- Sándor Pál filmjében a játékosok összegyűjtése a film elején azzal kezdődik, hogy Minarik a tükörbe néz, és ezt mondja: „Mert kell egy csapat. Kell.” – és addig a feliratig tart, hogy: „A pálya!” A részlet 5 perces. A film ezzel a felirattal indul: „1924. Budapest. A tavaszi football idény előtt.” Ezt fontos tudni a kiválasztott részlet utolsó mondatához: „Ki az a Hitler?” Minarik más-más helyzetből hívja el játékosait: Orbánt hazulról, tiltakozó édesanyja mellől, Sebestyént egy úri tenispályáról, ahol a labdát szedegeti, Kelement egy zuhanyzóból, Vallait a kedvese mellől, Nagy I.-et és Nagy II.-t egy pincészállásról, Huttingert a bordélyházból, Kövesit a munkások mellől, akiknek a marxizmust magyarázza, Miatovot egy vándorcirkusztól, Drugics bácsit egy padlásról, Bikácsyt a villamosról, ahol újságot árul. A néhány képkocka valamit megmutat az emberből, amiből jósolni lehet későbbi szerepéről. A *Régi idők focija* a régi mozit és némafilmet is megidézi. A markírozott gesztusok és mimika, a néha gyorsítva pergő film, a feliratok és a zongorakíséret ezt a hagyományt idézik. A Minarik Edét játszó Garas Dezső pedig egy ferencvárosi Chaplin-figurát alakít.
- Kuroszava filmjét a 20. perctől nézzük, amikor az öreg szamuráj egy rácszott falú helyiségben ezt mondja: „Rendkívül nehéz dolog” – a részlet a film 43. percéig tart, odáig, hogy Kikucsio elalszik és másnap útnak indulnak: tehát 23 perces.
- A *hét mesterlövész* részlete úgy a 10. percben indul ezzel a mondattal: „Sajnálom, barátom, de a temetés elmarad,” és a 40. percben ér véget azzal, hogy megérkeznek a faluba, tehát 30 percig tart.

- A jellegzetesebb karakterek és az ismertebb filmnyelv miatt e két film közül *A hét mesterlövész* tűnik alkalmasabbnak a feldolgozásra. (Ugyanakkor, mivel ez a leghosszabb jelenet, ha ezt akarjuk megnézni, külön időt kell biztosítanunk a számára.) Chris és Will az elején életüket kockáztatva temetik el egy ismeretlen indián holttestét, várható tehát, hogy máskor is kiállnak majd a kiszolgáltatottak igazságáért. (Chris gyűjti össze a csapatot, nevében Krisztus neve van röviden.) A mesterlövészek között van egy kincsvadász, egy sokat próbált erős ember, egy elegáns, akit titokzatos bűnök terhe nyom, egy tökéletes idegember és a zöldfülű. A folytatás következetesen kapcsolódik ahhoz a képhez, amelyet a film a bemutatkozás képsorában rajzol róluk, és a seregszemlét nemcsak az elbeszélés mellérendelő, felsorolásos jellege idézi fel, hanem az is, ahogyan e jellemekben sorsokat képes előrevetíteni.

Kiemelt készségek, képességek: képi látás, analogikus gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális és csoportos munka

Módszerek, eljárások: filmnézés, vázlatkészítés, jóslás, megbeszélés

Eszközök: a választott film és a filmvetítés technikai feltételei (TV, video- vagy DVD-lejátszó)

18. Hősök parádéja, avagy a seregszemle – filmen

Filmekben is előfordul az, hogy hőseiket az eposzi seregszemléhez hasonló eljárással mutatják be. A filmrészletekhez néhány kérdés kapcsolódik: olvassátok el őket a részlet megnézése előtt, majd osszátok föl egymás között a csoportban, hogy mindenkinek legyen megfigyelési szempontja!

- A) Sándor Pál filmje, a *Régi idők focija* úgy kezdődik, hogy Minarik Ede, a mosodás összegyűjti kis csapatát, a Csabagyöngye játékosait.

- a) Milyennek látod az egyes szereplőket, és mit vársz tőlük?

Orbán
 Sebestyén
 Kelemen
 Vallai
 Nagy I., Nagy II.
 Huttinger
 Kövesi
 Miatov
 Drugics bácsi
 Bikácsy

- b) Kít milyen jellemző helyzetben talál Minarik?

Orbán
 Sebestyén
 Kelemen
 Vallai
 Nagy I., Nagy II.

Huttinger
Kövesi
Miatov
Drugics bácsi
Bikácsy

- c) Vizsgáld meg, hogyan mutatja be a film EGYENKÉNT a szereplőit, és hogyan válik belőlük EGY csapat!
- d) Figyeld meg, milyen eszközök teszik változatossá a filmrészletet, és készíts róluk vázlatot!
- e) Ahány szereplő, annyi helyszín.
Milyen jellemző helyszínekkel, díszletekkel jelenik meg a város: hányféle Budapestet látsz a filmen?
- f) A fentiek alapján fogalmazzatok meg hasonlóságokat és különbségeket a filmrészlet s a *Szigeti veszedelemben* megismert eposzi kellék, a SEREGSZEMLE között!

HASONLÓSÁGOK	KÜLÖNBΣÉGEK
AZ EPOSZI SEREGSZEMLE ÉS A FILM SZEREPLŐINEK BEMUTATÁSA KÖZÖTT	

- g) Keressetek kapcsolatokat az eposzok tárgya: A HARC és mindennapjaink nagy rítusa: A FOCI között!

B) *A hét mesterlövész* című amerikai western *A hét samuráj* című japán filmet követi.

Nagyon érdekes megfigyelni minden részletét, hogyan sajátítja el, hogyan imitálja az eredetit. A két film alaphelyzete az, hogy egy falu lakosságát rablók sanyargatják. Él a faluban egy bölcs öregember, aki azt állítja, hogy csak a samurájok segíthetnek, illetve hogy fegyvert kell szerezni, amivel megvédjék magukat. Néhány falusi végül fölkerelkedik, hogy segítséget hozzon. A filmek azzal folytatódnak, hogy találnak egy samuráj/mesterlövészt, aki magáénak kezdi érezni a falusiak ügyét, és segít megfelelő embereket keresni. Mindkét filmben van egy tökéletes ember („akit csak a harc érdekel”) meg egy zöldfülű, akit nem vesznek maguk közé. Mikor azonban elindulnak, a nyomukba szegődik. A samurájok megformálása elmélyültebb, mert évszázados társadalmi-vallási hagyomány áll mögötte, a mesterlövészek voltaképpen kalandorok, de többféle karakter jelenik meg közöttük. Összegyűjtésük a két film seregszemléje...

- a) Milyennek látod az egyes szereplőket, és mit vársz tőlük?
- b) Kit milyen helyzetben találnak a falusiak, hogy jellemzi ez az illetőt?
- c) Milyennek találod a film tempóját?
Figyeld meg, milyen eszközök teszik változatossá a filmrészletet, és készíts róluk vázlatot!
- d) Milyen társadalmi-emberi problémák jelennek meg a filmből idézett bevezető részben?

- e) A fentiek alapján beszéljétek meg, mit vártok a filmtől és egyes szereplőitől!
- f) Fogalmazzatok meg hasonlóságokat és különbségeket a filmrészlet és a *Szigeti veszedelemben* megismert eposzi kellék, a *seregszemle* között!
Ehhez használjátok a 18. A) f) feladatban található táblázatot!
- C) Idézzetek föl emlékezetből olyan filmeket, amelyek seregszemleszerűen mutatják be hőseiket!
Mennyire látjátok ezt jellemzőnek a mai akciófilmekben?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

f)

HASONLÓSÁGOK	KÜLÖNBSÉGEK
AZ EPOSZI SEREGSZEMLE ÉS A FILM SZEREPLŐINEK BEMUTATÁSA KÖZÖTT	
<p>Egy nagy összecsapás előtt annak leendő résztvevőit mutatja be.</p> <p>A bemutatás lineáris, felsorolásszerű.</p> <p>Egy-egy szereplőt néhány egyéni vonással ruház fel, amely várakozást kelthet a folytatással kapcsolatban.</p> <p>A bemutatás valamilyen jelenetkeretbe illeszkedik, pl. az eposz II. énekében ahogy érkeznek a csapatok, a filmben ahogy Minarik megtalálja és elhívja embereit.</p> <p>A felsorolás egyhangúságának elkerülésére, változatosságra törekszik mindkettő.</p>	<p>Az eposzok seregszemléjében a hősök mögött csapattestek, fegyvernemek állnak.</p> <p>Ezek vezetői nem formálódnak olyan egységes közösséggé, mint a filmbeli csapat.</p>

14. lépés: 19. feladat

T/19.

46. oldal

Tanári instrukció: Ez a feladat a seregszemléhez kapcsolódó fogalmazási gyakorlat.

Kiemelt készségek, képességek: szövegalkotás, képzelet, humor

Célcsoport – differenciálás: szívesen és jól író tanulóknak ajánljuk

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat: kreatív írás

19. Írj seregszemlét egy elképzelt hőskölteményhez!

Találd ki hozzá a seregszemle helyzetét, szereplőit, próbálj a leírásban változatosságra törekedni! Igyekezz megvalósítani az eposzhoz illő méltóságot vagy a paródiához illő humort!

Néhány ötlet segítségül:

- Az osztálytársaid bemutatása, pl. ahogy reggel gyülekeznek az iskolában.
- Egy nyaralás, vízi túra szereplőinek bemutatása indulás előtt.
- A kedvenc focicsapatod bemutatása meccs előtt.
- Egy sakktáblán a sötét bábuk bemutatása, parti előtt.

II. ének

Arszlán budai pasa megtudja, hogy az ő tanácsára indult meg a hadjárat, ezért meggondolatlan vállalkozásba fog: körülzárja Palota várát. Turi György várkapitány éjszaka rajtaüt a részegen hortyogó ellenségen, aztán nappal is diadalt arat felettük. Arszlán öntelt, erőtlen vezető, ráadásul ópiumot szív: egy széteső ember, aki már hiába próbál bizonyítani a szultán előtt (1–30.). Közben Szulimán útra kel Konstantinápolyból, csodálatos lován, óriás serege élén Magyarország felé közeledik. Előreküldi Petraf beglerbéget Gyula megszállására. A várkapitány, Kerecseni László a török ígéretére feladja várát, de csalódnia kell: sohasem fog szabadulni a fogságból. Palota és Gyula esete, a két várkapitány alakja intő jel: bátor helytállással, okossággal a túlerőn is győzni lehet, a kishitűség vagy hiszékenység azonban csak gyalázatos kudarchoz vezethet (31–59.). Eközben Zrínyi Szigetváran van, hajnalodik, és ő a feszület előtt imádkozik. Hálát ad Istennek a sok jóért, amit kapott, és irgalmát kéri. Ekkor csoda történik: a feszület háromszor meghajlik, és szólni kezd. A II. ének tehát egymás mellé állítja a két leendő ellenfelet, Szulimánt és Zrínyit. Nézzük meg közelebbről kettejük alakját!

15. lépés: 20. feladat

T/20.

47. oldal

5 + 15 PERC

Tanári instrukciók

- Egy kb. 5 perces bevezetőben mondjuk el a II. ének tartalmát és azt, hogy ez az ének egymás mellé állítja a két nagy ellenfelet, Szulimánt és Zrínyit.
- A 20. feladatot, Szulimán jellemzését elhagyhatjuk, ebben az esetben csak olvassuk fel, és röviden értelmezzük a részletet. A következő lépésben Zrínyi imáját és az azt követő csodajeleket viszont módszeresen dolgozzuk fel.
- Ebben a lépésben sort keríthetünk az otthon írt fogalmazásokból való felolvasásra. Megkérdezhetjük, ki hogy halad a projektmunkában, kinek van kérdése, ki szorul segítségre.
- Ha ezzel túl sok idő megy el, akkor fogjuk rövidebbre a szultán jellemzését, és inkább Zrínyi imájára szánjunk több időt. (Mindkét részlet először tanári felolvasásban hangozzék el.)
- A feladatok megoldásai jórészt az olvasmányban (T/23.) vannak. Ló és lovasának leírása szépségével ragad meg, ezt felolvasásunkkal próbáljuk kifejezni. A szultán jellemzésének célja, hogy

Zrínyi méltó ellenfelének ábrázolja, akiből csak a legfőbb keresztény érték, az irgalom hiányzik. Érdekesebb a szultán személyiségének későbbi hanyatlása, amelynek fokairól az olvasmány végén teszünk említést, de itt nem tudjuk végigkísérni.

Kiemelt készségek, képességek: figyelem, hallott szöveg követése, jellemzés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális bevezetés, majd páros munka

Módszerek, eljárások: tanári magyarázat, olvasás, kettéosztott napló

20. A szultán jellemzése

Olvassátok el a szövegrészletet, és válaszoljatok párban a kérdésekre!

A LOVÁN ÜLŐ SZULIMÁN

II. ének, 31–38. 44–50.

31. Szent Iván havának tizedik napián⁵⁸

Konstantinápolybul megindúlt Szulimán,
Avval az sok haddal vizeket szárazstván,
Nagy hegyeket bontván, városokat rontván.

32. Egy fekete szerecsen ló volt alatta,
De képiró⁵⁹ falra szebbet nem irhatna;
Nem vélnéd, hogy éri földet száraz lába,
Oly szépen egyeránt s halkal⁶⁰ változtatja.

a szultán lova

33. Véres nagy szemei ugyan kidültenek,
Szár az fejcskékjén⁶¹ van helye üstöknek,
Az orra likjain lángos szellők mennek,
Szája tajtékot vér, mint vizi istennek.

34. Magassan költ nyakán⁶² fejét alá hajtja,
Száros rövid serényét szél hajtogatja,
Széles mellyel elefántot hasomlitja⁶³,
Körmmel, száraz innal szarvast meghaladja⁶⁴.

35. Jámborúl csendeszen császár alatt jára,
De hogyha az ember fogdosni akará,
Mint az sebes sólyom, mikor kél szárnyára,
Vagy ha könnyü evét⁶⁵ ugrik fárul fára.

58 Szent Iván havának tizedik napián: június 10-én

59 képiró: festő

60 egyeránt s halkal: egyenletesen és halkán

61 Szár az fejcskékjén: inas, sovány fején

62 Magassan költ nyakán: magasra ívelő nyakán

63 elefántot hasomlitja: elefánthoz hasonlít

64 Körmmel, száraz innal szarvast meghaladja: patája, lábán az inak a szarvaséval vetekednek

65 könnyü evét: könnyű evet, azaz mókus

36. Ül vala merevén⁶⁶ nagy császár nyeregben, *a szultán maga*
 Fejér vékony patyolat⁶⁷ vagyon fejében,
 Két csoport kócsagtoll alá áll széltében,
 Szakálla merő ősz, halvány személyében⁶⁸. [...]
38. Szörnyü méltósággal kétfelé tekinget,
 Könnyen esmerhetni, hogy nagy gondja lehet;
 Ez viszen nagy szüvében lángot és fegyvert,
 Ez keresztény világnak nagy veszedelmet. [...]
44. Igazat kell irnom, halljátok meg mastan, *a szultán jellemzése*
 Noha ellenségünk volt szultán Szulimán,
 Csak aztot kivészem, hogy hiti volt pogán,
 Soha nem volt ily ur törökök közt talán.
45. De talán nélkül is bátran azt mondhatom,
 Pogányok közt soha nem volt ez földhátton
 Illyen vitéz és bölcs, ki ennyi harcokon
 Lett volna győzödelmes, és sok országon.
46. Vitézség s okosság egyaránt volt benne,
 Hadbéli szorgosság nagy szorult ü benne;
 Ha kegyetlenség szüvében jelt nem tenne,
 Talán keresztyén közt is legnagyobb lenne.
47. De fiát, Musztafát mikor megöleté,
 Akkor felettébb magát megesmérteté,
 Sőt, maga nemzetivel meggyüölteté,
 Roxa⁶⁹ szerelméjért eztet cselekedé.
48. Szerencse úvéle nem játszott, mint mással:
 Ha ijeszteni is akarta csapással,
 Vagy had veszésével, vagy más kárvallással,
 Mindenkor állandó volt okosságával;
49. Nem hajlott mint az ág, mint kőszikla állott
 Tenger habjai közt, mert magában szállott,
 Ha szerencse neki valami jót adott,
 Nem bizta el magát, föl nem fuvalkodott.
50. Illyen úr s illyen had jüve országunkra,
 S ily ártalmas folyhó szälla le kárunkra,
 Mely nemcsak magyarnak elég romlására
 Lett volna; de elég világ rontására.

66 Ül vala merevén: mereven, méltóságteljesen

67 patyolat: finom fehér lenvászon, turbán

68 halvány személyében: sápadt volt arca színében

69 Roxa: Szulejmán kedvenc felesége, aki állítólag orosz származású volt. A szultán az ő felbujtására végzett elsőszülött fiával, hogy Roxától született gyermeke legyen örököse.

- a) Idézzetek a ló leírásából három olyan elemet, amely nem mindennapi látvánnyá teszi ezt az állatot!
Írjátok az idézet mellé, milyen benyomást válthat ki az olvasóból vagy egy báméskodóból, aki látja!

IDÉZETEK	BENYOMÁSOK

- b) Milyennek formálja meg az elbeszélő a lován ülő Szulimánt?

- Milyen erényekkel jellemzi a szultánt, amelyek Zrínyi méltó ellenfelévé tehetik?
- Mi hiányzik azonban belőle, ami a keresztény hősoktól megkülönbözteti őt?
- Mi lehet az oka, hogy Szulimán ilyen méltóságteljes vonásokat kap?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) „Nem vélnéd, hogy éri földet száraz lába, | Oly szépen egyeránt s halkal változtatja.” Alig érinti lábával a földet, olyan kecses, kényes, finom, tökéletes a mozgása.
„Véres nagy szemei ugyan kidültenek, | Száraz fejecskéjén van helye üstöknek.” Ijesztő és nagyon reális közelképe egy lófejnek.
„Az orra likjain lángos szellők mennek, | Szája tajtékot vér, mint vizi istennek.” Az első sor sárkányokat, paraszat evő táltos paripákat juttat eszünkbe, a két sor mesebeli-mitológiai lényt idéz, aki uralkodik az elemeken.
„Magassan költ nyakán fejét alá hajtja, | Szálos rövid serényét szél hajtogatja.” Fennkölt a szépsége, és a harmadik őselemmel, a levegővel is jóban van.
„Széles mellyel elefántot hasomlitja, | Körmmel, száraz innal szarvast meghaladja.” E kettőt nehéz összekapcsolni egy képben: elefántmellkasú, szarvaskecsességű, mikor lépked, s lejjebb sólyomhoz, mókushoz hasonlít, mikor megugrik. Csupa ideg, érzékenység, nemesség. Zrínyi kedvtelve ír a lóról, a szultán öltözékéről, fegyvereiről – érzéke van a keleties egzotikumhoz, és jól is tudja ábrázolni. Ló és lovas leírásában éles szem és emberismeret is van.
- b) Merevsége a nagyság, hatalom jele. A római diadalmeneten a hadvezérnek hasonló merevséggel kellett ülnie a diadalszekéren, miközben egy szolga azt mondogatta a fülébe: 'Emlékezz, hogy ember vagy!' Ez a szakrális mozdulatlanság azt fejezi ki, hogy ilyenkor az ember majdnem isten. Ellentmond ennek a külsőnek az, amit belül rejt. Már most is „nagy gondja lehet...”, és az eposzban később is gondok között látjuk, „Ez viszen nagy szüvében lángot és fegyvert”. Befelé és kifelé egyaránt figyel. A belül hordozott gondnak szerepe lesz későbbi hanyatlásában is, mert képtelen megosztani mással vagy igazán megnyugodni tőle: ez a gond mintha folyton távolságot teremtené közte és az ügy, a szükséges cselekvés között. Vagyis lóban és lovasában a kirobbanó belső erőket fegyelmező akarat hasonlít. Vitéz, bölcs és győzedelmes, okos és szorgalmas, állhatatos és mértéktartó, csak az irgalom hiányzik belőle.

16. lépés: 21. feladat

T/21. 49. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- A hajnali ima az eposz egyik legfontosabb jelenete. A szigeti Zrínyi alakjának megrajzolására és az eposz több barokk jegyének felmutatására alkalmas. Ezért fordítsunk rá időt és figyelmet.
- A feldolgozását segítő feladatok nem könnyűek: a Zrínyit jellemző erényeket nehezebb kigyűjtögetni saját beszédéből, mint Szulimán erényeit a róla szóló elbeszélői szövegből. Ezen próbáltunk úgy könnyíteni, hogy három rövid idézethez várjuk az erényeket. Sajnos a Szulimánból hiányzó *irgalom erénye* éppen az elemzett imaszövegben nincs meg Zrínyivel kapcsolatban (csak olyan formában, hogy tudja, mennyire Isten irgalmára szorul). A Szulimánnal való összehasonlítás eredménye tehát nem lesz látványos, de a helyzetből mégis nyilvánvaló. Emellett az ima kompozícióját vizsgáljuk, s a himnusz konvencionális elemeit keressük benne. Majd az imádkozó hős kéréseit értelmezzük. Megvizsgáljuk, hogy a meghajló feszület szavai hogyan adnak választ az imádkozó hős helyzetére, kéréseire.
- Az idézet tanári felolvasása után mozaikos csoportmunkában dolgozzanak a tanulók. Szervezzünk 3-4 fős heterogén csoportokat (a korábbi párok is összeállhatnak 4 fős csoporttá), és osszuk el köztük a feladatokat. A 8-10 perces munkát kövesse közzététel, erre csoportonként kb. 2 perc jut. Természetesen egy feladatra több csoport is szerveződhet.

Kiemelt készségek, képességek: logikus gondolkodás képessége, képzelet

Célcsoport – differenciálás: heterogén csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik, tanári kalauz, kettéosztott napló, közzététel

21. A szigeti Zrínyi Miklós imája és látomása

Vizsgáljátok meg most azt, hogyan jelenik meg a szigetvári hős!

ZRÍNYI MIKLÓS HAJNALI IMÁJA

II. ének, 64–86.

64. Zrini egy hajnalban, az mint volt szokása,
Valamikor hajnalnak volt hasadása,
Az szent feszület előtt térden áll vala,
S így kezde könyörögni az ű szent szája:

65. „Végzetlen irgalmu szentséges Isten,
Az ki engem segitesz minden ügyemben,
Te vagy énnékem győzhetetlen fegyverem,
Paizsom, kűfalom, minden reménségem.

Zrínyi imája

66. Hajts le füleidet az magas kék égből,
Halld könyörgésemet kegyelmességedből,
És ne csinálj törvént az én érdemből⁷⁰,
Hanem véghetetlen irgalmas szüvedből,
67. Nem-é én tetüled csináltattam földbül?
Nem nagy bűnnel jöttem-é anyám méhébül⁷¹?
De te irgalmaddal tisztultam meg ebbül,
S minden világi jómat vettem kezedbül.
68. Uraságot adtál, kivel én megérem⁷²,
S vitéz szüvel áldottál, s van böcsületem
Világ előtt; nem érhet az én érdemem
Annyit, mennyi sok jókat tetüled vettem.
69. Mert az én érdemem nálad annyit téssen,
Mennyi vizet kis fecske szájában veszen
Az megmérhetetlen tengermélység ellen⁷³,
Annyi én érdemem te kegyelmed ellen.
70. Mégis én nyomorult háládatlan vagyok.
Ujabb bűnre mindennap sok okot adok.
Uram, költs fel, kérlek, én mikor szunnyadok,
Moss meg szent lelkeddel, mert rút, mocskos vagyok.

70 ne csinálj törvént az én érdemből: ne érdemem szerint ítélj meg engem

71 Nem nagy bűnnel jöttem-é anyám méhébül?: az eredendő bűn keresztény gondolata miatt

72 kivel én megérem: amivel beérem, megelégszem. Ez a mértékletesség erénye a szigeti hősből.

73 tengermélység ellen: ahhoz képest, azzal összehasonlítva

71. Atyáink vétkéről meg ne emlekezzél,
Sőt minden bünökrül, kérlek, feletközzél:
Mert tégedet nem holt, hanem ki mast is él,
Dicsér, és nevedről tisztességet beszél.
72. Uram, azt is látod, az pogány töröknek,
Miként vásik foga az hitetlen ebnek,
Hogy miként árthasson az keresztyéneknek,
Csak az az szándékok, miként törhessenek.
73. Ne engedd meg uram (noha érdemlenénk),
Hogy haragod miát földig törettetnénk,
Hogy az te szent nevedet ők megnevetnék,
Mitülünk, te hol vagy? kevélyen kérdeznék⁷⁴.
74. Mutasd meg őnékik, hogy te vagy nagy Isten,
Hogy te kívülötted máshon Isten nincsen;
Ki megyen utánnad, nem jár setétségben,
Hanem viszi úvad az örök örömben.
75. Nem nekünk, nem nekünk, Uram, tisztességet,
De szent nevednek adj örök böcsületet.
Minket azért áldj meg, hogy hijuk nevedet
Mi segítségünkre, és bizzunk tebenned.
76. Uram, te Felségedet arra is kérem:
Látod, immár az vénség majd elér engem⁷⁵,
Immár nem lesz oly erő az én testemben,
Hogy ellenségedet, mint előbb, törhessem:
77. Vedd hozzád lelkemet, mely téged alig vár,
Miként segítséget hadtol megszállott vár;
Vedd ki én testemből, mellyen vagyon nagy zár.
Ne sülessze bünöktül megnevelt víz-ár⁷⁶."
78. Így az Isten előtt Zrini esedezett;
Azért meghallgatá az ő könyörgését.
Háromszor láttatott Zrininek, feszület
Hogy hozzá le hajlott, felelvén ezeket:
79. „Im az te könyörgésedet meghallgattam,
Az te buzgó szüvedet mind általláttam,
Atyai kedvemben ügyedet fogadtam,
Ne félj, mert nem héában⁷⁷ érted megholtam.

a meghajló feszület

74 Mitülünk, te hol vagy? kevélyen kérdeznék: azt kérdeznék tőlünk, hol a mi Istenünk

75 Látod, immár az vénség majd elér engem: a szigetvári hős ötvenhat éves volt ekkor.

76 Ne sülessze... víz-ár: ne süllyessze, ne merítse el.

77 nem héában: nem hiába

80. Örülj, én jó szolgálóm, mert jól kereskedtél,
Mert öt talentomodra még ötöt nyertél⁷⁸,
Világon magadnak koronát kötöttél⁷⁹,
Mellyet aranyassan Atyámhoz viszed fel.
81. Ottan az angyalok téged készen várnak,
Rendelt seregekben cherubinok állnak⁸⁰,
Téged jobb kezére Atyámnak állatnak⁸¹,
Veled együtt örökkén vigadni fognak.
82. Hozzám vészem immár az te szép lelkedet,
Magad is kívánod, s így jobbnak esmerted;
De hogy még fényesebb korona fejedet
Tisztelje, ím néked adok ily kegyelmet:
83. Martyromságot⁸² fogsz pogántul szenvedni,
Mert az én nevemért fogsz bátran meghalni.
Zrini, hallgasd meg most, mit fogok mondani,
Im te jövőididet fogom számlálni.
84. Szulimán haddal jön az Magyarországra,
És legelőször is fog jünni váradra,
Lesni, mint éh farkas, fog te halálodra,
Hatalmát, erejét veszti Szigetvárra.
85. De ő nem fogja te romlásodat látni,
Mert vitéz kezeid miát fog meghalni,
Sok ezer töröknek kell ottan meghalni,
Akkor az te lelked fog hozzám szállani.
86. De az te fiad, György, támasztja nemedet⁸³,
Felserkenti fényvel tündöklő nevedet,
Mint phoenix⁸⁴ hamubul költi nemzetségét:
Ugy okossággal ez megtartja hiredet.”

A) Zrínyi jellemzése

- a) Milyen erények jellemzik imája alapján a szigeti Zrínyi Miklóst?
Emeljetek ki három részletet az imájából, és írjátok mellé, hogyan jellemzik az imádkozót!

78 Mert öt talentomodra még ötöt nyertél: a talentum ókori súlymérték és pénzegység. Jézus egyik példázatában az Istentől kapott tehetséget, képességeket jelenti (Máté, 25. 14–30.).

79 Világon magadnak koronát kötöttél: ez a korona az életben megszerezhető valódi értékeket jelképezi.

80 Rendelt seregekben cherubinok állnak: rendezett seregekben kerúbok állnak. A kerúb hat szárnyal ábrázolt főangyal a Bibliában (héber szó).

81 Téged jobb kezére Atyámnak állatnak: Isten jobbjára felől fognak állítani, vagyis az üdvözültek helyére.

82 Martyromság: vértanúhalál (ez a „még fényesebb korona”).

83 te fiad, György, támasztja nemedet: Zrínyi György, a költő nagyapja utódot támaszt, fenntartja nemzetségét.

84 phoenix: fénymadár

IDÉZETEK	MIT TUDUNK MEG RÓLA?

b) Milyen viszonyban van a róla születő kép a magyarság korábbi jellemzésével?

B) Az ima tartalma

a) Mit vár, mit kér az imádkozó Zrínyi Istentől?

1. kérés (66.):

2. kérés (70–71.):

3. kérés (73–75.):

4. kérés (77.):

b) Hogyan válaszolnak Zrínyi kéréseire a feszület által tolmácsoltt ígéretet (79–86. versszak)?

C) Az ima kompozíciója

a) Zrínyi imája a vallásos énekek (himnuszok, zsoltárok) felépítését követi. Ez a hagyomány Szapphó *Aphrodité-himnuszából*, a *bibliai zsoltárokból* vagy Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszából* ismerős lehet számotokra.

Keressétek meg a versben, és írjátok a szöveg mellé a következő kompozíciós egységeket: megszólítás, magasztalás, 1. kérés, a korábbi segítségnyújtás elbeszélése, 2. kérés, a helyzet, amelyben az imádkozó szól, 3. kérés, 4. kérés!

b) Értelmezzétek az ima két hasonlatát, amelyeknek különben nincs párhuzamuk a zsoltárok szövegében (69. és 77. szakasz)!

Az értelmezést a versszakok mellé írjátok!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

a) „*És ne csinálj törvényt az én érdemből, | Hanem véghetetlen irgalmas szüvedből.*” Alázatos hívő ember, aki jól ismeri vallása tanításait, ezúttal: nem érdemeink szerint, hanem Isten kegyelméből juthatunk üdvösségre.

„*S minden világi jómat vettem kezedből.*” A teremtésből eredő esendőség (földből vagyunk csinálva) és az eredendő bűn állapotából megtisztulva minden evilági javát Istennek tulajdonítja.

„*Uraságot adtál, kivel én megérem.*” Mértéktartás, szerénység.

„*Ujabb bűnre mindennap sok okot adok. | Uram, költs fel, kérlek, én mikor szunnyadok.*” Önvizsgálat, lelkiismeret, a vágy, hogy jobb ember lehessen.

b) Az imádkozó Zrínyi az első énekben bemutatott magyaroknak minden vonásában az ellenkezője.

B)

- a) 1. kérése (66.): figyeljen rá Isten. Ne érdeme szerint, hanem irgalommal ítéljen felette.
 2. kérése (70–71.): ne hagyja elaludni, megfélekezni önmaga javíthatóságáról. Tisztítsa meg bűneitől. Ne az atyák vétkei szerint ítélje meg a most élőket.
 3. kérés (73–75.): haragjában ne hagyja, hogy a pogányok legyőzzék és csúfot űzzenek hitéből, kevélykedjenek fölöttes. Hanem adjon bizonyosságot előttük, hogy egyetlen Isten. Nem az emberért, hanem saját szent nevének becsületéért adjon áldást.
 4. kérés (77.): mivel már megöregedett, és nem érez magában feladatához elég erőt, halni kíván.
- b) A könyörgést Isten meghallgatta. A legnagyobb ígért: „*Ne félj, mert nem héában értes megholtam*”, vagyis nem volt hiábavaló a megváltás. Nem volt hiábavaló Zrínyi élete sem: a talentumaival jól kereskedett, hasznosan élt, vagyis mégiscsak szerzett érdemeket Isten előtt. Várják az angyalok, az üdvözülés. Érdemeiből kötött koszorúja helyett „*még fényesebb korona*” várja: a mártíromság koronája. A török hadjárat elvérzik Szigetvárnál, a szultán az ő kezétől fog meghalni. Fia pedig továbbviszi magvát, folytatja hírét és munkáját.

C)

- a) Megszólítás (65.), magasztalás (65.), 1. kérés (66.), a korábbi segítségnyújtás elbeszélése (67–69.), 2. kérés (70–71.), a helyzet, amelyben az imádkozó szól (72.), 3. kérés (73–75.), 4. kérés (76–77.). Az ima konvencionális elemei egy összefüggő érvelésbe illeszkednek, amelyre retorikus szerkesztés is jellemző. (Arany János arra is felhívja a figyelmet, hogy ez az ima jórészt zsolttárrészletekre épül, ettől olyan egyszerű és mélyen vallásos a hangvétele.)
- b) 69. A fecske a hosszú repülésre csak annyi vizet vihet magával, amennyi a csőrében elfér, a tengervízből nem ihat közben. Ez nagyon kicsiny a „*megmérhetetlen tengermélység ellen*”, mégis elég lehet ahhoz, hogy a madár a túlpartra jusson. Ez a kis víz az élet vizének és a keresztség vizének jelképezését is hordozhatja.
77. A lélek úgy van testében, földi életében, mint védők a „*hadtól megszállott várban*”. Zrínyi tudhatta igazán, mennyire várják a segítséget. Hasonlata közeli sorsának megsejtése (anticipálása) is. A hasonlat metaforában folytatódik: a „*nagy zár*” minden akadály, amely körülveszi a várat és elállja a menekülés, a szabadulás útját. Ostromzár vagy árvíz: nincs kulcsunk hozzá. Ezt a várat bűnöktől megnövelt vízár öleli körül és ostromolja, elsüllyedéssel fenyegeti. Az első két sor a végvári életből vett reális kép, transzparens hasonlat, amely a második két sorban apokaliptikus sejtelemmé válik. Nyugtalanító hatása abban van, hogy ez a vízár nem a világ megtisztulására emelkedik Isten akaratából (a 70. versszak vége követi ezt a logikát: „*Moss meg szent lelkeddel, mert rút, mocskos vagyok.*”), hanem bűnökből növekedik, mintegy önmagától, s benne minden emberi egy süllyedéssel fenyegetett végvárként jelenik meg. A versszak rímei is igen jól sikerültek: a 'vár' homonima igei és főnévi alakja és a 'nagy zár – víz-ár' tiszta rím.

17. lépés: 22–23. feladat

T/22–23. 54. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Az óra utolsó részében közösen hasonlítsuk össze az eposz két nagy ellenfelét a megadott szempontból, és közben közelítsük meg a szigeti Zrínyi alakjának lényegét. (A barokk hősi eszmény, Krisztus bajnoka megértését segíti majd az olvasmány.)
- Az olvasmányt és a táblázat bővítését házi feladatnak adjuk fel.
- Megkérhetjük két tanítványunkat, hogy olvassák el a III. és IV. éneket, és foglalják össze tartalmukat a következő óra elején.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: T-táblázat, házi feladat, vázlatírás

22. ...Isten végez

Vizsgáljátok meg az eddigiek alapján, hogy miben más a két ember, Zrínyi és Szulimán kapcsolata a csodával, Istennel!

Mindketten Isten terve szerint cselekszenek: mi a különbség?

Dolgozzatok a táblázatba!

ZRÍNYI	SZULIMÁN

23. Az ostrom két nagy ellenfele nem csak két ügy képviselője, hanem ember is.

Milyen az ügy és milyen az ember: erre próbáltunk választ keresni a szövegrészletek feldolgozásával.

Az alábbi olvasmány segíthet összefoglalni ennek a tanulságait, és néhány újabb gondolattal egészíti ki a róluk alkotott képet.

- a) Olvasd el az olvasmányt, és egészítsd ki az itt olvasottakkal a fenti táblázatot!

A KÉT ELLENFÉL: SZULIMÁN ÉS A SZIGETI ZRÍNYI MIKLÓS

Szulimán a tarkabarkán vonuló sereg közepén egymaga léptet. Lova is, maga is csupa nemeség, méltóság, visszafogott erő. A török táborban máskor tapasztalható fejtelenséghez képest a szultán ura minden mozdulatának, gondolatának: „*vitézség s okosság egyaránt volt benne.*” (46.) A *Szigeti veszedelem* művészi világában – mert ez lehetett a végvári élet tapasztalata is – bátorság

és okosság kell ahhoz, hogy az ember a forgandó szerencse jármában és saját gyengeségei, vágyai és félelmei között helytálljon. És tényleg, mintha a szultán már fölötte lenne ezeknek: „szerencse űvéle nem játszott, mint mással: [...] mindenkor állandó volt okosságával.” (48.) Bátorságban, okosságban, állhatatosságban az elbeszélő saját keresztény hitének erényeire ismer, s a szultánban csak egyetlen, de döntő hiányt lát: nincs benne irgalom. II. Szulejmán valóban jelentős uralkodó volt, s ez a fenséges jellemzés bizonyára azt a célt is szolgálja, hogy annál nagyobb hőssé avassa ellenfelét, a szigeti várkapitányt.

A szigeti Zrínyi Miklós is magában van, mikor először látjuk, de nem porzó seregek és birodalmi gondok között, hanem Istenével. Ilyenek a magyarok, akik ellen az Úr haragjának veszszéjét küldi? Hiszen ez az ember mindazt az erényt fölmutatja, amit az égből alátékintve hiába keresett bennük a Mindenható. Életének minden javát áldásnak veszi, Istennek tulajdonítja, saját érdemét kicsibe tartja, szeretne jobb ember lenni és másokért aggódik. Úgy érzi, nincs már ereje feladatát betölteni, s azért fohászkodik, hogy lelkét tisztán adhassa vissza Teremtőjének. A megromlott magyarokat hiába keresnénk az eposzban: egy sincsen belőlük, nem érdekesek. Zrínyi és vitézei az ő becsületükért fognak meghalni. Isten meghallgatja a hozzá imádkozót, Jézus háromszor hajlik le hozzá a keresztfáról, és közli vele az örömhírt: „Ne félj, mert nem héában érted megholtam.” (79.) Te sem hiába éltél („mert jól kereskedtél, | mert öt talentomodra még ötöt nyertél”), és halálod sem lesz hiábavaló áldozat. Jézus mártíromságot (vértanúhalált) ígér Zrínyinek. Hitéért fog meghalni a hitetlenekkel szemben. Azért fog meghalni, hogy mások éljenek. Jézus saját sorsával ajándékozza meg emberét. A győzelem, melyet ígér, kettős: földi és mennyei. A török „hatalmát, erejét veszti Szigetvárra”, sőt „vitéz kezeid miát fog meghalni” a magyar nemzet legdühösebb ellenfele, Szulimán. Ezenfölül a keresztény hit hőseként elnyeri majd a vértanúk koszorúját, és lelke az Istenhez fog szállni. Isten még azzal a vigasztaló tudattal is megajándékozza, hogy családja nem szakad meg, utódai – közöttük a költő Zrínyi Miklós is – folytatják hírét és munkáját.

Ez az imajelenet a barokk eposz több vonását is szépen tükrözi. A Megváltó Jézus sorsának követése – melynek IMITATIO CHRISTI (Krisztus követése) lett neve a hagyományban – a szentek életéről szóló középkori legendákban jelent meg. Ezek az emberek alázatosságukkal, jóságukkal, hitükkel vagy tetteikkel, szenvedésükkel Jézus alakját idézték fel. Életükkel képesek voltak újra felmutatni Jézus életének igazságait. A barokk kor embere újra fogékonyra vált a szentek kultuszára, ezért az imitatio Christi gyakori motívuma lett a korabeli műalkotásoknak. A barokk eposz hőse Krisztus bajnoka (ATHLETA CHRISTI), a keresztény erények foglalatosa, aki hitéért vállalkozik hősi tettekre. Ilyen hős a Megszabadított Jeruzsálem Godfrédja vagy Rinaldója, és ilyen a szigetvári Zrínyi Miklós is. Barokk vonás az imát követő csodajel, a meghajló feszület és a Jézus szavaiban feltáruuló mennybolt (81. vsz.). A mennyei helyszínt az eposz olvasója már megcsodálhatta, de most a történet hőse pillanthat be előre a felhők közé, hitének titkaiba. Olyan ez, mint a barokk templomok festett mennyezetén kitáruuló égbolt. Végül ez a részlet előrevetíti a történet végki-fejletét, ami a műfajra jellemző sejtetés (ANTICIPÁCIÓ). Az eposz hőse ennek tudatában vállalja szenvedéseit. Erre fog válaszolni majd a XV. énekben a mennybolt valóságos megnyílása, az angyali légió érkezése és a szigeti hősök mennybe ragadása.

*

A II. ének tehát képet adott az ostrom két nagy ellenfeléről, Szulimánról és Zrínyiről. Ezután két ellentétes folyamat figyelhető meg velük kapcsolatban. Zrínyi személyisége gazdagodik és kiteljesedik, Szulimán tartása gyöngül és hanyatlik.

Hányféle ember Jézus bajnoka? Látjuk őt, amint rajtaütést tervez és végrehajt Siklósnál (III. 40–54.). Nagy veszélyben forog és a veszélyből fölcúsúdvá irgalmatlan elégtételt vesz (III. 81–85.),

majd irgalmat gyakorol az oltalomkérőn (III. 109–115.). Ravatalra fektetett bajtársait büszke szavakkal búcsúztatja (IV. 31–35.), győzelmi lakomát ül, vitézei közt vigadozik, a foglyot maga mellé ülteti, vigasztalja, beszélgetnek (IV. 37–51.).

A közeledő török hírére buzdító beszédet tart övéinek, és esküre szólítja őket (V. 1–35.), az ostromra készül (V. 64–69.), a császárnak ír levelet (69–75.), György fiát tanítgatja és búcsúzik tőle (76–96.). Bölcs és félreérthetetlen választ ad a török követnek (VI. 38–47.). Megsiratja kedves vitézét, Farkasicsot (VII. 37–49.), félti és óvná másik vitézét, Deli Videt (IX. 7–14.), örömtől és büszkeségtől könnyezik, mikor két vajdája önként jelentkezik éjszakai küldetésre (IX. 32–36.). Iszonyú küzdelmet vív (X. 94–104.), majd megtér a várba, ahol övéi úgy örvendeznek hazatértén, mint oroszánkölykök az édesanyjuknak (X. 105–106.). Az égő várban maga köré gyűjti megmaradt híveit, és a halálra készül (XV. 1–17.). Zrínyi ember. A teljes ember, ahogy egy barokk eposzban megjelenhetett. Áldozata így lehet átélhető és megtisztító élmény, katarzis.

Szulimán személyisége viszont a hanyatlás útján jár. Már az első díván nem sok jót ígér, amilyen vezérei, látván eltökéltségét, nem vitatják, hanem javallják az újabb hadjáratot (I. 67.). Később kétszer is úgy hívja össze a vezérek tanácsát, hogy maga a sátorfal mögött hallgatózik (VIII. 21–80., XIII. 36–58.). Kétségei nem egy kételkedő ember gondolatai, inkább türelmetlen szemrehányások az álom, apja, a vezérei és Zrínyi ellen (VIII. 11–19., XIII. 32–35.). Erőtlensége táborán belül sem maradhat titok. Delimán visszahívásáért csaknem nyílt lázadás tör ki („Megaggott az császár az ő elméjében” – mondja az elégedetlenkedők egyike, XII. 57.), amiért jobbnak látszik engedni, és Delimánért saját követét küldeni. Szulimán hanyatlásának végpontja összeér Zrínyi sorsának tetőpontjával: hiába próbál menekülni a Szigetvárból kitörő hős elől.

Mindjárt az elején kiderül az is, mennyire más a két ember kapcsolata az istenivel, a transzcendenssel⁸⁵. Zrínyinek imájában csodaképpen megnyilatkozik az Isten, kérdéseire választ ad, és megígéri a legnagyobbat, Krisztus sorsát, a vértanúhalált. Szulimánhoz Isten szándéka többszörös közvetítéssel jut el: arkangyalát küldi a pokolra, hogy szabadítsa el Allectót, aki apja képét öltve álmában jelenik meg a szultánnak. De mintha még ez sem volna elég, egy mérges kígyót ereszt az ágyába, aki mellére mászik, keresztül-kasul átjárja, mindent méregben és lángban hagy maga mögött (I. 32–46.). Erről a szultán mit sem tud, azt gondolja, apja szólott hozzá, s minden megfontolásában ez erősíti, sőt az álmképnek tesz majd szemrehányást a kudarcaiért (VIII. 12–13.). Őt a nagyravágyás hajtja az arany alma birtoklására, a világalom megszerzésére. Szulimán az isteni akaratot és szívének ösztöneit szolgálja tehát anélkül, hogy sorsával, szerepével tisztában volna. Nem tudja, hogy a játszmában, melyet irányítani vél, csak egy figura egy nagyobb kézben. Azt sem tudja, hogy a játszma nem a birodalomért, földi hatalomért folyik, hanem a magyarok erkölcsi-hitbéli restaurálásáért és az igazságért. Az ő életének igazsága nem önmagában és hitében van, hanem újabb és újabb hódításaiban, s ha egy kis akadály miatt a győzelmek elmaradnak, a világbíró császár mögül előtűnik a sérült, hiú ember.

Szulimán elveszti az irányítást a sorsa felett, mert nincs érintkezésben a transzcendenssel. Zrínyit ezzel szemben először imádkozni látjuk, s a meghajló kereszt látomásában hozzá közvetlenül szól az Isten. Ő tudatában van sorsának, mert kölcsönös és személyes párbeszédben áll Istennel. Szulimánban tehát egy uralkodó személyiség hanyatlását, Zrínyiben egy ép ember kiteljesedését követhetjük nyomon. Az autonóm személyiség és az értelmes földi élet ezek szerint a transzcendenssel való kapcsolatban nyerhet esélyt.

b) Szedd össze vázlatpontokban az olvasmány legfontosabb gondolatait!

85 transzcendens: a hétköznapi tapasztalás, megismerés határain túli, isteni

III. ének

A szultán Musztafa boszniai basát küldi Budára, a kegyvesztett Arszlán helyére, Mehmet Gujlirgi basát pedig Boszniába. Mehmet útközben Siklós alá érkezik, ahol sátrában vendégül látja Szken-der siklósi béget. A vendég inti Mehmetet, hogy éjszakára húzódjék be a várba, de Mehmet, aki világ életében az udvarban nevelkedett, nem hallgat a szavára. Kávét mellett beszélgetnek, egy török fiú a szerencséről énekel nekik, aztán a vendég visszatér a várba. Zrínyi reggel rajtaüt a táboron, és a csatában Mehmet és fia, Rézmán elesnek.

IV. ének

A magyarok visszatérnek Szigetvárra, a halottakat felravatalozzák, a templomban hálát adnak, majd lakomán ünneplik meg a győzelmet. A siklósi vereség híre a szultánt Szigetvár ellen fordítja. Így találkozik egymással a két cselekményszál: az Isten büntetésével érkező Szulimán Isten szolgálójával, a szigeti Zrínyivel találja szembe magát. Papja madárjósást végez, de már ennek ijesztő eredménye sem tántorítja el Szigetvártól. Éjszaka elszabadul két ló, s táborszerte elharapózik a hír, hogy „Zrínyi rajtunk vagyunk!” A nagy zűrzavarban a törökök egymásnak rontanak, a sötétben „ki-ki maga társát alítja kaurnak” (gondolja gyaurnak, hitetlennek). A táboron kívül az őrség összecsap a fővezér által kiküldött csapattal, s vezérét foglyul ejti.

„Im hatalmas császár, Zrínit hozom néked,
Egy bot-ütésemnek ezt köszönheted.”
De Murtazán kiált: „Hát ne bánts engemet,
Török vagyok én is, esmérlek tégedet.” (98.)

A lovaktól indult felfordulásnak végül csak a szultán fellépése vethet véget.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/22., lásd az olvasmányban

18. lépés: 24. feladat

T/24.

58. oldal

5 + 10 PERC

Tanári instrukciók

- A III. és IV. ének cselekményének felidézésében felhasználhatjuk Arany János szép elemzését (*Zrínyi és Tasso*), és előkészíthetjük közben a következő témát, a szerencséről szóló két részletet. Tanári bevezetés helyett elég persze a cselekmény-összefoglalókat elolvasatni, de jobb, hatásosabb néha mesélni. Vagy ha akadt vállalkozó az olvasásra-bemutatásra, akkor két tanítványunk kezdje ezt az órát azzal, hogy összefoglalják a két éneket. A bevezetésre 5 percet szánjunk.
- Ezután válasszunk az alfeladatok közül, melyeknek célja a jó szerencse, balszerencse mindennapi tapasztalatának földidézése. A feladatokat egyéni gondolkodás után párban beszéljék meg a tanulók.

Kiemelt készségek, képességek: emlékezet, őszinteség, reflektált gondolkodás képessége, önismeret, játékosság

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális, majd egyéni és páros

Módszerek, eljárások: eszmecsere, fogalmazás

24. A szerencséről

Zrinyit mélyen érdekelte az, hogy milyen szerepet játszik az ember életében a szerencse, s egyáltalán: mi az a szerencse. Kedvenc jelmondata is így hangzott: SORS BONA, NIHIL ALIUD, vagyis saját fordításában: *'Jó szerencse, semmi más.'*

- a) Idézz fel egy esetet az életedből, amelyben szerencsés voltál!
Szerinted mekkora szerepet játszik életünkben a szerencse?
- b) Gondolj egy emberre, akit szerencsésnek, egy másikra, akit szerencsétlennek tartasz!
Mitől válik valaki szerencsésé, illetve szerencsétlenné a szemedben?
- c) Mi az a szerencse? Hogyan tudnád meghatározni?
- d) Inkább szerencsésnek vagy inkább szerencsétlennek tartod magadat?
Gondold végig, hogy miért!
- e) Vigasztaltál-e már valakit, akit balszerencse ért?
Írj valakinek egy elképzelt helyzetre vigasztaló szöveget!

19. lépés: 25. feladat

T/25.

59. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- Az egymás közelében elhelyezett ének és elmélkedés kicsiben tükrözi azokat a különbségeket, amelyeket Zrínyi és Szulimán között korábban megfigyeltünk.
- A két szöveg feldolgozását három, képességek szerint homogén csoportra osztva végzik a tanulók mozaik rendszerű munkában. Egy csoport 4 fős legyen, és egy feladatra több csoport is szerveződhet osztálylétszámtól függően.
- A szövegek ezúttal is hangozzanak el tanári felolvasásban, de eltérő jellegükre úgy is felhívhatjuk a figyelmet, ha még előző órán megkérünk egy lányt és egy fiút, hogy készüljenek fel az egyik részlet kifejező felolvasására. A választást rájuk bízunk.
(A feladatokba beleszórtuk, de a szövegből nem egyértelmű az, amit Arany János elemzéséből tanultunk: a török fiú nem magáról, hanem uráról, az ő nevében énekel.)

- Az A) csoport feladata a legnehezebb, célja a két szöveg aprólékos összehasonlítása és értelmezése. A B) feladat egy képre és a török fiú dalára épül, a C) feladat az elmélkedést kapcsolja a Horatius fejezetben tanult sztoicizmushoz.
- A B) csoport képe egy reneszánsz kori allegória. Eljárásában rokon az elmélkedéssel, amelyben a szerencse emberi tulajdonságokkal megszemélyesítve jelenik meg (örül, gyönyörködik, állhatatlan stb.), attribútumaival pedig hasonló toposzokat jelenít meg. Mégsem az elmélkedést választottuk hozzá, hanem a török fiú dalát, mert ez szebb, emlékezetesebb, mert eszközei kevésbé konvencionálisak.
- A C) csoport feladatának az a célja, hogy a Horatius-versekben megismert sztoikus tanítást Zrínyiben felismerjék a tanulók.

Kiemelt készségek, képességek: analogikus gondolkodás, lényegkiemelés [A]); képi látás, kép és szöveg értelmezése, képzelet [B]); tanult ismeretek felidézése, kép és szöveg közötti kapcsolat keresése, analogikus gondolkodás [C])

Célcsoport – differenciálás: A) a legjobban olvasó tanulóknak; B) kevésbé jól olvasó tanulóknak; C) az elvont gondolatok, bölcelet és kultúrtörténet iránt érdeklődő tanulóknak vagy akikről tudjuk, hogy szerették a Horatius-verseket

Munkaformák: 4 fős homogén csoportok (ezen belül páros munka is)

Módszerek, eljárások: mozaik, tanári kalauz, szemponttáblázat, képolvasás, értelmezés, rajzolás

25. A III. és IV. énekben egymás közelében hangzik el két vallomás a szerencséről: a Siklós alatti táborban Mehmet szolgája énekel ura szerencséről, a IV. ének pedig a szerencséről való elmélkedéssel kezdődik.

Olvassátok el a két szövegrészt, majd dolgozzatok csoportokban a feladatokon!

EGY TÖRÖK FIÚ DALA URA SZERENCSEJÉRŐL

III. 30–40.

30. De az étel után egy szép török gyermek
Ura hagyásából⁸⁶ az házba belépék,
Szép gyöngyházos tassán⁸⁷ kezében tündöklék,
Fejét betekerte gyenge patyolatvég.

31. Az eggyik válláról szép bársony kaftánnját⁸⁸
Lebocsátá, kezdé igazgatni kobzát;
Ablak felé üle, öszvehajtván lábát⁸⁹,
Igy kobza szavával nyitá hangos torkát:

86 Ura hagyásából: ura parancsára. (A fiú tehát nem saját magáról fog énekelni, hanem az énekmondók szokása szerint a gazdájáról, ezúttal az ő nevében.)

87 gyöngyházos tassán: gyöngyház-berakással díszített pengetős hangszer, koboz. (A gyöngyház a tengeri kagylók csillogóan szürke belseje.)

88 kaftánnját: a kaftán hosszú, ujjas felsőruha.

89 öszvehajtván lábát: törökülésben

32. „Miért panaszkodjam, szerencse, ellened?
Ha bővited mindennap én örömemet,
Nem szakadsz el tőlem, az mint vagy on hied,
Hogy állhatatlanságban van minden kedved.
33. Kikeletkor⁹⁰ áldasz az szép zöld erdővel,
Szerelmes fülemile éneklésével,
Égi madaraknak sok külömbségével⁹¹,
Viz lassu zugással, széllengedezéssel.
34. Nem irigyled nékem az én egyesemet⁹²,
Inkább hozzá segítsz, szeressen engemet;
Soha el nem vészted az én vig kedvemet,
Neveled⁹³ óránként gyönyörűségemet.
35. Adsz nyáron nyugovást és szép csendességet,
Szép ciprus árnyékokat, hűvös szeleket,
Gyöngye tűvel varrott⁹⁴ szép sátorernyőket,
Szomjuság-megoltó⁹⁵, jó szagos vizeket.
36. Ősszel sok gyümölcscsel, citrommal, turuncsal⁹⁶
Ajándékozsz bőven, szép pomagránáttal⁹⁷;
Erdőn vadat nem hagysz, mert nékem azokkal
Bőven kedveskedel, és jó madarakkal.
37. De télen, az mikor minden panaszkodik,
Akkor az én szívem inkább gyönyörködik;
Erős fergetegen szívem nem aggódik,
Mert szép lángos tüznél testem melegedik.
38. És vagy on császáromnál nagy tisztességem,
Mindenek között vagy on nagy böcsületem,
El nem fogyhat soha az én sok értékem,
Van jó lovam, éles szablyám, szép szerelmem.
39. De kötve vagy, szerencse, az én lábomhoz,
Mert elfuttál volna eddig gonoszomhoz⁹⁸,
Ha volnál szabadon; de rám gonoszt nem hozsz.
Mert kötve vagy, szerencse, az én lábomhoz.”

90 Kikeletkor: tavasszal

91 sok külömbségével: sokféleségével, változatos énekével

92 Nem irigyled nékem az én egyesemet: Nem irigyled tőlem a kedvesemet.

93 Neveled óránként: növeled

94 Gyöngye tűvel varrott: finoman, művészettel

95 Szomjuság-megoltó...: illatosított hűsítő italokat

96 turuncs: narancs

97 pomagránát: gránátalma

98 gonoszomhoz: ellenségemhez

40. Igy szólla az gyermek. De nagy szigeti bán
 Mehmet jüvetelét póroktol meghallván,
 Nem kérkedik világgal; más gondokban van,
 Jó vitézeket mindjárt öszvehivatván.

ELMÉLKEDÉS A SZERENCSÉRŐL

IV. 1–11.

1. Fut, fárad az ember és kap ez világon⁹⁹,
 Véli, hogy állandó boldogságot adjon¹⁰⁰;
 Nem hiszi, tövél szerencse szakadjon
 Markában, s kis édesért száz ürmet¹⁰¹ adjon.
2. Kít gyakran szerencsétlenség messzi kerül,
 Valaha őrá is nagy uzsorával dül¹⁰²;
 Mentül nagyobb hegyen forgó szerencse ül,
 Annál nagyobb kárral és sebességgel dül.
3. Örül az szerencse ember esésében,
 Azért ő elveszi, teszi csaknem égben¹⁰³,
 Hogy gyönyörködhesék nagyobb esésében,
 Mint juhász kűsziklán kűnek görgésében.
4. Én tinéktek példát messziről nem adok,
 Noha mennyi hajam van, annyit adhatok:
 Mehmet bassa esetét jól hallottátok,
 Ült magassan s bizott, de lá¹⁰⁴, lehanyatlott.
5. Boldog, az ki jóban el nem bizza magát,
 De kész szüvel várja szerencse forgását;
 Mind jón, mind gonoszon állhatatlanságát,
 Látjuk szerencsének sokféle játékját.
6. Ihon¹⁰⁵ most Zrininek jó szerencséje van,
 De még őrajta is ennek hatalma van,
 Ma az törökökön nagy győzödelme van,
 Holnap vitéz fejét meglátjuk karófán.

99 kap ez világon: világi dolgokért töri magát.

100 véli, hogy... adjon: azt gondolja, hogy a világ állandó boldogságot ad

101 ürmet: ürmöt, keserűséget

102 uzsorával dül: kamatostul zúdul

103 elveszi, teszi csaknem égben: szinte az égig felemeli

104 de lá: de lám, lásd

105 Ihon: íme

7. Örölsz, Zrini Miklós, törököt megveréd,
Nem sokáig¹⁰⁶ talán nagy árron megvennéd,
Hogy ne láttad volna az bassát, Mehmetet,
Mert halált és romlást csak ez hoz tenéked.
8. De nékem nem szabad illyeneket szólnom,
Mert az ő szent lelke Istennél van, tudom;
Hogy Szigetvárában meghal, tudta, tudom;
Azért el nem bizta magát, én gondolom.
9. Mert állhatatlan szerencse ajándékját
Nem más szüvel vette, mint egy piros almát,
Az kit bánat nélkül mindjárt visszaadhat,
Avagy ha nem ad is, tudja, hogy megrothad.
10. De talán historiánkból mi kiléptünk,
És Sziget veszéséről elfeleltünk.
Ugy tetszik, terhünket avval könnyebbétjük,
Ha arrul szólhatunk, kiből van sok részünk.
11. Szerencse énvelem is gyakorta mulat¹⁰⁷.
Mind édesset, keserüt egyeránt mutat.
Mulasson bár velem, annyit nem tréfálhat,
Hogy jól ne esmérjem állhatatlan voltát.

A) Dal és elmélkedés a szerencséről

Hogyan jeleníti meg a két szöveg a szerencsét? Először páronként válasszatok egyet-egyét a két szöveg közül!

- a) Keressetek páronként kulcsszavakat és két-két kulcsmondatot a választott leírásból, és emeljétek ki aláhúzással!
- b) Mondjátok el a másik párnak, mi a lényege annak, amit olvastatok!
- c) Olvassátok el a másik pár szövegét!
- d) Ezután már együtt próbáljátok a két leírás kulcsszavait és kulcsmondatait az alábbi táblázatban rögzíteni! Segítségül megadunk néhány szempontot:

A TÖRÖK FIÚ DALA	ELMÉLKEDÉS A SZERENCSE RŐL
KULCSMONDATOK (AMELYEBEN A SZÖVEG LÉNYEGÉT LÁTJÁTOK)	

106 Nem sokáig: nemsokára

107 mulat: játszik, szórakozik

MILYENNEK LÁTJA A SZERENCSET, MIT VÁR TŐLE?	
MILYENNEK LÁTJA AZ EMBER HELYZETÉT, MIT VÁR TŐLE?	
JELLEMZŐNEK LÁTSZÓ SZAVAK, SZÓCSOPORTOK	

- e) Végül fogalmazzatok meg a különbségeket a szerencséről szóló két szöveg között! Milyennek mutatja be a két szöveg a szerencsét, szerencse és az ember viszonyát? Mit tegyen az ember, hogyan fogadja a szerencsétől kapott vagy elvett dolgokat?
- f) Válasszatok magatok közül egy szóvivőt, aki munkátok eredményeit megosztja majd a többiekkel!

B) Fortuna asszony képe

- a) Állapítsátok meg, milyen jelei vannak annak, hogy ez a kép nem egy valóságos nőt, hanem egy elvont fogalmat jelenít meg!
- b) Milyen jellemző jegyeivel, kellékeivel jelenik meg a szerencse ezen a korabeli metszeten? Írjátok a kellékek mellé azt is, hogyan kapcsolhatók a szerencsééhez!
Például:
Jobbjában pálmaágot tart: ez a győzelem jelképe, ami múlik a szerencsén. Tehát: pálmaág = győzelem.
- c) Olvassátok el még egyszer a török fiú dalát ura szerencséről!
Milyennek látjátok az embert, akinek nevében énekel a fiú?
Hogyan jellemzi őt az éneke?

Behaim: Fortuna, metszet, 1541

- d) Az ének arról szól, hogy jó élni. Milyen örömök, szépségek jellemzik a szöveget?
- e) Miben különbözik szerintetek a Behaim metszetén ábrázolt szerencsétől a török fiú dalában megénekelte szerencse?
- f) Valamelyikőtök – akár többen is – rajzolja bele a keretbe a török fiú által megjelenített szerencsét, Behaim metszetének a párját!

--

g) Válasszatok magatok közül egy szóvivőt, aki munkátok eredményeit megosztja majd a többiekkel!

C) Zrínyi keresztény sztoicizmusa

Horatius *Licinius Murenához* írt versét tavaly olvashattad *A mi Horatiusunk* című fejezetben. Most olvassátok újra a Horatius-vers két részletét, és idézzétek fel a róla tanultakat!

HORATIUS: LICINIUS MURENÁHOZ

Ódák II. könyve, 10. vers

Jobban jársz, Liciniusom¹⁰⁸, ha nem törsz
folyton a nyílt tengerek ostromába
s gyors szelektől tartva nem óvakodsz a
parti hegyekhez.

Akinek szívében arany közép tart
súlyegyent¹⁰⁹, azt nem nyomorítja rozzant
putri szennye, nem nyomorítja bántó
udvari pompa.

Égverő fenyvek sudarát sűrűbben
rázza fürgeteg, recsegőbb robajjal
dől a nagy torony s a hegyek legormát
sújtja a villám.

Jót remél a vészben, a jóban ismét
fordulattól tart az előrelátó
szív. Ahogy meghozza a tél haragját
Juppiter, éppúgy

űzi is. Nem lesz, ami rossz ma, nem lesz
folyton az. Ha hallgat a Múzsza, olykor
lanttal ébreszti, s nyilait nem ontja
mindig Apolló¹¹⁰.

Álld helyed bátran, ha szorít a sors, és
légy szilárd; viszont, okosan, magad vond
össze, hogyha kedvez a szél, tulontúl
büszke vitorlád.

(Szabó Lőrinc fordítása)

108 Licinius Murena, a vers megszólítottja Horatius kortársa volt, valós személy.

109 súlygyen: régies szó az egyensúlyra

110 Apolló: a világosság, az értelem és az egyensúly istene. Nyilával sötét szörnyetegeket pusztított el vagy pestist terjesztett (lásd az *Iliász* és az *Oedipus király* elejét), lantjával a Múzsák kartáncát vezeti. Lant és íj két arcát, kettős lényegét jelképezi.

- a) A Horatius-óda melyik képi motívumát találjátok meg Behaim metszetén, mely Fortunát ábrázolja [lásd a B) csoport feladatát]?
Mi jelent ez a kép Horatius versének elején, és mit jelent a végén?
- b) Olvassátok el még egyszer a szerencséről szóló elmélkedést a IV. ének elejéről!
Keressetek hasonló motívumokat, gondolatokat az elmélkedés és Horatius verse között!
A megtalált párhuzamokat támasszátok alá egy-egy idézettel!

PÁRHUZAMOS MOTÍVUM, GONDOLAT	IDÉZET

- c) Keressetek olyan gondolatot az egyikben, amelyik hiányzik a másiktól!

HORATIUSNÁL NINCS MEG	ZRÍNYINÉL NINCS MEG

- d) Válasszatok magatok közül egy szóvivőt, aki munkátok eredményeit megosztja majd a többiekkel!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

d)

A TÖRÖK FIÚ DALA	ELMÉLKEDÉS A SZERENCSÉRŐL
KULCSMONDATOK (AMELYEKBE A SZÖVEG LÉNYEGÉT LÁTJÁTOK)	
<p>„Miért panaszkodjam, szerencse, ellened? Ha bővited mindennap én örömemet.” „El nem fogyhat soha az én sok értékem.” „Mert kötve vagy, szerencse, az én lábomhoz.”</p>	<p>„Fut, fárad az ember és kap ez világon, Véli, hogy állandó boldogságot adjon;” „Mentül nagyobb hegyen forgó szerencse ül, Annál nagyobb kárral és sebességgel dül.” „Boldog, az ki jóban el nem bizza magát, De kész szüvel várja szerencse forgását;”</p>
MILYENNEK LÁTJA A SZERENCSET, MIT VÁR TŐLE?	
<p>Nem szakadsz el tőlem, <i>kikeletkor</i> áldasz, nem irigyled, inkább hozzá segítsz, soha el nem vészted, neveled óránként, adsz <i>nyáron, őszszel</i> ajándékozsz bőven, bőven kedveskedel, (<i>télen...</i>) „De kötve vagy, szerencse, az én lábomhoz, Mert elfuttál volna eddig gonoszomhoz, Ha volnál szabadon;”</p>	<p>(az ember) „nem hiszi, tövéből szerencse szakadjon Markában, s kis édesért száz ürmet adjon.” „Örül az szerencse ember esésében, Azért ő elveszi, teszi csaknem égben, Hogy gyönyörködhessek nagyobb esésében.” Szerencse forgása, állhatatlansága, játéka, hatalma. „Szerencse énvelem is gyakorta mulat. Mind édesset, keserűt egyaránt mutat.”</p>

MILYENNEK LÁTJA AZ EMBER HELYZETÉT, MIT VÁR TŐLE?

Nem panaszkodik, hiszen minden nap, mindenben tapasztalja a szerencse áldásait.

„Akkor az én szívem inkább gyönyörködik; Erős fergetegen szívem nem aggódik.”

„El nem fogyhat soha az én sok értékem, Van jó lovam, éles szablyám, szép szerelmem.”

„Fut, fárad az ember és kap ez világon, Véli, hogy állandó boldogságot adjon;” (Mehmet) „ült magassan s bizott, de lá, lehanyatlott.”

„Ihon most Zrininek jó szerencséje van, De még őrajta is ennek hatalma van.”
„Mert állhatatlan szerencse ajándékját Nem más szüvel vette, mint egy piros almát, Az kit bánat nélkül mindjárt visszaadhat, Avagy ha nem ad is, tudja, hogy megrothad.”

JELLEMZŐNEK LÁTSZÓ SZAVAK, SZÓCSOPORTOK

A rövid részletben tízszer szerepel a *szép* szó, háromszor a *jó*. A szókincs egyik csoportjában a sok szépet és jót jelentő szó áll.

A másik csoportot az adással-kapással kapcsolatos szavak alkotják: *bővíted, áldasz, nem irigyled, hozzá segítsz, el nem vészed, neveled, adsz, ajándékozsz, kedveskedel*.

A 38. szakasz kulcsszava a *van*. Ehhez kapcsolódik a zárókép: „*kötve vagy... lábamhoz*” – az öröme mellett a birtoklás élménye meghatározó.

Végül az állandóság kifejezései: *mindennap, soha, óránként, kikeletkor – nyáron – ősszel – télen*.

A vélekedés bizonytalanságát, a tudás bizonyosságát kifejező szavak: *véli, nem hiszi, örülsz, Példát messziről nem adok, jól hallottatok, látjuk, tudom – tudta, tudom – gondolom, kiben van sok részünk, jól ne esmérjem*.

Ellentétpárba rendezhető szavak a szerencse forgandóságáról: „*mentül nagyobb hegyen – annál nagyobb kárral*”, „*teszi csaknem égben – gyönyörködhesék nagyobb esésében*”, „*Ült magassan s bizott, de lá, lehanyatlott.*”, *ma – holnap, örülsz – nagy áron megvennéd*
Végül a pusztulás kifejezései: „*óra is nagy uzorával dül*”, *esésében, görgésében, lehanyatlott, „vitéz fejét meglátjuk karófán*”, „*halált és romlást csak ez hoz tenéked*”, *Sziget veszése*.

- e) Különbözik a megszólalás helyzete. A török fiú E/1. személyben, de nem a maga nevében, hanem ura szerencséről énekel. Az elmélkedés általában az emberi sorsról, Mehmetről és a szigeti Zrínyiről szól, sok személyességgel (8., 10–11.). A török fiú dala egy boldog, elégedett emberről szól, aki nagyon sok mindent kapott az élettől, és nem panaszkodik. Nem panaszkodni, elégedettnek lenni, tudni elfogadni és örülni, hálásnak lenni – nagy erények. Az idill sebezhető pontja, hogy háláját a szüntelen kapáshoz köti, az ajándékok megújuló, véget nem érő élményéhez, pedig folyton csak kapni, semmit sem adni, vállalni... nehezen fenntartható állapot, Zrínyi etikájához is nehezen fér. („*Miért panaszkodjam, szerencse, ellened? | Ha bővíted mindennap én örömemet.*” 32.) (Szulimán kétségbeesése is kapcsolatban van ezzel a szerencse-felfogással, mert úgy véli, hogy csak Zrínyi állja útját, és ettől az első akadálytól hagyja szétzilálódni biztonságát, öntudatát. „*Hej, hej, csak te ne volnál, vitéz Zrini bán!*” VIII. 19.) Másik gyenge pontja a török szerencsedalnak talán az, hogy annyira a birtoklásra, a 'jelen-valóra' épül, hogy még a szerencse is birtokként jelenik meg, s ez láthatóan ellenkezik természetével („*De kötve vagy, szerencse, az én lábomhoz.*” 39.). Végül, tudjuk, mi készül, sokat sejtető a folytatás a 40. szakaszban: az ember, akinek a szerencséről énekelnek, el fog pusztulni.

Az elmélkedésben a szerencse hatalom, mely játszik az ember sorsával és gyönyörködik ben-

ne. Nem szeszélyes, csak maga is képviseli a változó világ törvényét. Az ember megtalálhatja az ideális magatartást ebben a világban, hogy a legkevesebb fájdalommal viselje az elmúlást: okosan, kész szívvel, egykedvűen fogadja a változásokat (s közben a dolgára figyeljen). Beszédesen kezdődik az erről szóló mondat: *„Boldog, az ki ...”*

B)

- a) A kezében tartott rokkakereken egy irreálisan kicsiny férfialak van. A gömb csak elvont idom lehet. A szárnyas nőalak egy lépcsőzetes, színpadszerű emelvényen áll, mely nem szervesül a tájban. Fölé van írva neve: FORTUNA, vagyis Szerencse: e cím maga allegóriává teszi a női alakot.
- b) Bal kezében talán egy rokka kereke, lábánál egy jókora gömb, elvont idom: a körforgás, forgandóság, állhatatlanság, változás és teljesség jelképe.
A térdén viselt oroszlanfej a hatalom jelképe.
A ruha dús redőzete, bő omlása jómódra, bőségre utalhat.
A kikötőből egy hajó indul duzzadó vitorlákkal: ez a szerencse megpróbálását jelentheti.
A háttérben a városka és a hajó a közösséget jelentheti, amelyhez képest a keréken ülő alak a sorsával szembenéző egyes ember.
- d) A természet, a táj, az évszakok szépségei (szép zöld erdő, szerelmes fülemile éneklése stb.), szerelem (34.), évszakonként amit az évszak adhat (az ősz gyümölcsöt, erdei vadat), illetve ami akkor enyhülést jelenthet (nyáron árnyék és hűvös szelek, télen szép lángos tűz). Rang, elismertség és birtokok (ló, szablya, szerelem; 38.). Ezeknek a javaknak közös vonása a szépség, érzékiség, kellemesség.
- e) A metszet által ábrázolt nőalak szigorúbb, kevesebb benne az adás, a bőség. Nem is felénk fordul, hanem a képtelen helyzetben lévő férfialak felé: s az erőviszonyok nem biztatóak. Nyoma sincs a keleties díszítettségnek, érzékiségnek, a vonalak szigorúak, örömök helyett az ember világbeli helyének, próbatételeinek két nagy jelképe: a város és a tenger látható a háttérben.

C)

- a) A metszeten Fortuna háttérben egy hajó indul a part felől a nyílt tengerre. A Licinius-óda első versszakában a két véglet közötti középút tanítása fejeződik ki a képben: a nyílt tengerre törni vakmerőség, a part mentén bukdácsolni gyávaság: bátorság az arany középúton járni. Az óda utolsó szakaszában viszont a hajózás képe a változó világban való helytállás kifejezője. Bajban légy bátor és szilárd, kedvező szélben óvatos. Itt is két végletről van szó, de ezek elkerülhetetlenek, és a hozzájuk való okos alkalmazkodásról szól a kép.
- b) Minél magasabbra visz a szerencse, annál nagyobb bukással fenyeget.
„Mentül nagyobb hegyen forgó szerencse ül, | Annál nagyobb kárral és sebességgel dül.”
– „Égverő fenyvek sudarát sűrűbben | rázza fürgeteg..”
Kész szívvel nézzünk a holnap elé, bajban jót reméljünk, jóban ne bízzuk el magunkat: tudatosan éljünk a változó világban.
„Boldog, az ki jóban el nem bizza magát, | De kész szüvel várja szerencse forgását.” – *„Jót remél a vészben, a jóban ismét | fordulattól tart az előrelátó | szív.”*
- c) A sors ajándékaival és csapásaival szembeni egykedvűség gondolata Horatiusból hiányzik, Zrínyinél a 9. versszak. A bajban bátor helytállás, jóban okos belátás horatiusi gondolata az utolsó szakaszból viszont Zrínyinél nincs meg (noha máshol van rá példa: Szulimán jellemzésében, II. 46–49.).

20. lépés: 26. feladat

T/26. 67. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók: A csoportok szóvivői közlések eredményeiket, az ugyanazzal a feladatsorral dolgozó többi csoport kiegészítheti őket. Egy-egy közlést kb. 3 perc jut.

Kiemelt készségek, képességek: előadókészség, együttműködés, figyelem

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: közlés

26. Hallgassátok meg egymás eredményeit!

A megbeszélést a csoportonként választott szóvivők indítják, azután be lehet kapcsolódni.

21. lépés: 27–30. feladat

T/27–30. 67. oldal

Tanári instrukciók

- Otthoni olvasásra adjuk föl az olvasmányt és a tartalmi összefoglalót a XII. énekig. Házi feladat tehát a 27., 28. és a XII. ének értelmezését elindító 30. feladat, szorgalmi munka pedig a Hajnal-leírást feldolgozó 29. feladat (ez utóbbit mindenképpen értékeljük, akár jeggyel is!).
- A 30. feladathoz: szeretnénk, hogy egy hosszabb részletet is elolvassanak és feldolgozzanak a tanulók. Választásunk azért a XII. énekre esett, mert ez az eposz menetében is egy önálló epizód, egy szerelmes kiséposz, melynek előkészítését a török seregszemlében szintén olvashattuk. Ezért alkalmas arra, hogy a műegészről kiemelve, önmagában is megállja a helyét. (1) Feladhatjuk otthoni olvasásra, a tartalmi foglalatok közé szűrt hosszabb szemelvényként. (2) A hozzá kapcsolt feladatokból adhatunk házi feladatot is, akár személyre szólóan egy-egy diáknak, akiről tudjuk, hogy érdekelheti ez a szöveg. (3) Amennyiben órai feldolgozásra, megbeszélésre választjuk, akkor a következő lépésben leírt mozaikos csoportmunkát ajánljuk. Ebben az esetben is adjuk föl a részletet otthoni olvasásra, sőt megkérhetjük tanítványainkat, hogy a feladatokat előre fölolvassák egymás között, ceruzás jegyzetekkel kísérik az olvasást. Az olvasásra a jóslás eljárását választottuk.

Kiemelt készségek, képességek: figyelmes olvasás, képzelet, leíró szöveg alkotása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat, jóslás

27. Házi feladat

Olvasd el az alábbi olvasmányt, és válaszold meg az utána következő kérdések valamelyikét!

- a) Színessel emeld ki a szövegből azokat a részleteket, amelyek a te csoportod órai munkájához kapcsolódnak!

JÓ SZERENCSE, SEMMI MÁS

Az egymás közelében olvasható dal és elmélkedés a szerencséről kicsiben azt tükrözi, amit Szulimánról és Zrínyiről főntebb megfigyelhettünk. A török fiú urának szerencséről énekel. Dalában egy szerencsés ember biztonsága, elégedettsége szól, aki mindent megkapott az élettől, amit képzelni tud. A dal tele van örömmel, szépségekkel, csupa keleties egzotikum, csupa érzéki benyomás, hang és kép. Ha csak ezt a sort mondogatjuk egymás után: „*Viz lassu zugással, szél-lengedezéssel*” – megérezhetjük a tavaszi táj varázsát. Szerencse mindennek részese lenni. Ez a szerencse, mint egy személyes jó szellem, talizmán vigyáz ránk, elszongít, átjárja életünket. Nem panaszkodni, elégedettnek lenni, elfogadni és örülni tudni, hálásnak lenni – nagy erények. Az idill sebezhető pontja mégis, hogy háláját a szüntelen kapáshoz köti, az ajándékok megújuló, véget nem érő élményéhez. Ez a szerencse akkor működik kielégítően, ha minden nap igazolja magát és ad valamit. Pedig folyton csak kapni, semmit sem adni, vállalni... nehezen fenntartható állapot, Zrínyi szolgálat központú etikájától is idegen. „*Miért panaszkodjam, szerencse, ellened? | Ha bővited mindennap én örömemet.*” – éneklő a török fiú (32.). A másik gyenge pontja a török szerencsedalnak talán az, hogy annyira a birtoklásra, a 'jelen-valóra' épül, hogy még a szerencse is birtokként jelenik meg, s ez láthatóan ellenkezik természetével („*De kötve vagy, szerencse, az én lábomhoz.*” 39.). Végül, tudjuk, mi készül, sokat sejtető a folytatás a 40. szakaszban: az ember, akinek a szerencséről énekelnek, holnap el fog pusztulni.

A *Szigeti veszedelem* elbeszélésébe elmélkedő részletek illeszkednek, általában az énekek elején, mielőtt még elragadna az események sodra. Ilyen elmélkedés követi a siklósi győzelmet a IV. ének élén. Miért szól most a szerencséről, és miért így? Mert éppen e szerencsés rajtaütés fordította Szulimánt Szigetvár ellen. Bár a *Szigeti veszedelem* erkölcsi győzelemnek állítja be a hősi halállal végződő ostromot, ez a kis kitérő a szerencse tragikus logikáját látja benne. Az eposz a hősök mennybe ragadásával végződik, de kapjon helyet benne ez a kép is: Zrínyi feje a karófán, mert ez is az igazság része (6.).

Az állhatatlan, forgandó szerencsével szemben az elbeszélő által javasolt magatartás: lelki szilárdság, készenlét, a szerzett dolgok valódi értékén való kezelése („*mint egy piros almát*”, 9.). Szulimánról is ezt olvastuk: „*szerencse űvéle nem játszott, mint mással*”, mert okosság, bátorság és szilárdság volt benne (II. 46–49.). Zrínyi a siklósi győzelmet követő lakomán azzal vigasztalja török foglyát, hogy ne búsuljon, mert megtette, amit megtehetett: a szerencsével szemben tanúsított helyes magatartás ebben a jelenetben közösséget teremt a két ember között (IV. 42–47.). A szilárdság, a változó világhoz való alkalmazkodás és a benső függetlenség megőrzése sztoikus erények, melyek ott vannak a *Licinius Murenához* írt Horatius-versben. Vagy megőrizve a tenger képét, Marcus Aureliusnál: „*Légy, mint szirtfok, melyet a hullámok folyton csapkodnak; az pedig rendületlenül áll, s körülötte elcsendesül a habzó forgatag*” (*Elmélkedések*, IV. 49.). Sztoikus a feladattudat is a költő Zrínyiben: akinek feladata van, aki szolgálni akar, aki másoknak szenteli

az életét, azzal nem játszik a szerencse. Hogyan fér a forgandó szerencse képe a keresztény világgépbe, mely a gondviselő Isten terve szerint jár? A szerencse a földi életben tapasztalt logikát fejezi ki, de csak Isten egyik szolgája. Az eposz végén megnyíló égboltban a szerencse ott áll az Isten trónusát övező allegorikus alakok között, a Természet mellett:

*„Ül vala az Isten abban az székiben,
Az honnan világot nézi kegyelmesben [...]*
Szerencse s Természet alázatossággal
Állnak őalatta, készek szolgálattal...” (XV. 18., 19.)

Az Isten világregdjébe simuló, de változó voltát megőrző Szerencsével szemben szilárdnak és öntudatosnak lenni: ez Zrínyi keresztény sztoicizmusa.

- b) Miért nem jó, ha valaki minden nap igazolást vár például a másik szeretetéről vagy arról, hogy ő szerencsés, boldog ember? (Miért van mégis szükségünk ilyen igazolásokra?)
- c) Miért nem magától értetődő, egyszerű feladat a szerencsét összeegyeztetni a keresztény világgéppel?
- d) Miért nem magától értetődő, egyszerű feladat a sztoicizmust összehozni a kereszténységgel?

28. Házi feladat

Olvasd el az énekek tartalmi foglalatait az V.-től a XII. énekig és az idézett szövegrészletet!

- a) Figyelj közben arra, hogyan emelkedik ki a többi török közül Delimán és Demirhám!
- b) Jelezd a lap szélén ceruzával, hogy a foglalat alapján milyen érzelmek jelenhetnek meg egy-egy szereplőben! Például az eskütétel alatt: büszkeség, lelkesedés, elszántság...

V. ének

Zrínyi buzdító beszédet intéz várnépéhez, és esküvéshez szólítja őket. Sorra elé járulnak tisztjei a rájuk bízott várnéppel, s elvonulnak előttünk a szigetvári hősök: Farkasics Péter, Radován Andrián, Juranics és Radivoj, a két jóbarát, végül a legnagyobb hős, Deli Vid. A török sereg enumerációját az etette mozgalmassá, hogy érkezésük közben ábrázolta a hősöket. A magyarok seregszemléje az eskütétel jelenetébe van ágyazva. Ezzel a két ötlettel éri el az elbeszélő, hogy a seregszemle ne unalmas, szervesen betét legyen a történetmondásban. Zrínyi készül az ostromra, levelet ír a császárnak, elbúcsúzik fiától, Györgytől. Őt küldi a levéllel, hogy megóvja életét.

VI. ének

Szulimán Harsányhoz érkezik, s követséget küld Szigetvárba. Halul bég, az okos beszéd mestere mézédés szavakkal, ígérve és fenyegetve beszél a várkapitányhoz, mint a török követ Arany János versében, a Szondi két apródjában. Zrínyi visszautasítja, és a felbőszült Demirhám kérdésére már a várnép felel a kapitány helyett: „Fegyvert, fegyvert!” kiáltnak az követeknek; | Fegyverrel, nem szóval kell veszni Szigetnek.” Zrínyi kiront az Almás pataknál gyülekező előhadra, s az öldöklésben Deli Vid megöli az ifjú Hamvivánt.

VII. ének

Demirhám gyászolja Hamvivánt, akit édesapja rábízott, mégsem tudta megőrizni. Bosszút esküszik Deli Vid ellen. Megérkezik a főserg, és körülzárja a várat. Közben Farkasics Péter még Siklósnál szerzett sebében haldoklik, búcsúzik az élettől. Zrínyi fájdalmas szavakkal siratja meg kedves vitézét. A védők kirontanak a sáncot ásó janicsárookra. A kegyetlen harcban Deli Vid és Demirhám először találják egymásra. Tusájuknak csak az este vet véget, ekkor megfogadják, hogy párviadalt fognak vívni.

A VIII. ének a Hajnal allegóriájával kezdődik.

Jacob de Gheyn: *Equus*. Metszet, 1621

A HAJNAL SZIGETVÁR FÖLÉ ÉR

VIII. 1–10.

1. Ihon jün szárnyas lovon szép piros hajnal,
Mosódik zablája feje tájtéjával,
Az ló fekete volt, de szebb Pegasusnál¹¹¹,
Orra likjából tűz, szemébül jün halál.
2. Kis feje patyolat¹¹² magának fejében,
De az ű orcája van nagy fényességben,
Ő maga öltözött arany páncér-üngben;
Két szál hebánium csid¹¹³ van fényes kezében.

111 Pegasus: a görög mitológia szárnyas paripája. Perszeusz az ő hátán ülve győzi le a Cethalat, és menti meg Andromédát. A történet valamennyi szereplőjéből csillagkép lett az égen.

112 Kis feje patyolat...: az érkező lovas a hajnal, az ő leírása következik. Patyolat, vagyis turbán van a fején, mert keletről jön.

113 hebánium csid: ébenfa dzsida (dárda)

3. Minden kis veréték¹¹⁴, mely lórul csöppenik,
Szép gyöngé harmattá az földön változik;
Előtte sötétség nagy futással oszlik,
Körülötte az ég messziről tündöklök.
4. Iffiu orcával mindent megvidámit,
Ő földből virágot szépségével indit,
Ő fülemilében keserves torkot nyit¹¹⁵,
Ő forrást, ő folyást¹¹⁶, erdőt mezőt ujit.
5. És mikor érkezék Szigetvár föliben,
Esék ily kételkedő elmélkedésben:
„Ihon mennyi holttest fekszik ebben helyben,
Nagy levegő eget elveszt bűdösségben.
6. Vallyon ki keze munkája ez lehetett?
Talán itt döghalál vagy sárkány lehellett?
Elvesztette magyarnak gyönyörű földét:
Talán mérges Python¹¹⁷ ismég fölébredett?
7. Ha az, majd leszálok földre magas égből,
Két hegyes dárdámmal megmentem mérgétül
Sárkának magyarokat, s veszedelmétül.
De, így tetszik, tábort látok amott szélről.
8. Ah, hitetlen törököt látom mezőben!
Ezt jobban sárkánál gyűlölöm szüvemben.
Haj, hitetlen ebek! ha volna erőmben,
Mind elvesztenélek haragos kedvemben.
9. De jól van, mert látom, nem igen örülnek,
Sőt sűrű sirással égből üvöltönek.
Ne adj, ne adj szerencsét, Isten, ezeknek!
Engedd, magyar kéztől fottig elvesszenek¹¹⁸.
10. Áldott légy, jó Zrini, ki így őket rontád,
És hitetlen testeket halomban rakád,
Ugyanis tetüled vár minden jót hazád;
Ezért, és jó hírért, éltedet te ne szánd.”

114 veréték: veríték

115 Ő fülemilében keserves torkot nyit: a fülemülét régen a szerelem madarának tartották, énekéből szerelmi vágyódást, panaszt hallottak

116 ő folyást: folyóvizet, folyót, patakot

117 Python (ejtsd: Püthón): mitológiai sárkánykígyó, akit Apollón isten pusztított el nyiláival

118 fottig elvesszenek: fogytig, mind egy szálíg

29. Szorgalmi feladat

A Hajnal-lovas érkezése

- a) Gyűjtsd ki az első négy szakaszból a hajnalt kísérő természeti jelenségeket!
- b) A Hajnal-lovas a sötétség és fény közötti átmenetet jelképezi.
Hogyan jelenik meg ez a hozzá kapcsolódó színekben?
Írd ki csoportosítva a megjelenését kísérő színeket!
- c) Mit jelent Pegasus és a Python kígyó említése, a két mítoszra való utalás?
Milyen jelképes tartalommal ruházza fel ez a hajnal leírását?
(Idézz fel magadban más történeteket, amelyekben szörnyeteg legyőzéséről van szó!)
- d) A sárkányölő történetek melyik elemével azonosulnak a törökök?
Keresd meg ennek a jeleit!
- e) Hogyan kapcsolható a Hajnalnak ez a megjelenítése a Szigetvárra szorult védők jelenlegi helyzetéhez?
- f) Magyarázd meg, miért allegorikus ez a hajnal-leírás: mitől allegória?
- g) Hasonlítsd össze Zrínyi Hajnal-lovasával a *Toldi* alábbi részletét: milyen hasonlóságokat látsz?

Fölvevé a hajnal piros köpenyegét,
S eltakarta vele az égboltnak felét,
De nem volt oly kényes a bársony ruhába',
Hogy be ne pillantson a szegény csárdába.
Betekint fél szemmel egy törött ablakon,
Hát csak a cimbalmost látja benn egy padon,
Kinn sem lát egyebet az öreg szolgánál,
Aki dolgát végzi jó Rigó lovánál.

Aztán szétekinte Pesten és Budában,
Nézegette magát a széles Dunában:
Duna folyóvíznek piros lett a habja,
Közepén egy barna csolnak¹¹⁹ úszott rajta.
A csolnakban Toldi, nem egyéb, evezett,
Messze felborzolta a lapát a vizet;
Fényes apró csöppek hulltak a magasból,
Mintha zápor esnék piros kalárisból¹²⁰.

(Arany János: *Toldi*, Tizenegyedik ének, 1–2.)

119 csolnak: csónak

120 kaláris (kláris): csiszolt korallszemekből fűzött nyaklánc, amely itt szétbomlik

f) Készíts saját hajnalleírást!

Munkádban több szempontra figyelhetsz (pl. a természet jelenségei, színek, hangok, szépség, a szabadban vagy a városban, kinek a szemével láttatod, milyen érzések kapcsolódnak hozzá stb.), de egyvalamit feltétlen tarts szem előtt: LEGYEN FOLYAMATA a leírásodnak!

Szulimán gondok és kétségek között hánykolódik, pedig még el sem kezdődött az ostrom. Vezéreit gyűlésbe hívja, s maga elrejtőzik, hogy a sátor falán át kihallgassa beszédüket. Rusztán szólal föl elsőnek. Szerinte módszeresebben kell az ostromhoz látni: először sáncokat ásni és ágyúkkal lerontani a falakat. Delimánban erre felforr az indulat: „Nem ásó, nem kapa az mi győzedelmünk, | Hanem rettenetes acélyos fegyverünk...” Mi a seregszemléből tudjuk, hogy haragjának oka nem a taktikai nézeteltérés, hanem a szerelem. Mire Tatárországból visszatért, hogy fegyverével megsegítse a szultánt, annak leánya, Cumilla már Rusztán felesége lett. Delimán most faképnél hagyja a gyűlést, nyomában Demirhám is távozik. Petraf basa a széthúzás veszélyeire int, a sáncépítés és a megfontoltabb harc mellett érvel, s az ő tanácsát hagyják helyben. Delimán bajvívásra kér engedélyt a szultántól.

IX. ÉNEK

Az ágyúk napok óta rontják a várat. Zrínyi üzenne a császárnak, de sajnálná Deli Videt küldeni a kockázatos útra. Eközben a kapu felett két barát virraszt az őrőségben. Egyikük, Radivoj feltárja tervét társának, Juranicsnak: átvágna a török táboron segítséget hozni. Hiába próbálja lebeszélni a fiatal Juranicsot, ketten jelentkeznek tehát a feladatra. Az éj leple alatt nagy pusztítást végeznek a boros álomba merült törökön, de mikor folytatnák útjukat, egy őrjárat üldözőbe veszi őket. Radivoj eléri az erdőt, s onnan látja, amint Juranicsot körülzárja az ellenség. Önvád gyötri, visszafordul, s mindketten a törökök gyűrűjében halnak. Deli Vid álmában megjelenik Radivoj, és jelenti a vállalkozás kudarcát. Juranics és Radivoj egész éneket betöltő epizódja a barátságunk állít emléket, s jórészt az Aeneis IX. énekét követi.

X. ÉNEK

Megfordul Sziget szerencséje. A leromlott falak ellen megindul az első általános ostrom. Demirhám Radován vajdával küzd meg, meghal egy török énekes, Embrullah, Delimán bejut a várba, ahol magára marad, s csak nagy sokára, kelleetlenül távozik. Az ostromot végül sikerül visszaverni.

Idáig kellett tehát várni az első ostromra, minden, ami eddig történt, gondos előkészület volt csupán. Úgy látszik tehát, hogy Zrínyi szakít az IN MEDIAS RES hagyományával, ezt az eposzi kelleket nem használja.

XI. ÉNEK

A várból visszatérő Delimánt Rusztán gúnyolódva fogadja. Delimán maga is szégyelli, hogy hátát mutatta a magyaroknak, de hogy ezzel éppen Rusztán viccelődjék, azt nem tűrheti. Iszonyú haragjában fegyvert ragad, és agyonsújtja a szultán vejét. Halul bég tanácsára elhagyja a török táborát, amíg csillapul a szultán haragja. Deli Vid elfogadja Demirhám kihívását, hogy a két sereg előtt bajt vívjanak. Összecsapnak egymással, de mikor Demirhámot gyengültni látja, Amirassen megszegi a törökök adott szavát, és csapatával közbeavatkozik. Demirhám hiába próbálja tartóztatni övét, s a kavarodásban Deli Vid csak úgy mentheti életét, hogy egy török süvegét a fejébe húzza, és elvegyül a sokaságban. Zrínyi érkezik a segítséggel, de már hiába kiáltozza kedves vitéze nevét a fejvesztve menekülő törökök között.

30. Házi feladat

A XII. ének az eposz nagy elbeszélésében egy önálló kis epizódot, öblöcskét alkot: Delimán és Cumilla szerelméről szól.

Olvasd el néhány részletét!

- Olvasás közben a jelzett helyeken állj meg egy kicsit, és töprengj el azon, mi lehet a folytatás!
- Jóslatodat írd is le, majd hasonlítsd össze a folytatással!
- Végül gondolkodj el azon, milyen jelekből következtettél a folytatásra! (Mi az, ami esetleg elkerülte a figyelmedet?)

Cupido egy francia kártyalapon
a 19. század első harmadából

DELIMÁN ÉS CUMILLA

XII. 1–13., 19–52., 77–111.

- Bujdosik nagy Delimán másod magával,
Nagy gondokat hordoz mindenütt magával,
Küszködik busulásinak nagy habjával,
Idegen földön jár, rakva bátorsággal.
- Ül vala egykoron harmatos hajnalban
Egy igen szép dombon és szellős árnyékban,
Eleiben tűnék Cupido¹²¹ haragban,
S ily haragos szókat beszéle magában:
- „Vagy megkissebbedett-é az én hatalmam,
Hogy én ezt az embert megbirnya¹²² nem tudom?
Talán nem oly erős az én nyilam s ijam,
Mint mikor megbirta Marst én vitéz karom¹²³?

Delimán és Cupido

121 Cupido: a római mitológiában a szerelem kis istene, Vénusz fia, nevének jelentése: Vágy. Nyilazó, szárnyas gyermekként ábrázolták.

122 megbirnya: megbirkózni vele, lebírni

123 Mint mikor megbirta Marst én vitéz karom: a hadistent is Cupido gyújtotta szerelemre Vénusz iránt. „Vitéz karom”: a gyermekisten a legerősebbnél is erősebb, mert a szerelem hatalmasabb mindenkinél.

4. De, az mint én hallom, nem kisebb ez Mársnál,
Sőt minden termete deliább¹²⁴ nálánál;
No, majd meglátom én, vitézség mit használ,
Ha szép termetedben sebet nyilam csinál.
5. Begyógyult már sebed, kit azelőtt csinált,
De ez az mostani tenéked hoz halált;
Soha el nem felejtéd többször Cumillát,
Valamig fogsz élni, császár szép leányát.”
6. Ezután kitölté puzdrából¹²⁵ sok nyilát
Kegyetlen istenfia, és nézi vasát;
Nézi mindeniknek mérgét és fulánkját,
Keserves sebcsináló titkos hatalmát.
7. Azok közül egy rettenettest választta,
Mely nagy ohajtással timporálva¹²⁶ vala;
Siralom és bánat ő hegyes fulánkja,
Rövid gyönyörűség vala fája s tolla.
8. Ez járja meg szüvét Venus¹²⁷ királynénak,
Rontá el víg kedvét az istenasszonnak,
Mikor nézte halálát szép Adonisnak¹²⁸,
S kezével törölte sebet ifiúnak.
9. Ezt ijában tévén az füléhez vonyá¹²⁹,
Vitéz Delimánnak szüvében bocsátá;
Nyil láthatatlanul ő szüvét megjárja,
Minden mérges nyavalyát középben hagyja.
10. O, hányszor jön néked abban az órában
Cumilla szép szeme nagy gondolatodban?
Hányszor Cumilla név jön elől szájadban,
Vitéz Praecopita¹³⁰, csak egy pillantásban?
a szerelmes Delimán
11. Ha az fülemüle sirását hallgatja,
Annak bujához magáét hasonlítja;
Ha derült egeket az ő szeme látja,
Cumilla szépségét nagyobbnak gondolja.

124 deliább: daliásabb

125 puzdra: nyíltartó tok, tegez

126 timporálva: vegyítve, elegyítve. Cupidónak sokféle nyilvesszeje van, mert sokféle a vágy is.

127 Venus: a szerelem és a szépség istennője a római mitológiában

128 Adonis: csodálatos szépségű ifjú, akibe Aphrodité beleszeretett, és akit szeretője, Arész hadisten vadkan képében megölt.

129 füléhez vonyá: vontá

130 Praecopita: Delimán megnevezése a helyről, ahonnan érkezett.

12. Ha foly az folyóviz, vagy szép csurgó patak,
Az ő szemei is mind egyaránt folynak:
Ha az gyöngye szellők ágok közt fujnak,
Az ő bánati is nyughatatlankodnak.
13. És így szól magában: „Cumilla! Cumilla!
Miért tészesz engemet boldogtalanná?
Ezt az sok ohajtást, kit busult szü fuja¹³¹,
Miért az te kemény lelked meg nem hallja? [...]
19. Ihon hozzád mégyek, tégy boszut énrajtam¹³²!
Magad kezeitül lelkemtül fosztassam.
De nem lehet, hogy olyan kegyes orcában
Lakjék kegyetlenség, s kárt valljon Delimán.”
20. Így szól vala tatár, és lovára ugrék,
Gondolá, sok buja talán mint enyhödnék;
Heában, mert kis isten¹³³ nyergében ugrék
Előtte, s kezében vala vezető fék.
21. Szerelem istene Delimánt vezeti
Oda, hon nagy tűzben taszítani véli.
Lador-Fejérvárban¹³⁴ azért elkéséri,
Cumilla ölében ottan elmeréti.
- Első jóslásom
22. De Cumillának is hasonlatosképpen
Szüvét átallüvé vak nyilával¹³⁵ éppen.
Ő is, mint szarvas gém¹³⁶, futkos az erdőkben,
Kinek nyillal csinált vadász sebet mellyben¹³⁷.
23. Így ég az Cumilla szerelem mérgétül,
Mert sebesítettett Cupido Istentül,
Nyughatatlankodik, vagy jár, vagy áll, vagy ül,
Egy hüvének¹³⁸ ily szókat ejte mellyébül:

131 kit busult szü fuja: melyet busult szív lehelt

132 tégy boszut énrajtam: Rusztán bég haláláért

133 kis isten: az allegória úgy folytatódik, hogy Cupido Delimán elé ugrik a nyeregbe, s így vezeti a hőst Cumilla felé

134 Lador-Fejérvárban: Nándorfehérvárba

135 vak nyilával: pontosan talál, de vak szenvedélyt hoz

136 szarvas gém: gímszarvas

137 Kinek nyillal csinált vadász sebet mellyben: kinek mellében vadász ejtett sebet nyilával (inverzió)

138 Egy hüvének: egy hívének, bizalmasának. Az *Aeneis*ben Dido a hűgának, Annának önti ki a szívét.

24. „Fáti, édes anyám, mely sűrű árnyékok
Járják én elmémet, ugyan elájulok;
Mely kegyes vendéget mi földünkben látok,
Lú tüzet énbélém, kitül és gyuladok.
25. Vagy hogy Márs öltözött kis isten tüzében,
Vagy Cupido Márs haragos fegyverében,
Mindenhez Delimán hasomló természetben,
Avagy mind az kettőt meggyőz ő szépségben.
26. Mely isten forgatja most az én elmémet,
Hogy azt szeressem, ki megölte férjemet?
De boldogtalan én, szeretem vesztőmet;
Talán szintén Delimán gyűlöl engemet.
27. Talán azért gyűlöl, Rustán társa voltam,
S én azért szeretem¹³⁹, hogy szabadítottam
Vitéz keze által. Ah, szüvem Delimán!
Előttem is unalmas¹⁴⁰ volt pogány Rustán.
28. O, hányszor kívántam végét életemnek,
Hogy ne feküdjem mellette az holt ebnek!
Hányszor foháskodtam az szent Mahometnek,
Hogy fertelmes ágyátul megszabadulnék!
29. Így hozta az fátum¹⁴¹. De ki mondja néked,
Hogy alázatos Cumilla szeret téged?
Fáti, édes anyám, elvesztem elmémet:
Talán avval együtt unalmas életemet.”

→ Második jóslásom arról, vajon mit tanácsolhat Fáti Cumillának

30. Így szól vala Cumilla. De vén orvossa¹⁴² *Fáti válaszol*
Néki orvosság helyett cicutát¹⁴³ ada.
Ő mesterséges csinált szókat gondola,
Kivel az ő kedvét jobban megkapcsolá¹⁴⁴.
31. „Ó, Cupido isten! Nagy az te hatalmad,
Mert minden rendeken uralkodik kardod,
Néked nem nagy király, sem urad, császárod:
Mind szépség, vitézség, néked hoznak adót.

139 S én azért szeretem: pedig én azért szeretem

140 unalmas: megunt, utálatos

141 fátum: a végzet latin szóval

142 vén orvossa: Fáti, a dajka, aki most megerősíti Cumillát a szerelemben.

143 cicuta (ejtsd: kikúta): bürök, melynek halálos a mérge. A szó itt varázsszert is jelenthet.

144 megkapcsolá: erősebbé tette

32. Szöbb lélek szöbb testben nem szorult ez földön,
Mint, édes leányom, Cumilla, tiedben;
De szépség nem hoz bátorságot semmiben,
Enged szépség, ha lát Cupidót fegyverben.
33. Bölcsesség nevével tusakodnak ellen
Világon némelyek, s nem vészik eszekben,
Hogy végre erejét igen keserűben
Magokon meglátják, ki van kis istenben.
34. Akkor eszeveszettek bujdosnak világon,
Mint nyállal lútt medve vándorol barlangon,
Mely dictamust¹⁴⁵ nem talál. Nevet ily dolgon
Cupido, s bosszúját vészi az bolondon.
35. Hát miért idejét vesztened heában
Szép iffiuságodnak, s mi haszon abban?
Nem-é ez az kék ég, kit látunk magasban,
Közli velünk szépségét és örül abban¹⁴⁶?
36. Nem-é ez fényes nap, az mely szöbb mindennél,
Oszlja fényét közinkben, s mi élünk evvel?
Ha földi jószágát röjtené irigységgel,
Elveszne ez világ csak egy kis üdővel¹⁴⁷.
37. Az jót és az szépet az Isten rendelte
Másoknak hasznára, s ember, mely kémélte¹⁴⁸
Másoktul javát, Isten kedvét megszegte,
És haszontalanul az földben temette.
38. Nem kell néked futnod vitéz Delimántul,
Melynek hire futott Vöröstengeren tul,
Melyben szépség, vitézség jüttek lakóul;
Jobb férjet nem kívánhatsz te nagy Allátul.”
39. Így szól vala Fáti, tűzre olajt önte;
Cumilla tisztességét hátra vetette,
Sem az nagy császár atyját meg nem böcsülte,
Kis levélre könyvével ily szókat önte¹⁴⁹:

145 Dictamus: gyógyfű sebek gyógyítására, a trójai háború idején Aeneast is ezzel a fűvel gyógyította meg Aphrodité.

146 örül abban: örömet leli benne

147 csak egy kis üdővel: rövid idő alatt

148 kémélte: sajnálta, irigyelte. (Az önzés idegen a természettől, és el is nyeri büntetését.)

149 Kis levélre könyvével ily szókat önte: könnyeivel öntözött kis levelet írt

Cumilla levelet ír

40. „Csudálni te fogod én vakmerőségem,
Vitéz Delimán, kit magam is esmérem,
De ha az az isten, az mely bir énvelem
Igy hagyta¹⁵⁰, ne csudáld, ihon jó mentségem;

41. Azért te ezt így érts: minthogy győzhetetlen
Kézzel téged megáldott kegyelmes Isten,
S van hatalmad minden ellenségid ellen,
Ihon én is rabul mégyek teelődben.

42. De ha csak azoknak mutatod erődet,
Az kik ellenségül birkodnak ellened,
Nem bántod hát ezt az nyomorult fejemet,
Ki böcsül, ki tisztel, ki imád tégedet.

43. Ha gyűlölsz, ha társom vétkeből énreám
Ragadott valami: ne szánjon Delimán,
S légyen annyi kegyetlenség az ő kardján,
Haljon meg őmiátta Cumilla leán.

44. De ha leányságomat néked tartották¹⁵¹
Diána társai, szép istenasszonkák¹⁵²,
Vedd jó neven; ha úgy sem, tarts hát rabodnak,
Parancsolj Cumillának, te szolgálódnak.”

45. Így ira, s elküldé egy kis inasátul,
Vára nehéz szüvel választ Delimántul,
Gyógyulása lehet, gondolja, csak abbul.
Delimán ily levelet küldé válaszul:

46. „Látom, igazán szolgáltam istenemet,
Hogy ma megláthatom én jobbik lelkemet;
Meggyőzetett győzte győződelmeseket¹⁵³,
Azért én elődben viszem rab fejemet.”

47. Nem késék sokáig Delimán azután,
Cumillához mégyen szüvében hordozván
Nagy örömét, és hamar ott lenni kíván,
Az hon Cupidónak vetett hálója van.

150 az mely bir énvelem, | Így hagyta: aki uralkodik rajtam, így parancsolta

151 De ha leányságomat néked tartották: akár érzelmileg, akár testileg is

152 Diána társai, szép istenasszonkák: Diána a szüziesség istennője, 'istenasszonkái' az erdei nimfák

153 Meggyőzetett győzte győződelmeseket: a legyőzött diadalmaskodott a győztesen (vagyis: a győztes katonát legyőzte a szerelem legyőzöttje: Delimánt Cumilla)

Delimán és Cumilla találkozása

48. O, mely igen tudatlan ember elméje!
Ha tudná némellyik, mi lesz jüvendője,
Sok cselekedetét bizony elkerülné,
Delimán Cumillát bizony elkerülné.
49. Futtok egymás után, mint egy szerencsések,
De majd mind ketten lesztek szerencsétlenek.
Vaj, ki szörnyü cérnát Párkák¹⁵⁴ fonnak néktek,
Egyszersmind szakad el evvel örömötök!
50. Mit mondjak ezeknek öszvejüvésérül¹⁵⁵,
Szerelmes iffiaknak sok szerelmérül?
Duplazzák csókokat egymás szája körül,
Venus triumfusán¹⁵⁶ kedves szüvők örül.
51. Mint borostyán fával öszvekapcsolódik,
Mint kigyó oszlopra reá tekereszik,
Bachus levele is fára támaszkodik¹⁵⁷,
Ennyi mód két phoenix öszvecsingolódik¹⁵⁸.
52. Hallgass tovább, Musám. Az török táborban
Sok idegen nép között nagy zendülés van,
Mert sok ezer török kapitán nélkül van;
Csak maga egyedül forgódik kajmékán¹⁵⁹.

→ Harmadik jóslásom arról, vajon mi lesz ezután

(Ferhat, a császár követe hízelgő szavakkal hívja vissza Delimánt, mire:)

77. Kegyetlen tatárnak szüve meglágyula,
Mikor maga felől dicséretet halla;
Mert ő nyavalyát császárnak kívána,
Azért, vitézséggel hogy ütet kihozná¹⁶⁰.
78. Most immár császár dolgát oly kárban látja,
Hogy segítség nélkül vagyon romladóba,
Azért bátorsággal végezi magába,
Hogy elmegy segítségre török táborba.

154 Párkák: római sorsistennők, akik fonják és elvágják az élet fonalát

155 öszvejüvésérül: találkozásukról, szerelmes együttlétükről

156 Venus triumfusán: Vénusz diadalmán

157 Bachus levele is fára támaszkodik: Itáliában volt szokás a szőlőt, Bacchus isten növényét gyümölcsfára futtatni.

158 két phoenix öszvecsingolódik: szorosan egymásba fonódik. A phoenix (főnix) mesebeli madár, amely élete végén elégeti magát, és hamvaiból újjászületik. Az örök élet szimbóluma. Vagy két főnixpálma, azaz datolyapálma, egy termős és egy porzós, amely egymás felé hajol.

159 kajmékán: a vezér helyettese

160 vitézséggel hogy ütet kihozná: bajt kívánt a császárnak, hogy nyavalyás helyzetében őt hírneve csorbulása nélkül visszahívja. Vagy: azért kívánta neki a bajt, hogy abból vitézi hírnevének öregbítésével kisegítse, kihúzza.

Cumilla tartóztatná Delimánt

79. Másfelől mit csinál, és mit nem keserög,
Szép szemü Cumilla, kinek az szüve ég;
Szörnyü jüvendőket elméje forgat még,
Végre ura előtt nyelvét így nyitá meg:
80. „Kegyetlen, mit készülsz az török táborban?
Tudod-é, egy lépés onnan koporsóban?
Vagy császár, vagy hogy más talál halálodban
Okvetetlen módot boszuállásában¹⁶¹.
81. Ilyen-é én uram, mint egy kis cinege,
Mellyet oly könnyen sip csalogathat lépre¹⁶²?
Higgyed, higgyed, uram: Sirena¹⁶³ éneke
Az, mit Ferhat tenéked mostan beszélle.
82. Elveszté az hadat császár Sziget alatt,
Már te veszésseddel akarja jutalmát;
Te vitéz fejedbül tenni akar prédát,
S végezni akarja ezzel tragédiát.
83. Vagy hogy soha nem kell urát bosszontani,
Vagy hogy, ha cselekszi, messzi kell kerülni,
Bosszút azok nem tudnak elfelejteni,
Csalogatnak, sípolnak; de nem kell hinni.
84. De veszedelemtül látom, hogy te nem félsz,
Szerencse forgandóságát semminek vélsz;
Én szívem, én lelkem, engem hát hová tész,
Ha veszedelemre szerencsétlenül térsz?
85. Azt mondod, hogy szeretsz jobban temagadnál,
Ennek bizonsága csak egy dologban áll:
Őrizd az éltedet, mellyen az enyim áll;
Nem állhat borostyán, ha ledül az töly-szál¹⁶⁴.
86. Most látom igazán, nem én szerelmemért
Te megölted Rustánt, de kegyetlenségért.
Kegyetlen! nem gondolsz most is Cumilláért,
Őhelyette inkább te kívánsz pogány vért.

161 módot boszuállásában: lehetőséget a bosszúra

162 cinege, mellyet ... sip csalogathat lépre: a madarászok síppal csalogatták a madarat egy nyúlós léppel bekent vesszőre, hogy ott megfogják (vö.: lépre megy)

163 Sirena: szirén

164 Nem állhat borostyán, ha ledül az töly-szál: a férfi–nő kapcsolatban a férfi támasz és védő szerepének metaforája. A tölggyel együtt a ráfonódó borostyán is ledől. Nem pusztul el, csak elvész a tartás, a magasság az életéből.

87. Kegyetlen! ha csak vért kívánsz te elmédben,
Nyisd meg az én mellyemet, vagyon vér ebben;
Igyál, ne szomjuzzál; szerencsétlenségem
Soha nem lehet kisebb ennél énnékem.

88. De hogy holtod után sebeidet nézzem,
Üres ereidet számlálva szemléljem,
Azt tudod-é¹⁶⁵, lehetne óráig éltem?
S nem elég ez az kéz, hogy megnyissa szüvem?”

89. Mit csináljon tatár? Ide vonsz tisztesség,
Oda Cumilláért, mint kénkű, szüve ég;
Őbenne hadakozik két nagy ellenség,
Mellyek közzül győzé végre az tisztesség.

Delimán válaszol

90. És így szólla társának: „O, szüvem gyöngyöm!
O, szemem világa, o, én jobbik lelkem!
Töröld meg orcádat, és ne sirass engem,
Ne jüvendőlj gonoszul, kérlek, felőlem.

91. Csak fél embernek vélsz, ha féltesz kaurtul,
És hogy úgy irtóztatsz az Zrini kardjátul,
Nem félek császárnak én ravaszágátul,
Mikor kérdezhetek tanácsot szablyámtul.

92. Azt tudod-é, Zrinit nem láttam soha is?
Tudnod kell, hogy voltam én benn Szigetben is.
Egyedül kergettem én ezereket is,
Mégis az Mahomet megtartott eddig is.

93. Homlokunkon vagyon mi szerencsénk irva,
Kerülje és fussa, de nem távozthatja
Senki is halálát¹⁶⁶, ezer közt meghagyja
Szerencse, kit Isten másra választotta.

94. Nem visz engem, higgyed el, az kegyetlenség
Az ilyen próbára, bolond vakmerőség,
Hanem erővel huz az drága tisztesség,
Légyen, ha kell lenni, az én éltében vég.

95. Valamint te most félsz, szerelmes Cumillám,
Ugy fogsz ismét örülni, mikor látsz rajtam
Prédát, mellyet Zrinitül kézzel levontam,
S ő hitetlen testét az ebeknek hántam.”

165 Azt tudod-é: azt gondolod-e

166 nem távozthatja | senki is halálát: senki sem menekülhet el halála elől

Cumilla panasza

96. Mit tegyen Cumilla s minemü erővel
Delimánt szándékátul távoztassa el?
Nem tud ő mit tenni, csak sűrű fölyhőkkel
Sok fohászzkodását látja röpülni el.
97. Azért kételenül¹⁶⁷ elkészül az utra,
Noha jüvendőjét Delimánnak tudja,
Szép térdeit földre sok sirással hajtja,
És így az nagy Istennek könyörög vala:
98. „Égnek ura, mit vétettem én ellened,
Hogy ennyire kelljen rám kegyetlenkedned?
Talán ártatlanságom indítja mérged,
Talán kit teremtél, nem nézhet rá szemed.
99. Megütéd Enceladust¹⁶⁸ szörnyű küveddel,
Ixiont¹⁶⁹ szaggattatád sasok körmével,
Kis kínok, ha nézem azokat enyimmel,
Nem fájdalom, hon csak test szenved tűréssel.
100. Hiszem talán nem vagy kintaláló isten,
Ha istenségedhez nem illik kegyetlen
Titulus¹⁷⁰, miért hát nagyobbat énnékem
Keressz kint, s meg nem ölsz engem most hirtelen?
101. Mert nincsen fájdalom az én ép testemben,
Bár szaggattatnám Prometheus¹⁷¹ helyében,
Hanem én tűrésem van szegény lelkemben,
Az minden tűrésnél nagyobb szenvedésben.
102. Én iffiuságomat dög mellett vesztém¹⁷²,
Halálrul életre csak most emelkedem,
Mikor vitéz uramra én szert tehettem,
Szerencse de azt is elviszi előlem.
103. Azért kérlek téged, te hatalmas Isten,
Delimánt veszedelemtül ily hirtelen
Ments meg, avagy hogy ha Zrini kardja ellen
Nem vagy elegendő, ölj meg előbb engem.”

→ Negyedik jóslásom arról, mi történhet ezután

167 kételenül: kénytelen-kelletlen

168 Enceladus: egy gigász, akit Jupiter agyonütött, és ezért maga alá temetett

169 Ixion: a lapithák királya, aki Junó ellen elkövetett vétke büntetéséül az alvilágban egy forgó kerékhez van kötve

170 titulus: cím, elnevezés, rang

171 Prometheus: a titánok egyike, aki ellopta a tüzet az istenektől, és átadta az embereknek

172 Én iffiuságomat dög mellett vesztém: Delimán főntebb holt ebnek nevezte Rusztánt (XI. 12.), mindkét kifejezés azt jelentette a régiségben, hogy férfiasság nélküli, impotens.

104. No, megindult Delimán szép Cumillával,
Sok török elejben jön nagy vigasággal,
Nem messzi tábortul egy szép kutforrásnál
Sok társaival együtt Delimán megszáll.
105. Biztatja Cumillát Delimán, de amaz
Számptalan sirástul még mind jobban száraz.
Bu bánattal együtt szüvében rágalmaz¹⁷³,
Fa és fű kemény télen így egyaránt száraz.
106. Cumilla urának szomakját¹⁷⁴ szablyáru
Levészi kezével, s kíván innya abbul,
Amaz kutra megyen, vizet hoz forrásru;
Nem tudja, társának vége légyen abbul.
107. Mert mérges sárkánnyal egyszer vagdalkozott,
S hüvelyében tenni akarta az kardot,
Szomakjában egy csöpp vér beszállankozott¹⁷⁵,
Melyrül ő maga is semmit is nem tudott.
108. Méreg volt; Cumilla mert mikor megivá,
Szép testét, erejét mindenütt megjárá.
Életét nagy kinnal testébül kizará,
És valamint kívánt, maga is úgy jára.
109. De mit csinál Delimán ilyen látatban¹⁷⁶?
Nem mondhatom, ha volna száz nyelv szájamban;
Mind törököt, tatárt rak halva halomban,
Mutat kegyetlenséget önnön magában.
110. Fegyverét elhányá, ruháját szaggatja,
Meztelen az fákat tövébül rángatja;
Nem kiált, de ordit oroszlány módjára,
Valahol kit talál, öl, ront és szaggatja.
111. Két nap és két éjjel így jár az erdőkön,
Aztán mikor eszben vette magát későn,
Felszedi fegyverét s öltözik köntösben,
Boszut akar állani mert keresztyénen.

173 szüvében rágalmaz: kitarthatóan, egyre rág. Cumilla szinte kiszárad a sok sírásban.

174 szomakját: bőrpoharát

175 beszállankozott: beszállingózott, beszívárgott

176 ilyen látatban: erre a látványra, ezt látva

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/29.

- a) Növekvő fény, eloszló sötétség, arany és piros színek, harmat, megélenkülő természet: a virágok kelyhei kinyílnak, a madarak énekelni kezdenek.
- b) piros hajnal, orra likjából tűz
fejér tajték, kis fejét patyolat, orcája fényességben
arany páncér-üng
„Az ló fekete volt”, ébenfa dárdák
- c) A hajnalt úgy írja le, mint a fény győzelme a sötétség felett. (Ilyen a sárkányölő Kadmosz és Jászón, a Gonoszt a Pokolra űző Mihály arkangyal vagy Sárkányölő Szent György, de ilyenek a népmesék sárkányölő hősei is.)
- d) „Vallyon ki keze munkája ez lehetett? | Talán itt döghalál vagy sárkány lehellett?” Nem, mindjárt kiderül, hogy ez a törökök műve. „Két hegyes dárdámmal megmentem mérgétül | Sárkánnak magyarokat, s veszedelmétül.” „Ah, hitetlen törököt látom mezőben! | Ezt jobban sárkánál gyűlölöm szívemben.”
- e) Reménységet fejezhet ki, hiszen mondhatni, hogy ők is a szörnyeteg legyőzésére készülődnek. Ráadásul ez a Hajnal-lovas Zrínyiék ügyével azonosul.
- f) A természeti jelenség hosszan megszemélyesítve jelenik meg, emberi érzései vannak, s meg is szólal. A kép elemeiben – színében, hatásában – megfeleltethető a napszakot kísérő jelenségeknek. Vagyis egy hosszan, részletezőn kifejtett metafora.
- g) Ennek a hajnalnak is öltözete van, piros köpönyeg, bársony ruha. Ő is kíváncsian tekint körbe a világon, amelybe az ő tekintetét követve nyer bevezetést az olvasó. Ő is megtalálja a hőst, akiért aggódni érdemes. Azonosulását itt csak az jelzi, hogy megszépíti a körülötte fodrozódó vizet, s nincs többé szó róla: mintha vele maradna.

22. lépés: 31. feladat

T/31.

87. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- A szöveg feldolgozását azzal készítettük elő, hogy a részletek olvasását otthoni munkának már feladtuk, sőt megkérhettük a diákokat előzetesen arra is, hogy válasszanak az alábbi három szempontból, és ceruzás jegyzeteket készítsenek hozzá. Ebben az esetben a választott szempont szerint álljanak össze a párok.
- Az otthoni olvasás nélkül egy teljes órát igényelne a 12. ének feldolgozása.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, empátia, pszichológiai érzékenység

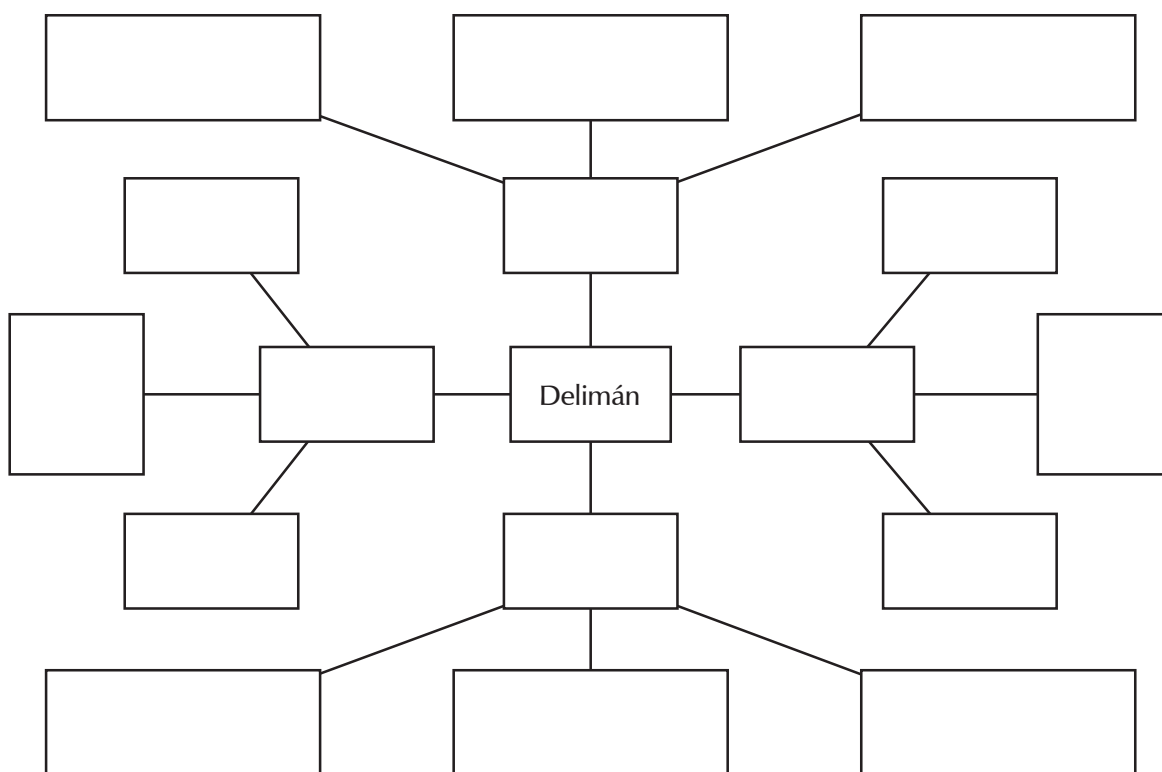
Célcsoport – differenciálás: a C) feladatcsoport elvontabb a másik kettőnél, de jobb, ha a választást a tanulókra bízunk

Munkaformák: páros munka

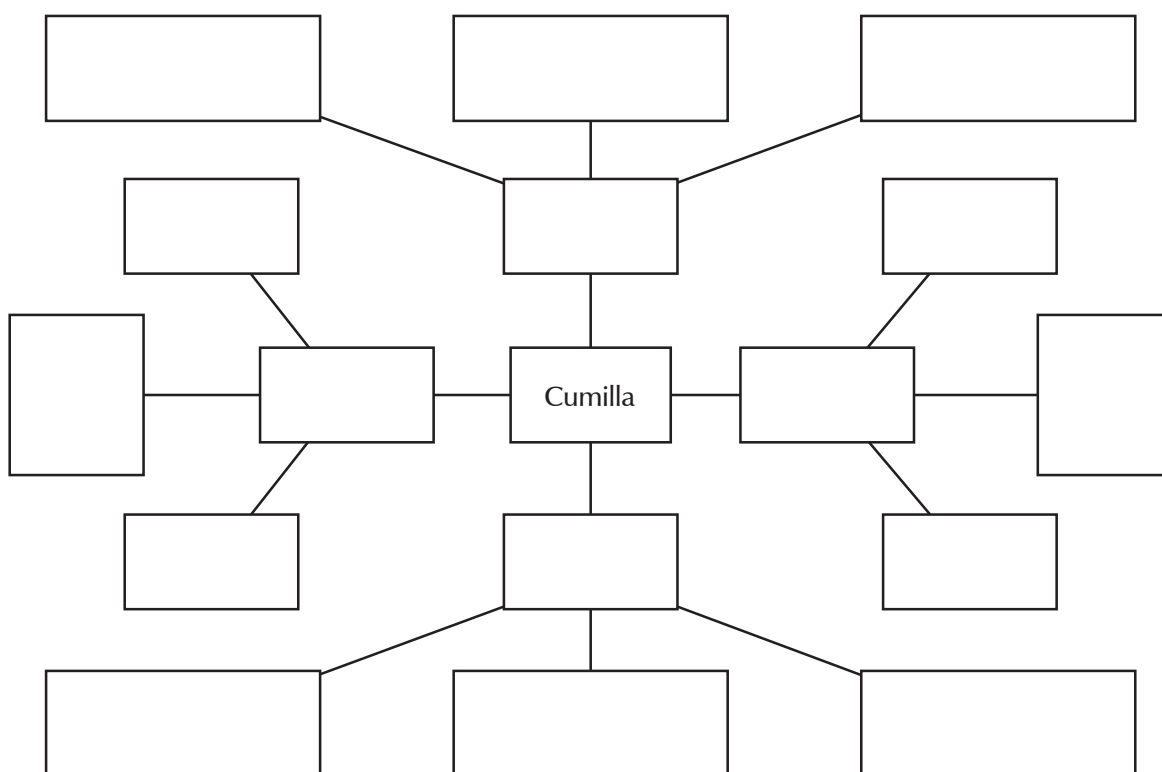
Módszerek, eljárások: mozaik, jellemterkép

31. Dolgozzatok párbán a három feladatcsoport valamelyikén!**A) Delimán**

- Lélektanilag mi indokolja, hogy Delimánban éppen most támad fel újult erővel a szerelem?
- Hogyan jeleníti meg Delimán döntési helyzetét a 89. versszak? Mit jelent itt a 'tisztesség'?
- Jellemezzétek Delimánt nemcsak ennek az éneknek, hanem mindannak alapján, amit eddig megtudtatok róla!
Milyen érzelmek és milyen normák irányítják az életét?
Készítsetek jellemtérképet!

B) Cumilla

- Milyen kétségek gyötrik Cumillát (24–29.)? Milyen érzéseknek, félelmeknek és megfontolásoknak kéne őt visszatartani Delimántól?
- Hogyan jellemzi Cumillát az, hogy Delimánt többször is urának nevezi (81., 102., 106.)? (Fáti is ezzel fejezi be tanácsát – „*Jobb férjet nem kívánhatsz te nagy Allátul*” 38. –, talán mert jól ismeri Cumilla szívét.)
- Jellemezzétek az ének alapján Cumillát!
Milyen vonásokat tartotok lényegesnek alakjában?
Készítsetek jellemtérképet!

C) Végzetes szerelem

- A szerelmi érzés születését Cupido alakjában rajzolja meg a költő. Miért és miben hasonló ez a Hajnal megjelenítéséhez? Mitől allegória ez is?
- Keressétek meg azokat a részleteket, amelyek a két fiatal szerelmét sorsszerűnek, végzetesnek mutatják be! (Kiknek a szavaiban, hányféleképpen jelenik meg ez a gondolat?)

23. lépés: 32. feladat

T/32.

89. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Frontális közzététel helyett álljanak össze 6 fős csoportok három, különböző feladatot megoldó párból. Minden párnak 5 perce van arra, hogy szempontját megossza a csoportban. A párok jegyzeteljék egymás megoldásait.
- A középpontban a két szerelmes jellemzése álljon, ill. az, hogyan tudja az elbeszélés a lélektani ábrázolást és az elrendezés végzetszerűségét egymás mellett vinni.

Kiemelt készségek, képességek: előadókészség, együttműködés

Célcsoport – differenciálás: hatfős csoportok a fentiek szerint

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: közzététel

32. Foglaljátok össze a XII. énekkel eddig végzett munkátokat!

Három, különböző szemponton dolgozó pár alkosson hatfős csoportot, és a csoporton belül a párok osszák meg egymással munkájuk eredményét!

A megbeszélés során különösen erre a szempontra figyeljetelek:

Hogyan tud az elbeszélés egyszerre végzetszerű és lélektanilag hiteles lenni?

24. lépés: 33. feladat

T/33.

89. oldal

5 + 10 PERC

Tanári instrukciók

- A frontális megbeszélés nélkül feldolgozott szövegre való reflektálást várjuk a kilépőkártyától.
- Az óra utolsó 10 percét fordítsuk arra, hogy megtudjuk, hol tartanak tanítványaink a 2. lépésben előkészített kutatómunkával. A következő eljárások közül választhatunk:
  - (1) Mindenki írja fel egy kis papírra, hol tart, mit végzett eddig, mit tervez ezután, igényt tart-e tanári segítségre.
  - (2) Ebben a 10 percben felajánljuk, hogy odajöhetnek hozzánk tanácsot kérni. Ezalatt a többiek olvassák tovább a tartalmi foglalatokat, most már az eposz végéig (lásd a házi feladatot).
  - (3) Előző órán megkérdezzük, ki számolna be az osztály előtt az eddig végzett munkájáról – vagy megkérünk erre egy-két tanulót. Most őket hallgatjuk meg, s a többiektől kérdezzük, hogyan lehet innen továbblépni.
- A lépés célja, hogy teszteljük az osztály munkáját, ill. erőfeszítésre serkentsük a késlekedőket. Előző órán mindenképpen jelezzük, hogy most sort kerítünk a kutató feladatra.

Kiemelt készségek, képességek: reflektív gondolkodás, együttműködési készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: kilépőkártya, helyzetjelentés vagy személyes megbeszélés vagy prezentáció

33. Írj kilépőkártyát arról, mit értettél meg Delimán és Cumilla epizódjából, s hogy tetszett neked ez a részlet!

25. lépés: 34. feladat

T/34. 89. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók: Az órai munka hatékonyabbá tételére és az önálló olvasásértelmezés támogatására ezúttal is hosszabb olvasnivalót adunk fel házi feladatnak.

Kiemelt készségek, képességek: figyelmes olvasás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat

34. Házi feladat

Olvasd el a hátralévő énekekről szóló tartalmi foglalatokat és a szemelvényt!

XII. ÉNEK

Cupido, a szerelemisten megújítja a vágyat a bujdosó Delimánban és a Nándorfehérvárott időző Cumillában. A szultán lánya küzd az érzés ellen, de mikor dajkája megerősíti, levelet ír Delimánnak. A szerelmesek találkoznak. Cumilla innentől urának, hitvesének nevezi Delimánt. Közben a táborban zendülés tör ki, a szultánra tatárok és szerescenek vádaskodnak, és visszahívnák Delimánt. A szultán jobbnak látja maga visszahívni a gyilkossá lett hőst, és követet küld érte. Cumilla tartóztatná szerelmét, aki ingadozik tisztesség és szerelmi érzés között, de végül visszaindul az ostromlott várhoz. Cumilla kétségbeesik, mert tudja, hogy kedvese meg fog halni, és saját haláláért imádkozik. Útközben egy forrásnál megpihennek. Delimán egykor egy mérges sárkánnyal viaskodott, s annak véréből egy csepp az ivócsészéjébe hullott. Cumilla most ebből a csészéből oltja szomját, és szörnyű kínok között meghal. Delimán tombol gyászában, majd visszatér Szigetvár alá bosszút venni szerelméért.

XIII. ÉNEK

Deli Vid felesége, Barbála török ruhát ölt, hogy férjének nyomára bukkanjon. Sikerül is rátalálnia, szorult helyzetükből ügyes rögtönzéssel és Vid kardjával kivágják magukat, és a csodás ló, Karabul hátán visszajutnak a várba. Közben Szulimán tanácsa újra Delimán izzó szenvedélye miatt bomlik fel. A török tábor két hőséneke szegyen és gyász nyomja szívét. Demirhám a félbeszakadt bajvívást akarja folytatni Hamvivánért, Delimán a vitézségén esett csorbát akarja kiköszörölni, és valójában már csak Cumillára tud gondolni. A két legnagyobb hős lényegében kudarcot vallott: a közös ügy helyett személyes veszteségüket hurcolják. (Igaz, hogy ők ezen az áron valódi személyiséggé válnak, míg a várvédők megformálása annyira egyöntetű, hogy abból személyisége révén csak a szigeti Zrínyi, kiválóságaival pedig Deli Vid emelkedik ki.) A szultán tehát Delimán és Demirhám nélkül hívja össze tanácsát, s már-már úgy határoz, hogy elvonul Sziget alól. „Azonban

egy galamb Szigetből röppenék”, s egy sólyomtól éppen a szultán sátrában keres menedéket. Levelet találnak nála, melyben a vár védői megírják a császárnak, hogy végromlásban vannak, nincs már reménységük. Ekkor a szultán mindent eldöntő ostromot parancsol. Az áruló madár pedig a sólyom karmai közé jut.

XIV. ÉNEK

Alderán, a török varázsló megidézi az alvilág szörnyeit, hogy Szigetvár ellen küldje őket. Utoljára Ali jön ki a meghasadt földből, Mohamed próféta veje, szomorúan és haragosan. Szavai megelőlegezik a végső összecsapás kimenetelét: ilyen túlerővel szemben már nem állhatnak helyt a szigetiek, de az igaz Isten velük van, s ezért nem árthatnak nekik. A holdfényben, fehér ruhában előlépő Ali szomorú és fenséges jelenés. Szavai visszautalnak Isten beszédére (I. 24.), ihletett összegzését adják Zrínyi történetfelfogásának és az eposz koncepciójának.

62. „Szigetben nem laknak olyan körösztények,
Kiknek árthassanak Alkorán-levelek¹⁷⁷,
Sem az pokolbéli és koporsós lelkek;
Nagyobb Mahometnél Istene ezeknek.

63. Mert ő fog énvelem¹⁷⁸ égni örök tűzben,
Miért gyönyörködtünk az keresztény vérben?
Nem örül az Isten büntetés-vesszőben¹⁷⁹;
Mi voltunk, ám küldött minket örök tűzben.

64. De ezek már más üdők és más emberek,
Látom, az Istennél igen kedvesebbek,
Hogysem előbb kik voltak egyenetlenek¹⁸⁰;
És ők is elesnek; de jaj véreteknek!” [...]

67. Igy szól Hazret Ali, s rettenetes lován
Röpül keservessen az több lölkök után.
Akkor eszbe vevé ő magát Alderán,
Hogy keresztényekkel az igaz Isten van.

A pokolbeli szörnyetegek Szigetre rontanak, s elkeverednek az éjszakai ostromban harcolókkal. A védők az ördögöktől sem riadnak meg, kétségbeesett és nagyszerű harc kezdődik, körülöttük a vár lángol a sötétségben. Delimán tombol, Demirhám Deli Videt keresi, hogy a viadalt befejezzék. Egy erdei tisztáson csapnak össze. Deli Vid iszonyú tusában legyőzi ellenfelét, de mellette holtan marad ő is.

177 Alkorán-levelek: a Korán lapjai

178 Mert ő fog énvelem: Mahomet, vagyis Mohamed próféta fog vele együtt az örök tűzben égni.

179 Nem örül az Isten büntetés-vesszőben: a büntetés vesszejében, eszközében nem leli örömét

180 egyenetlenek: viszálykodók

XV. ÉNEK

Zrínyi utoljára szól megmaradt vitézeihez, majd fölkészülnek a kirohanásra. Isten jelenik meg dicsőséges trónusán, és Gábriel arkangyalt küldi le a szigeti hősökért. Az angyali légió a Tejúton érkezik, fegyvereiket a Göncölszekér hozza. Gábriel megjelenik Zrínyinek, majd visszazavarja az alvilági lelkeket a pokolba. Hajnalodik. Zrínyi maga köré gyűjti megmaradt vitézeit, kilép a várból, és ballagva megindul a piactéren. A végső harcban semmi sem tartóztathatja, legyőzi a reszkető Delimánt, és egy fohászkodással a szultánig eljutva megöli ellenfelét. A dombtetőről visszanez a távolban küzdő vitézeire, megindul feljűk, és janicsárgolyók oltják ki életét. Ekkor az angyali sereg aláereszkedik, s a mennyekbe ragadja a szigeti hősök lelkeit.

26. lépés: 35. feladat

T/35.

92. oldal

32 PERC

(6 + 6 + 8 + 6 + 6 perc)

Tanári instrukciók

- Ennek az órának a témája a döntő küzdelmet és az apoteózist megörökítő rész. Az eposzok legjellemzőbb szövegfajtája a harcleírás, ennek szépségeibe kívánunk bevezetni az értelmező feladatokkal. Kiindulásul azt próbáljuk érzékeltetni, hogy az ödöklésben jóérzésű ember aligha lel örömet, ezt mégis nagyon jó olvasni. Költői hagyományok igen gazdag eszköztára teszi ugyanis változatosá, széppé és felemelővé a harcleírást.
- Másik célunk, hogy az eposzt lezáró csodálatos befejezés, az apoteózis megértéséhez, elképzeléséhez közelebb hozzuk tanítványainkat.
- Csak a felolvasás 14 percet vesz igénybe (egy percre négy strófát kell számolni).
- A részletet szakaszos olvasással dolgozzuk fel. Először kiosztjuk a feladatokat, és összeállnak a 3-6 fős csoportok. Majd a szöveget szakaszonként felolvassuk, s a felolvasás közben-után a tanulók egyénileg jegyzetet készítenek a versszakok mellé a szempontjukról, az egyes szakaszok után pedig közös megbeszéléssel választ keresnek a kérdésekre.
- A szakaszok a következők:
  - I. 53–62. (Zrínyi kijön a várból, 6 perc)
  - II. 63–76. (Elkezdődik a harc, Murtuzán basa vitézkedése, 6 perc)
  - III. 77–92. (Zrínyi és Delimán, 8 perc)
  - IV. 93–100. (Zrínyi és Szulimán, 6 perc)
  - V. 101–108. + 1 (A szigetiek hősi halála, 6 perc)
- Az egyéni jegyzetkészítés és a csoportos megbeszélések idején figyeljünk arra, ki akadt el valahol, és segítsünk neki. A felolvasást ezúttal is átadhatjuk tanítványainknak, a vállalkozó kedvűeknek előre ki is jelölhetünk egy-egy részletet az olvasásra, hogy felkészüljenek.
- Az olvasás-feldolgozás várható tempójához igazodva kihagyhatják a II. szakasz, esetleg az I. szakasz kérdéseinek megbeszélését.
- Az is lehetséges, hogy tanári felolvasás helyett a csoportok saját tempójukban haladnak, egyenként kísérik saját szempontjukat, a megszakításnál közösen oldják meg a feladatokat, bevárják egymást, és úgy haladnak tovább az olvasással, de ebben az esetben a tanárnak figyelnie kell az időkeretre és a tempós haladásra.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, egy szempont megfigyelése olvasás közben
Célcsoport – differenciálás

Az A) szempontot olyan tanulóknak ajánljuk, akik a szöveg hallgatása-olvasása közben egy jól körülírt szempontra tudnak figyelni. Az ő feladatuk az eposzi hasonlatok kiemelése. A hasonlatok nyelvi jelzésük (a *mint* kötőszóval) és szövegbeli elkülönültségük miatt talán könnyebben kiragadhatók és követhetők a szövegben. A B) és C) szemponton olyanoknak érdemes dolgozni, akik olvasás közben egy általánosabb szempontot tudnak a maguk számára értelmezni és önállóan követni.

Munkaformák: egyéni és csoportos munka

Módszerek, eljárások: szakaszos olvasás, jegyzetkészítés, tanári kalauz

35. Kirohanás és hősi halál

Az eposz hősi küzdelmeket énekel meg, legjellegzetesebb témája a harc. Ezért utolsó szövegrészletünk egy harcleírás, mégpedig a legfelségesebb, döntő összecsapás: a szigetiek kirohanása és hősi halála.

Mitől lehet szép és felemelő számunkra egy olyan elbeszélés, amely csupa erőszak, gyilkosság és halál? Ez az eposzi elbeszélő művészet titka. Oka például, hogy az elbeszélés képes a folyamatos, töretlen emelkedésre, egyre följebb és följebb, s közben változatos, sokféle is tud lenni egyszerre. Nagy tömegeket mozgat, mégis többnyire egyének kerülnek szembe egymással. Biztatják magukat, szólnak a másikhoz, sajátos indítékaik lehetnek: sorsuk, személyiségük van. A szöveg nyelvi-költői eszközökkel képes megteremteni a nagyság és erő érzetét. Vizsgáljátok meg, hogy milyen eszközei vannak minderre!

- Alkossatok 3-6 fős csoportokat! A csoporton belül válasszatok magatoknak egyenként vagy páronként egyet az alábbi szempontok közül!
- Olvasás közben mindenki figyeljen a saját szempontjára [A), B) vagy C)], erről készítsen ceruzás jegyzetet!
- Az egyes szakaszok után közösen keressetek a csoportban választ a kérdésekre!

A) Hasonlatok

Emeljétek ki aláhúzással a HASONLATokat!

Válasszatok ki közülük párat, és beszéljétek meg, hogy mihez kapcsolódik a kép, milyen hatása van!

B) Fokozás és túlzás

Ez a harcleírás egyetlen nagy ívű emelkedés a hajnal képétől a hősi halál képsoráig. A fenséges stílus célja, hogy a várvédők halálát magasztos győzelemnek állítsa be.

Jelöljétek ceruzával a szövegben, ahol fokozást vagy túlzást észleltek! Majd vizsgáljátok meg, hogy milyen eszközei vannak a szövegben a FOKOZÁSnak és a TÚLZÁSnak!

C) Változatosság

A harcleírás unalmas és taszító is lehet. Olvasás közben azt vizsgáljátok meg, hogyan s milyen eszközöktől lesz VÁLTOZATOS az elbeszélés!

KIROHANÁS ÉS HŐSI HALÁL

XV. 53–108.

53. Így hagyák ördögök világos világot,
És noha még szintén meg nem hajnalodott,
De szép harmatossan sötétből hasadott
Szép hajnal, és minden jóra bátorított.

Hajnalodik

54. Zrini jól esmérvén életének végét,
Ötszáz bátor vitézt számlál maga mellett;
Minthogy nem türheti immár égő tüzet,
Kiviszi magával azért mind ezeket.

Zrínyi kijön a várból

55. És az várbul kimegyen nagy bátor szüvel,
Előtte törökök futnak szerte szélllel;
Az piacon megáll, és szörnyü szemével¹⁸¹
Nézi, hogy hon vagyon pogány sok sereggel.

56. Ily kegyetlenül jön oroslány barlangbul,
És ily szörnyen fénlík cometa¹⁸² magasbul:
Ez nagy országokra kár nélkül nem fordul,
Szörnyü jüvendőket hordoz hatalombul¹⁸³.

57. Így félnek törökök Zrini látásátul,
Mert tudják, nagy veszélyekre rájok burul.
Zrini piacon is nem maradhat lángtul,
Azért lassan ballag az külső kapubul.

181 szörnyü szemével: félelmetes szemével

182 cometa (ejtsd: kométa): üstökös

183 Szörnyü jüvendőket hordoz hatalombul: (az üstökös) szörnyű jüvendőket hordoz (jósol) hatalmánál fogva

58. Hon vagytok ti mostan, világrontó népek?
 Hon vagytok, földemészto szörnyü seregek?
 Hon török, hon tatár, sötét szerecsenek?
 Hon vagytok három világrul kevert népek¹⁸⁴?

59. Ihon elöttetek Zrini áll fegyverben,
 Hon van az török Márs vakmerő szüvében,
 Delimán? hon száz más ebben az seregben,
 Kik Zrini vérét szomjuzták békeségben?

60. Édes az vitézség az ember szájában¹⁸⁵,
 De nagy s rettenetes halálos próbában:
 Ezt rettegve nézi vakmerő Delimán,
 Mint nyárlevél, ugy reszket szultán Szulimán.

61. Messzi dombrul nézi ő kijüvetelét,
 De még sem tarthatja rettegéstül szüvét,
 O, hányszor megbánta, szállotta Szigetet!
 Hány átokban keverte megőszült fejét!

62. De nem csinál pompát¹⁸⁶ Zrini törököknek,
 Nem mutatja vesztég sokáig ezeknek
 Ő vitéz fegyverét, de mégyen ellenek;
 Ötszáz halál megyen háta után ennek.

- Művészi szempontból mit fejez ki az, hogy Zrínyiék hajnalban jönnek ki a várból (53.)?
- Keressétek meg a Zrínyi megjelenését, mozgását kifejező sorokat! Milyen hatása van Zrínyi lassúságának?
- Milyen mondatfajták jelennek meg az 58., 59., illetve a 61. versszakban? Milyen hatása van szerintetek ezeknek a mondatoknak?
- „Ötszáz halál megyen háta után ennek.” Miért érdekes ez a mondat?

63. Itt fegyver fegyverrel találkozik öszve, *Kezdődik a harc*
 Vitéz is vitézzel kapcsolódik közbe;
 Vér, jajgatás és por megy égben keverve,
 Török dárda, kopja, szablya elegyedve.

64. Halál formára jár bán törökök között,
 Mint az lángos harap¹⁸⁷, ha nádiban ütközött,
 Mint az sebes vizár, ha hegybül érkezett:
 Oly kegyetlenségben Zrini most öltözött.

184 Három világrul kevert népek: három világrészről

185 az vitézség az ember szájában: mikor beszél róla az ember

186 de nem csinál pompát: nem parádézik, nem díszszemlére jött

187 harap (főnév): száraz avarban, tarlón gyorsan elharapódzó tűz

65. És ledül előtte nagy óriás Csebár,
Hal Jakul átokkal, és Csirkin teftedár¹⁸⁸,
Esik zöld zászlóstul nagy Jakul barjaktár¹⁸⁹,
Esik Mahomet-vér szerecsen Zulfikár.
66. Száz szablya, száz csida Zrini paizsára
Egyszersmind is esik, mint kűesső¹⁹⁰ házra;
De ő ezt az fölyhőt, minden csudájára,
Tartja csak egyedül, törökök kárára.
67. De Murtuzán basa, mint megsérült medve, *Murtuzán basa*
Szégyentül s boszutul mert hül kemény szüve;
Jól jut most eszébe, Aigastul kötözve¹⁹¹
És nagy Szulimánnak volt tüle vitetve.
68. De egyetlen fiát ő jobban siratja:
Zrini keze miát volt ennek halála.
Azért ő akartva ilyen bosszuságra
Éleséti szüvét iszonyu haragra.
69. És mint tüzes lidérc¹⁹² száll le az fölyhóbül,
Kinek lángos farka szikrázik sok tüztül:
Igy Murtuzán basa keresztyénekre dül,
Halálra, haragra az ő szüve készül.
70. Nem szól ő semmit is, rettenetességgel
Halva Bata Pétert maga előtt dönt el,
Három keresztyénnek veszi életét el,
Ismég többre készül, s nem elégszik evvel.
71. Öszvetalálkozék ő Novák Ivánnal,
Öszvekeveredék szablyája szablyával,
De Novák elvágá kezét nagy csapással,
Azután fejét is vitéz bátorsággal.
72. De nem áll meg itten Novákovics Iván,
Mert meghal miátta Perviz, Bicsir, Arszlán;
És nem kevesebbet teszen Orszics István,
Mert lelkét okádja előtte Balbazán.

188 teftedár (defterdár): török pénzügyi tisztviselő

189 barjaktár: török zászlótartó

190 kűesső: jégeső

191 Aigastul kötözve: eszébe jut, hogy a Zrínyi hírére megzavarodott táborban Aigas basa őt vitte megkötözve Szulimán elé, szégyenszemre.

192 tüzes lidérc: hullócsillag

73. Itten kezd hullani török sok számtalan,
Itten sebesedni mindenféle pogány;
Ki nagy Allát, ki Mahometet kiáltván,
Vérekben feküsznek az földet harapván.

74. Itt zászló zászlóval nagy csoportokban hull,
Amott fekszik sok török halva lovastul,
Imitt félholtan vitéz vitézre burul;
Ki alatt ló fekszik, némely ló alatt ful.

75. Félholtan némelyik marja ellenségét;
Amaz mint vérszopó szomjúhozza vérét;
Ki sebeken által bocsátja ki lelkét;
Ki szorosságtul fúlt, ott hagyja életét.

76. Rakásokban fekszik ló, fegyver és vitéz,
Holtan is keresztény az nagy egekre néz;
De az lölke után töröknek földben néz
Orcája, mert tudja, Isten nem kegyelmez.

e) Miért van szükség az elbeszélésnek ezen a pontján Murtuzán basára?

f) A harcolókat gyakran személyes indítékok vezetik, harci dühüknek oka van. Az összecsapásban egy-egy személyiség rajza kaphatja meg utolsó vonásait. Milyen okai vannak Murtuzán basának arra, hogy a küzdelem sűrűjébe vesse magát?

g) Mit fejez ki a haldoklók testhelyzete a 76. versszakban?

77. Gázol rettenetesül Zrini vértóban,
Vércataractákat¹⁹³ indit meg pogányban;
Messzirül megismeri ütöt Delimán,
De retteg ő szüve, de félelemben van.

Zrínyi és Delimán

78. Nem esmert azelőtt ő soha félelmet,
Akaratja nélkül¹⁹⁴ de mostan rettegett,
Mert látta Zrininek hatalmas fegyverét,
Látta nagy próbáját és kegyetlenségét.

79. De mindezek közt is szüve helyére áll,
Mikor gondolatjában tisztessége száll¹⁹⁵,
Sok okot magának vitézségre talál,
És így ő magának kegyetlenül szólal¹⁹⁶:

193 vércataractácat (ejtsd: kataraktákat): a szó patakot, zuhatagot jelent

194 Akaratja nélkül: akarata ellenére

195 Mikor gondolatjában tisztessége száll: mikor eszébe jut tisztessége, becsülete (az epikus hős legnagyobb erénye)

196 kegyetlenül szólal: szigorúan, kérlelhetetlenül

80. „Hát nem vagyok-é én most is az Delimán,
Ki veszélyt kezemen hoztam¹⁹⁷ Szigetvárban?
Az ki vitézséggel hagytam magam után
Vértót, holttest-halmot Almás vize partján?
81. O, szüvem, állj elő, o, én vitézségem!
Mit rettegsz kaurtul, megnőtt emberségem¹⁹⁸?
Ez nap s ez az óra az egész életem,
Mégfényeséti vitéz cselekedetem.
82. Majd Zrinire megyek nagy vitézségemmel,
Noha kevélykedik isteni erővel;
Nekünk is Mahomet segét¹⁹⁹ nagy szentséggel,
Az mi testünk is van elegyítve vérrel.”
83. Így monda s kezével megrázá nagy dárdát,
Neveli magában hatalmas haragját,
Amfiteatrumban²⁰⁰ így láthattál bikát,
Az ki az fővényben köszörüli szarvát,
84. Mely kapál csarnokon²⁰¹ s fuja az fővenyet,
Látván maga előtt kevély ellenségét,
És előbb próbálja fában nagy erejét,
Hogysem ellenségre kivigye fegyverét:
85. Így tészén Delimán, és nagy sebességgel
Bánra rugaskodik, teli sok méreggel.
Ráveti dárdáját hatalmas erővel,
Itéli, hogy nagy bánt lefekteti evvel.
86. De Isten angyala elvevé erejét,
Mert Zrini paizsán megtompitá hegyét,
Tatár hám dárdája az földre leesett,
Csudálja Delimán ezt az történetet.
87. De kemény kezével ő szablyát kirántá,
Evvel pozdorjára bán paizsát rontá;
Sokáig dühössége de nem tarthata,
Mert Zrini kardjának ellent nem állhata.

197 Ki veszélyt kezemen hoztam: kezemben, fegyveremmel hoztam

198 megnőtt emberségem: az epikus hős az átlagemberét meghaladó, heroikus bátorsága, tisztessége

199 segét: segít

200 Amfiteatrumban: arénában, a bikaviadalok helyszínén. Zrínyi láthatott ilyet Nápolyban vagy Velencében.

201 Mely kapál csarnokon: kaparja a földet a küzdőtéren

88. Kegyetlen csapással bán az ő sisakját
Gyorsan ketté vágá és megsérté nyakát.
Az másik csapással megnyitá oldalát,
Honnan bőven folni vörös patakot lát.

89. Fúj lángot tatár, s öszveszedi erejét,
Bánnak kegyetlenül kézzel üti mellyét,
De bán ketté vágja Praecopita fejét,
És habzó vére kiönti életét.

90. Holta után élte árnyékban elröpült,
Nagy keserőséggel, mint egy füst úgy eltűnt;
Halála határán ő vadsága megszűnt,
S lölke örök éjre sok mással elegyült.

91. És semmit sem késik ott az ő halálán,
De mást és mást áldoz és nagy halomban hány;
Kis eledel ily tűznek háromszáz pogány,
Ezeket levágja horvátországi bán.

h) Ez a részlet a török tábor legnagyobb hőisének, Delimánnak haláláról szól.
Gondoljátok végig, eddig milyen vonásokkal tette emberivé az ő alakját a költő!
Mivel biztatja magát harcra Delimán?
Milyen – az epikus hősrre jellemző – értékekbe kapaszkodik önmagához intézett szavaiban?

i) Az összecsapás rövid, de fordulatos: hogyan őrzi meg a párharc leírása Delimán hősiességét és iránta érzett részvétünket?

92. De az vitéz Delimán mihent elesék,
Egész török tábor gyorsan megfélemlék.
Legvitézb emberek rettegni kezdének,
És azután futni, az mint van erejek.

Zrínyi és Szulimán

93. Az futó népekkel öszvekeveredett,
Vágja mindenfelé az futó népeket.
Végre császárhoz is nem messzi érkezett,
Zrini távulrol is megesmérte ütet.

94. És egy nagy ohajtást az Istenhez bocsát,
Mert tisztességejért keresi az probát,
Osztán sietséggel megy, az hon császárt lát,
Fegyverében viszi szörnyü villámását.

95. Sok ezer bosztáncsi²⁰², szántalan szpahoglán²⁰³,
Az megjíedt császárt veszik körül sáncban²⁰⁴;
De mindazonáltal néki megy horvát bán,
Utat csinál karddal iszonyu hatalmán²⁰⁵.
96. Mert nem mér állani senki eleiben,
Senki nem mér nézni vitéz szemeiben;
Százat egymás után ő megöl egy helyben,
Még más százra viszen halált kéméletlen.
97. Szulimán jó lóra ülni igen siet,
De bán gyorsasága már régen ott termett,
Tízet ottan levág császár segítségét,
Igy császárnak osztán Zrini szólni kezdett:
98. „Vérszopó szelendek²⁰⁶, világnak tolvaja,
Telhetetlenségednek eljűtt órája;
Isten büneidet tovább nem bocsátja,
El kell menned, vén eb, örök kárhozatra.”
99. Igy mondván, derekában ketté szakasztá,
Vérét és életét az földre bocsátá;
Átkozódván lelkét császár kiindítá,
Mely testét éltében oly kevélyen tartá.
100. Ez volt vége az nagy Szulimán császárnak,
Ez az ő nagy hires hatalmasságának,
Az Isten engedte gróf Zrini Miklósnak
Dicséretit ennek hatalmas próbának.
- j) A küzdelem tetőpontja, mikor Zrínyi eljut Szulimánig. A szultán már idős ember, legyőzése nem katonailag, hanem eszmeileg nagy cselekedet.
Miért keresi Zrínyi a szultánt (94. és 100. versszak)?
- k) Miért fontos, hogy sor kerül kettejük szembenézésére, s hogy elhangoznak Zrínyi szavai?
101. Mikor bán visszánéz, meglátja távulrul, *Zrínyi és társai hősi halála*
Elmaradt serege török kard miát hull,
Mint pásztor nyájához, ő hamar megfordul,
És így szól hozzájuk nagy hangos torkából:

202 bosztáncsi: a szultán testőre

203 szpahoglán: török lovas

204 sáncban: önmagukból alkotva sáncot

205 Utat csinál karddal iszonyu hatalmán: iszonyú hatalommal, erővel

206 szelendek: szelindek, nagytermetű mészároskutya

102. „Eddig éltünk vitézek, tisztességéjért
 Annak, ki körösztfán holt szabadságunkért²⁰⁷:
 Ma meghaljunk örömet, és jó hirünkért
 Vitézül meghaljunk azért mindezekért.
103. Ahon nyitva látom Istennek országát,
 Ahon jól esmérem nagy Eloim²⁰⁸ fiát!
 Esmérem, esmérem az Isten angyalát,
 Rothatatlan ágbul²⁰⁹ tart nekünk koronát.”
104. De török számtalan körülvék sereget,
 Messzirül jancsárság lüvik vitézeket,
 Nem merik próbálni mert karddal ezeket,
 Senki várni nem meri az ő kezeket,
105. Mind ennyi között is egy jajgatás nincsen,
 Mert nagy vigasággal s örömmel hal minden.
 Az mely helyen állnak, ugyanazon helyben
 Bocsátják lölköket Isten eleiben.
106. Nem mér az nagy bánhoz közel menni senki,
 De jancsár-golyóbis Zrinit földre veti:
 Mellyében ez esett, más homlokát üti,
 Vitézivel együtt az földre fekteti.
107. Angyali legio ott azonnal leszáll,
 Dicsérik az Istent hangos musikával.
 Gábriel bán lelkét két tized magával²¹⁰,
 Földrül felemeli gyönyörű szárnyával.
108. És minden angyal visz magával egy lelket,
 Isten eleiben így viszik ezeket.
 Egész angyali kar szép musikát kezdett,
 És nékem meghagyák, szóznak tegyek véget.

*Vitézek Istene! ime az te szolgád
 Nem szánta éretted világi romlását;
 Vére hullásával nagy bötüket formált,
 Illy subscribálással²¹¹ néked adta magát,
 Ő vitéz véérért vedd kedvedben fiát²¹².*

207 tisztességéjért | Annak, ki körösztfán holt szabadságunkért: Jézusnak, akiért eddig éltek, és most meghalnak

208 Eloim (Elohim): Isten egyik neve a Bibliában

209 Rothatatlan ágbul: hervadhatatlan, nem romló

210 két tized magával: huszadmagával

211 Illy subscribálással: ilyen aláírással, azaz a vére hullásával formált betűkkel: vértanúhalálával

212 fiát: a költő Zrínyi itt magára, a dédunokára gondol, maga számára is kegyelmet kér Istentől dédapja áldozatáért. Az eposz utolsó szava tehát éppen úgy a költőre vonatkozik, mint a legelső: „Én az ki azelőtt ifiu elmével...”
 A számozott versszakok összege pedig 1566 lett, vagyis Szigetvár ostromának éve.

- l) Ez a részlet a küzdelem csodálatos befejezése.
Mit fejez ki Zrínyinek és seregének térbeli helyzete?
Hogyan kapcsolódik ehhez a hasonlat és az, ahogy visszafordul övéihez és szól hozzájuk (101.)?
- m) Mivel biztatja Zrínyi a vitézeit?
Milyen közös értékeket találtak beszéde és Delimán szavai között (79–81.)?
- n) Hogyan ábrázolja, milyennek állítja be a költő a szigetiek halálát?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) A pokolbeli lelkeket visszaűzte az angyali légió, a sötétség világosságnak adja át helyét. Bizonyosság ez arra, hogy közel van a jók megdicsőülése, az igazság diadala. A hajnal az öröm, a megtisztulás metaforája.
- b) Zrínyi „*az várbul kimegyen [..] az piacon megáll*”, szörnyű szemével néz, majd „*lassan ballag az külső kapubul*”. Ez a lassúság erőt, fenséget fejez ki. Ennek az embernek nincsen félnivalója. Az üstökös (cometa) is lassan vonul át az égen, mégis fenséges látvány, a régiek hite szerint nagy dolgok jövendölője. A lassúságban persze fáradtság is lehet. Mindenesetre a kirohanás az elején kiballagás inkább.
- c) Költői kérdések és felkiáltások. Az elbeszélői jelenlét érzetét keltik, összefoglalva megidézik minden eddigi készületet. Az erőviszonyok képtelen ellentmondásosságát érzékeltetik: egy halni készülő ember szembeballag egy birodalmi hadsereggel. A fenséget és változatosságot szolgálják ezek a mondatok is.
- d) Harcosok helyett halált mondani metonímia: mások halálát hozzák, és rájuk is halál vár itt. Az ember mint más vagy saját halála félelmet keltő kép.
- e) A harc elkezdődött, de még csak tömegek zúdulnak Zrínyire („*mint kűesső házra*”). Az eposzok világképe és a harcleírások toposza alapján egy egyéniségre is szükség van, aki ellenállást képezhet, és fölveszi a harcot a hőssel. A fokozatosság elve is ezt kívánja: először Murtuzánt, aztán Delimánt, végül a szultánt kell legyőzni.
- f) Murtuzán volt az, akit a török tábor éjszakai fölfordulásában – nevetséges félreértés következtében – Aigas basa megkötözve vitt a szultán elé, szégyenszemre. Aigas ezekkel a szavakkal oldozza el: „*Bizony nem érdemled az török nevet.*” Ha Delimánnak szégyen volt Sziget várából kiballagni (X. 87–89.), érthetjük Murtuzán szégyenét (IV. 97–101.). Nagyobb fájdalom azonban az, hogy fia Zrínyi kezétől esett el (a fiáért küzdő apa hősiességével Mehmet és Rézmán történetében találkozhattunk már a III. énekben). A párharokban részt vevő felek lélektani indítékait felsorolni epikai hagyomány, és pedig gyakran a vesztesét, akinek sorsképlete hamarosan lezárul.
- g) A keresztények az égre függesztik szemüket, mert onnan várják Isten kegyelmét, a pogányok a földet nézik, mintha pokolbeli kárhozatra induló lelkük után néznének. A jelenet szintén egy epikus hagyomány. Az égre néző tekintetről Andrej herceg juthat eszünkbe az austerlitz-i harcmezőn, Tolsztojnál.
- h) A Delimán szavaiban megjelenő heroikus értékek a tisztesség, a vitézség, az öntudat, a hírnév. A helytállásra buzdító szavak az önmagával való azonosságra is figyelmeztetnek: a legnagyobb erőpróba előtt, talán a halál közelében, nincs másra szükség, mint hogy az ember önmaga legyen. A nagy egyéniség Zrínyi eszmevilágának középponti értéke. A heroikus öntudat szép kifejezése a „*megnőtt emberségem*”, az önbiztatás végső érve pedig, hogy mindazt, amiért eddig élt, erre a küzdelemre teszi fel: „*Ez nap s ez az óra az egész életem, | Megfényesíti vitéz cselekedetem.*”

- i) Delimán az egyetlen, aki képes erőt felmutatni Zrínyivel szemben. Isten angyala lép közbe, hogy a Zrínyire sújtó dárda erejét elvegye, Delimán karddal és puszta ököllel is küzd. Halála után a lelkéhez kapcsolt keserűség és vadság feloldása részvétet és kis megnyugvást hoz. Ez a versszak szintén epikai hagyomány, Turnus hal meg így az *Aeneis* végén.
- j) Tisztességért, dicsőségért keresi a próbát. Mindhárom szó epikus értéket hordoz, és az első kettő Delimán önbiztató szavai közt is ott van.
- k) A II. énektől fogva olvasható úgy az eposz, mint kettejük története, Zrínyi személyiségének gazdagodása, Szulimán hatalmának fogyatkozása. Ők ketten nemcsak vezérei a szemben álló feleknek, de eszmeileg, erkölcsileg a legmagasabb szinten képviselik is ügyüket. Ez az oka annak, hogy az eposzban a szigeti Zrínyi kezétől esik el Szulimán, noha úgy tudjuk, hogy a kirohanáskor a szultán a táborban pusztító vérhastól már napok óta halott, csak halálát eltitkolták. Zrínyi mintha ítéletet mondana a legnagyobb török szultán felett ezekkel a szavakkal („*Vérszopó szelendek, világnak tolvaja...*”), s tetteivel igazságot szolgáltatna.
- l) Zrínyi elszakadva övéitől feljut egy dombra, itt hajtja végre a törökök feletti erkölcsi diadal jelképes tettét, a szultán feletti igazságtételt, s erről a magaslatról fordul vissza övéihez. A hit bajnoka itt jó pásztorrá lesz, aki nem feledkezik meg társairól. A bán nézésében itt is lassúság és figyelem van, a jelenet a térbeli elrendezéstől is fenséges. Erre a magaslatra már nem lehet Zrínyit követni, ő viszont visszatér az övéihez.
- m) Tisztesség, vitézség, jó hír értékei jelennek meg itt is. A tisztesség itt Jézus kereszthalálához van kapcsolva, a megváltás tetteben pedig a szabadulás, a szabadság értéke nyer kiemelését. Az ég pedig Zrínyinek nyílik meg először, ő már láthatta egyszer; lelkesült szavaiban hit és boldogság van.
- n) A várvédők halála örömteli, magasztos eseményként jelenik meg.

27. lépés: 36. feladat

T/36.   102. oldal
13 PERC

Tanári instrukciók

- Ebben a lépésben a szakaszos szövegfeldolgozás eredményeit foglaljuk össze.
- Kiindulhatunk olyan általános kérdésből, hogy: Milyennek látjátok az eposz befejezését? Mit találtok érdekesnek az eposz befejezésében? Vagy rákérdezhetünk azokra a nehézségekre, amelyekkel a szöveg feldolgozásában szembesültek. A csoportok beszámolhatnak egy-egy hasonlat kifejezőerejéről, fokozás és túlzás vagy a változatosság szerepéről.
- A megbeszélést ezután arra fordítsuk, amit az eposz befejezésében fontosnak tartunk (a csoda, a lehetetlen ábrázolása, a megváltás gondolata, a barokk látomás). Nyilvánvalóan nagyon kevés idő marad ahhoz, hogy mindent megbeszéljünk, ezért kell választanunk – akár megtervezve, akár az órai munkát látva – a lehetséges szempontok közül.
- A prezentációra úgy is készülhetünk, hogy három csomagolópapírra felírjuk az A), B) és C) szempontot, s a táblára rögzítjük őket. A tanulók jelentkezéses alapon kijönnek, és a választott szempontjuk mellé állva egy észrevételüket, ötletüket ismertetik a többiekkel. Filccel rá is írhatják a papírra, a többiek pedig jegyezzék le munkatankönyvükbe.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, előadókészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: prezentáció, közös megbeszélés, szemponttáblázat

Eszközök: csomagolópapír, filctoll

36. Foglajátok össze közösen az eddigieket!

Milyen eszközök teszik széppé, érdekessé a harcleírást?

Emeljetek ki néhány eposzi hasonlatot!

Beszéljetekek arról, hol van jól érezhető fokozás, túlzás a szövegben, illetve mitől változatos az elbeszélés!

Megbeszélés közben jegyzeteljetekek a táblázatba!

HASONLATOK	FOKOZÁS, TÚLZÁS	VÁLTOZATOSSÁG

- Egyéb jegyzeteim:

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- Hasonlatok: pl. 56., 64., 69., 83–84., 101.
- Fokozás, túlzás: Zrínyi kilépve a vár piacára senkit nem lát a törökök közül, úgy félnek tőle, Delimán retteg, a szultán is reszket. Delimán halála után a törökök már nem is képesek ellenállás kifejtésére. A három viadal egyre nagyobb hőstett: Novák Iván Murtuzánt, Zrínyi előbb Delimánt, majd a szultánt öli meg. A hasonlatok. Halmozás (pl. 58., 65.). A számok (pl. 66., 91., 95–96.). A jelzők: pl. iszonyú, szörnyű, kegyetlen, rettenetes. A csoda (86., 107–108.).
- Változatosság: költői kérdések és felkiáltások (58–59., 61.), hasonlatok. A török nevek idegen, vad hangzása (65., 72.): alliteráció (87., 66.) és kakofónia (77.). Tömegek mozgatása és egyének összecsapása (pl. 63–65. vagy 70–72. és 73–76.). Egy török kiválik a többi közül: Murtuzán, Delimán. Az előbbi csak ismerős valahonnan, utóbbihoz érdeke, együttérzése kapcsolhatja már az olvasót. A hősök beszélnek önmagukhoz: 80–82.; az ellenfélhez: 98. vagy övéikhez: 102–103.). Különböző hosszúságú tusák, agóniák és halálnemek. Elbeszélői reflexiók (58–59., 100. és az utolsó, számozatlan strófa).

28. lépés: 37. feladat

T/37.

102. oldal

Tanári instrukciók: Az olvasmányt az órai megbeszélést követő összefoglalásnak szánjuk.

Kiemelt készségek, képességek: tanult ismeretek felidézése, rendszerezése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat, jelöléstechnika

37. Házi feladat

Az alábbi olvasmány és a tanulmányrészlet a *Szigeti veszedelem* alapkoncepciójáról, csoda és paradoxon szerepéről szól. Az eposz befejező énekének értelmezését is segítheti, kiegészítheti.

a) Dolgozd fel az olvasmányt, és lásd el a tanulást segítő lapszéli jelekkel (√, +, –, ?)!

A BIZONYOSSÁ VÁLT LEHETETLEN: CSODA ÉS PARADOXON A SZIGETI VESZEDELEMBEN

Szigetvár védői mind egy szálig elestek. Hogy haláluk értelmes áldozat volt, amely hatni kezdett a világban, hogy vereségük valójában győzelem volt – ezt a lehetetlen csodát akarja hihetővé tenni az eposz.

Zrínyi a csodás elemmel, mely eposzi kellék, különben mértéktartóan bánik. Az elején a mindenható Isten indítja el a cselekményt azzal, hogy Allecto fúriát Szulimánra küldi, és a meghajló feszületben Zrínyinek megígéri a vértanúhalált. Az eposz végén Alderán varázsló idézi meg a pokolbeli lelkeket, és az ég valóban megnyílik a szigeti védők számára. Kétszer hárítja el Isten angyala a Zrínyire sújtó fegyvert (III. 83., XV. 86.). Deli Vid álmában megjelenik Radivoj lelke (IX. 85–95.), Isten segít Deli Vidnek láthatatlan maradni a törökök között (XIII. 4.). Zrínyi az eposzi hagyományhoz, pl. az *Aeneis*hez vagy a *Megszabadított Jeruzsálem*hez képest visszafogottan használja a csodás elemet. Talán mert műve egész célratörő, szigorú kompozíciójával és belső összefüggéseivel EGY NAGYOBB CSODÁT akar elhitetni. Ebben szerepe van a döntő összecsapás képleltető előkészítésének.

Még meg sem érkezett a török sereg, és Zrínyi már diadalt arat Siklósnál. A vár alatt gyülekező törökre kétszer mérnek súlyos csapást, Zrínyi, Deli Vid, Juranics és Radivoj bámulatos vitézi tetteket mutatnak be. A védők elszántsága, összetartása a növekvő veszélyek között sem rendül meg, csak erősödik. Ezzel szemben a török sereget kudarc kudarc után éri. A vereségek mellett szervezetlenség és az erkölcsi züllés jelei mutatkoznak. A két elszabadult ló miatti felfordulás olyan veszteséggel jár, mintha önmagukon hajtottak volna végre éjszakai rajtaütést. A vezérek gyűlése felbomlik, a Rusztán és Delimán közötti magánéleti konfliktus gyilkosságba fog torkolítani. A szultánt kételyek gyötrik, de nem önmagával vagy a háború helyességével kapcsolatban: magában szemrehányással fordul mindenki ellen, de nyíltan nem vállal szembenézést senkivel.

Ilyen előzmények vezetnek az első ostroménekig (X. ének). Végül Szulimán már-már az ostrom föladata mellett dönt, amikor a véletlen kezébe juttatja a szigetiek postagalambját az üzenettel, hogy nincs már remény. A levél elfogása azt sugallja, hogy az erőviszonyok ellenére ez a VÉLETLEN FORDULAT kellett ahhoz, hogy Szigetvár elessen.

Mi az a nagyobb csoda tehát, amelyet az eposz hihetővé kíván tenni? Az, hogy a maroknyi védősereg felmorzsolta a mérhetetlen túlerőt, s hogy veresége valójában fényes diadal. Ezt a paradoxont (ellentmondásos állítást) elsősorban az teszi hihetővé, hogy a szigetiek olyan összeforrott, egységes és erkölcsös közösséget alkotnak, amely éppen ellentéte a nemzet erkölcsi süllyedésének és romlottságának. A barokk kor vallásos szellemének megfelelően „Zrínyi halála lesz az az ENGESZTELŐ ÁLDOZAT, amely végül is a magyarság javára billenti a mérleget. Zrínyi ebben az értelemben Krisztus követője, hősi halála 'Imitatio Christi'; ahogyan a Megváltó az egész emberiség bűneiért, úgy Zrínyi a maga nemzete bűneiért szolgáltatott elégtételt a haragvó Istennek.” (Szörényi László) Ennek a csodának a hihetővé tételét szolgálja a történeti hitelességre való törekvés, az eposz nagyszabású koncepciója, a végső összecsapás monumentális méretei, az apoteózis (megdicsőülés) látomásának ereje.

A barokk műalkotások egy részében előszeretettel kapcsolódik össze a vallásos és a heroikus (hősi). Hiszen egyik legnagyobb feladatuk, hogy akár a reneszánsz korának emberképe ELLENÉRE hirdessék a hit igazságát. Ezért a barokk művészet gyakori témája lesz a PARADOXON, a józan ésszel képtelen ellentmondás hihetővé tétele. Nem véletlen tehát, hogy a *Szigeti veszedelem*nek már művészi koncepciója is ellentmondással terhes: BAROKK EPOSZ. Hogyan lehet alkalmassá tenni a minden ízében pogány, antik műfajt keresztény tartalom kifejezésére? Láttuk, hogyan lesz a múzsza segítségül hívásából *Szűz Mária-ima*. Az isteni közbeavatkozás kellékét láttuk viszont abban, hogy mennybéli jelenet indítja és zárja le a cselekményt, s az eposz kevés csodás elemének háttérében Isten áll. De még a pogány hitvilág is helyet kaphat például a Szerencséről, Cupidóról vagy a Hajnalról szóló allegóriákban, a gyakori mitológiai utalásokban (Marsról, Vénuszról, Herkulesről stb.) vagy az alvilágból megidézett lelkek között. Az új BAROKK HŐSESZMÉNY, Krisztus bajnoka is sokat megőriz régi mintáiból. Zrínyi „*Szigetnek Hectora*”, akinek jellemzéséből nem maradnak el a vitézség, a tisztesség és a hírnév értékei. Tetteit ő is végzetének tudatában hajtja végre, mint Homérosz vagy Vergilius hősei. A *Szigeti veszedelem*ben az az egyik legérdekesebb, ahogy ezt a paradoxont kibékíti magában: egyszerre barokk és egyszerre eposz.

b) Ezután olvasd el és értelmezd Klaniczay Tibor tanulmányának részletét! (Szerzője a régi magyar irodalom egyik jelentős kutatója volt.)

„A *Szigeti veszedelem* alapkoncepcióját az alábbiakban foglalhatjuk össze: Magyarországon eláradt a bűn és gonoszság: vallási egyenetlenség, erkölcsi züllés, fősვნყség, a politikai egység hiánya és feudális pártviszályok, a hadtudományban való elmaradottság és a fegyelem hiánya. A magyarok ezzel felidézik Isten bosszúálló haragját és képtelenné válnak a törökkel szembeni ellenállásra. Isten a törököt küldi az ország elpusztítására, de kilátásba helyezi a büntetés feloldását, ha a magyarok megtérnek, vagyis elhagyják a felsorolt bűnöket. Az Isten akaratából megindult török tábor azonban Szigetvárnál olyan védősereggel, olyan közösséggel találkozik, amely mentes a magyarok hibáitól, sőt egyenesen annak ellentéte: az egész magyarságot jellemző bűnök helyett a szigeti védőkben a legkiválóbb erények testesülnek meg. A töröknek ilyen védősereg ellen nincs hatalma, az ilyen közösség ismét a magyarság pártjára vonja Istent. Szigetvárnál ezért a magyar–török háború nagy fordulata következik be. A török formálisan győz ugyan és Szigetvár elesik, hiszen az egész magyarság még nem változott meg, és így még nem múlhat el róla a büntetés. A szigetváriak hazaszeretete, erkölcsi és katonai értékei azonban olyan fölényel érvényesülnek, hogy a török tábor

szétzüllick, felmorzsolódik, vezére elpusztul, és így megszűnik az a szerepe, hogy Magyarország büntető ostora legyen. Szigetvár elestével a török tehát csak látszatsikert ér el, valójában súlyos vereséget szenved, mely magyarországi uralma végleges összeomlásának kiindulópontjává válhat. Szigetvár hősei megmutatták az utat; ha az egész magyarság felemelkedik arra a magaslatra, ahol a szigetvári magyar és horvát védők álltak, akkor a hódítók uralma végleg megpecsételődött. Ez az eposz végső tanulsága.”

29. lépés: 38. feladat

T/38.

105. oldal

10 + 5 PERC

Tanári instrukciók

- Az óra első felében azt vizsgálják meg a tanulók, hogyan jelenik meg a kirohanás jelenete különböző korok és festők képein, illetve összeállítják a barokk hős érénykatalógusát.
- A differenciálás szempontjai szerint szervezzünk 4-6 fős csoportokat az A) és a B) feladatra (több csoportot is lehet egyre).
- A csoportmunkára 10 perc áll rendelkezésre, a maradék 5 percben a csoportok röviden tegyék közzé munkájukat: az A) csoport mindegyik képéről hangozzék el 1-2 mondat, a B) csoportosok pedig mutassák be fürtábrájukat (ezt a többiek a munkatankönyvükbe is jegyzeteljék le).
- Az A) csoport képein egy barokk hőstípus, a Krisztus bajnoka jelenik meg. Ha van rá lehetőség, diavetítővel vagy aktív táblával támogathatjuk meg a festmények vizsgálatát.
- A B) feladat célja, hogy a barokk művészetében megismert hőstípus jellemzőit, erényeit csokorba gyűjtsék a tanulók. Ennek közzététele szükséges a következő lépéshez!

Kiemelt készségek, képességek: képi látás, kép és szöveg összekapcsolása, rendszerezés, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: A) képzőművészet iránt fogékony tanulók, B) fogalmi gondolkodásban, rendszerezésben fejlesztendő tanulók

Munkaformák: csoportos munka

Módszerek, eljárások: képolvasás, T-táblázat, fürtábra

Eszközök: csomagolópapír, filcek

38. Oldjátok meg 4-6 fős csoportokban az alábbi feladatokat!

A) A kirohanás – képeken

Zrínyi kirohanását több festményen is megörökítették. Nézzetek meg négyet, hasonlítsátok össze őket egymással és Zrínyi elbeszélésével!

Az első kép ismeretlen festő műve a 16. század második feléből, tehát kevéssel az ostrom utáni időből. Szerzője nem ismerhette még a *Szigeti veszedelmet*. Peter Krafft festménye a reformkorból származó, romantikus alkotás. Hollósy Simon festménye – bizonyára ismerve Krafft művét – a 19.

század végén fogalmazza újra a kirohanást. Végül Csontváry egy korai vászna a 20. századi modern művészet néhány jegyét mutatja.

Zrínyi Miklós szigetvári hős apoteózisa,
ismeretlen festő, 16. század vége
(Budapest, Nemzeti Galéria)

Peter Krafft:
Zrínyi kirohanása Szigetvárból, 1825
(Budapest, Nemzeti Galéria)

Hollósy Simon:
Zrínyi kirohanása, 1896
(Szeged, Püspöki Gyűjtemény)

Csontváry Kosztka Tivadar:
Zrínyi kirohanása, 1903
(Pécs, Csontváry Múzeum)

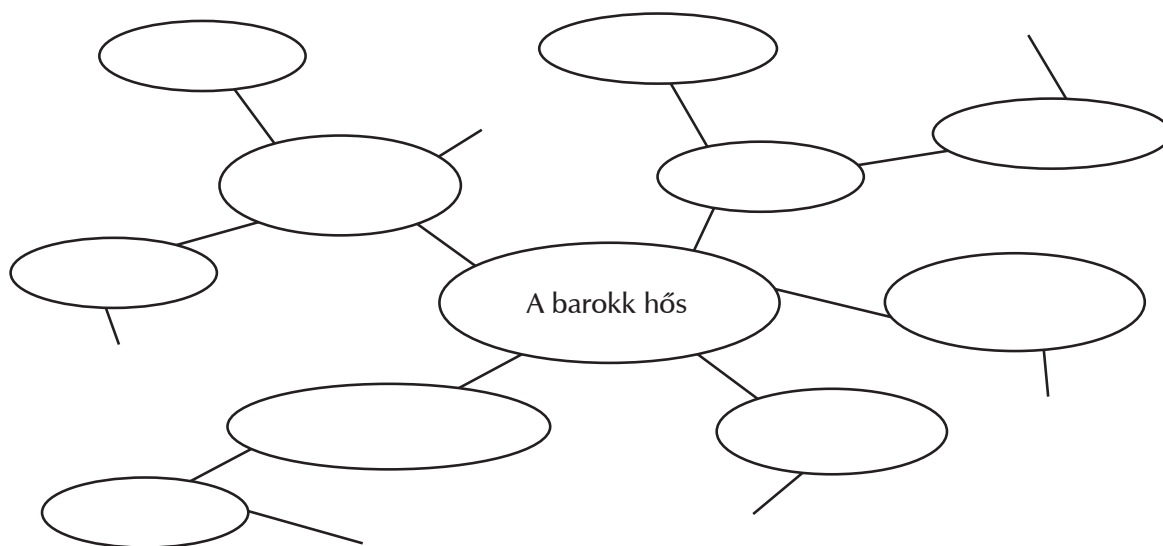
- a) Az ismeretlen szerző festménye a vidéki barokk alkotása. Témája az ún. VILÁGI APOTEÓZIS, vagyis nem egy szent, hanem egy világi ember (nemes úr, úrnő, hadvezér stb.) megdicsőülését ábrázolja.
Figyeljétek meg rajta az apoteózis kellékeit és a barokk művészet jegyeit!
- b) Válasszatok ki kettőt a képekből, és hasonlítsátok össze őket!
- c) Vizsgáljátok meg rajtuk, hogy a *Szigeti veszedelem* elbeszélésének milyen jegyeit követik, és milyen eltérő megoldásokat választanak!
Nevezzétek meg a hasonló és az eltérő elemeket!

HASONLÓSÁGOK	ELTÉRÉSEK

B) A barokk hőstípus

A költő Zrínyi Miklós tollán a dédapa, a szigeti Zrínyi Miklós Krisztus bajnokává (*athleta Christi*) válik: ez a barokk kor egy jellegzetes hőstípusa.

- a) Foglaltok össze a szigeti hősről való ismereteitek alapján, milyen erényekkel rendelkezik az ilyen hős!
(Az erénykatalógus összeállításában segíthet mindaz, amit a szigeti Zrínyiről tanultatok, illetve a fenti képekből az első három.)
Készítsetek fürtábrát csomagolópapírra!

- b) Milyen vonásokkal jelenik meg ez a hőstípus az ismeretlen barokk mester festményén [lásd az A csoportnál]?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A) A képekről:

A 16. századi alkotás Zrínyi apoteózisát ábrázolja. A kép előterében egymásnak mellérendelve sorakoznak a jelenet szereplői, háttérben viharfelhős ég alatt reneszánsz táj látható. A szimmetrikus kompozíció középpontjában egy fa áll, tőle jobbra a szigeti Zrínyi Miklós imádkozik féltérde ereszkedve. Két kezének ujjait finoman összeérinti (ahogyan János apostol a túloldalon), büszke fejét a túloldali feszület felé fordítja, szájából arany betűs írás indul sugáregyenesen Krisztus felé. Díszruhája egyszerű, hadiszerszámai már nincsenek rajta, pajzsa, sisakja és a zászló a lábainál játszadozó puttók kezében van. A zászlón kétfejű sas (az alkotó a szigeti hőstettben talán a Habsburg-házért hozott áldozatot látta vagy egyenesen az uralkodó dicsőségének tulajdonította). Zrínyi mögött, az égő vár füstjében nyíló világos folt előterében egy angyal lebeg, jobbával a vértanúk koszorúját tartja a hős feje fölé, bal kezében olajágot fog. Zrínyi mögött a földön törökök holttesteinek halomban. A kép bal oldalán Jézus függ a keresztfán, mellette Szűz Mária és János apostol. A képen tehát két hagyomány kapcsolódik egy kompozícióban: a Krisztus a kereszten és a világi apoteózis. A képből hiányoznak a nagy barokk festészet mélységei, fény-árnyék játéka, mozgalmassága, a *Szigeti veszedelem* látomásos befejezése is hatalmasabb, megrendítőbb. Mégis jól mutatja ez a festmény azokat a képi elemeket, amelyek Zrínyi szeme előtt is lebeghettek az apoteózis megírásában.

Peter Krafft műve monumentális alkotás, hatalmas falat borít be a Nemzeti Galériában. Kompozíciójának középpontjában és magaslatán Zrínyi lovagol díszruhában, gyönyörű lovon, kivont karddal, feje fölött a zászló, mögötte vitézek omolnak ki tömött oszlopban. A hídon már vad kézitusa, egy török próbálja magával rántani a mélybe ellenfelét, bal felől tömör csoportosulás főalakjaként Szulimán várja ellenfelét. A kép előterében a várárok hullámozó vize, a bal partról belézuhanó lovassal, jobb partján ostromló törökök. Háttérben az égő vár tömör falai, a füst kék égbolttá tisztul. A kép a romantikus historizmus jegyeit viseli magán, nagyszabású, heroikus kompozíció, a részletek hibátlan kidolgozása, kosztümök és díszletek kissé színpadias tökéletessége jellemzi.

Hollósy Simon festménye a Munkácsyval beoltott századvégi festészet szép darabja. Utalásaival mintha megidézné Peter Krafft festményét, Zrínyi a középpontban, lovon, kivont karddal, jobbra és mögötte néhány társának elmosódó alakja, felsőteste a bástya világos falának és a zászlónak előterében rajzolódik ki, a zászlón Szűz Mária képe. Testtartása rendkívül erőteljes, karjával nem előre, hanem az égre mutat. Fehér ing, kék ujjatlan köpeny és vörös föveg van rajta, páncél nincs (mint az eposzban: „Magoktul elhánják minden nehézséget, | Mert jobban kívánják ezeknél sebeket.” XV. 11.). Lová félprofilban vágat, egészen vad és riadt. Ez az ő kirohanása is. Tőle jobbra az előtérben a lovasroham elől visszahúzódó török gyalogosok, egyikük Zrínyire feszíti fíját. A kép bal felén fegyverek, talán egy holttest, egy ágyúkerék. Törökök puskatűzzel fogadják a kirohanókat. A Mária-zászlóval szemben arany félholdak feszülnek. A képen füst és por kavarg, elhomályosítja a látást.

Csontváry festményét naiv, gyermeki báj és vidéki nyugalom jellemzi. Zrínyi magában áll a kép jobb oldalán, klasszicista vidéki kastélyépület előtt. A kastély teteje lángol, a fák már elszenesedtek, viszont a dézsában álló pálmák és az alacsony sövény jól kibírta az ostromot. A bejárat menedékében tömören és sötétbarnán állnak a szigetiek. A kép bal felén a törökök állnak, néhányan puskával céloznak, egyik mutat valamit, gúnyolódik. Az udvarnak ezen az oldalán szalmatető gazdagsági épület áll, előrébb egy gémeskút ostora felezi a képet. A kútostortól jobbra, egészen a kép előterében egy puskás török settenkedik, mintha elkerülhetné az idegen úr figyelmét, a fél alak filmkockaszerűvé teszi a képet. Háttérben a lenyugvó nap vöröse összeér a kastély lángja-

ival. Zrínyi díszruhában (ő is kék köpenyben), tollas fővegben áll. Balját övében hordott kardján nyugtatja, jobbával céloz és lő. Pisztolya csövénél füst bodorodik. Nyugalma és magánya valami vadnyugati hősről emlékeztet, aki most elriasztja a nem kívánt betolakodókat. Erre való a pisztoly. De van valami szívszorító is ebben a kicsi, vidéki hősiességben.

B)

- a) Jézus bajnoka mélyen vallásos, hitéért lemondani, áldozatot hozni, akár életét adni képes. Erénye az egyszerűség, a szolgálat, a világi kincsek megvetése, a lelki javak előtérbe helyezése, a gyengék gyámolítása, a másoknak szentelt élet. Erényei gyakorlásában, ill. áldozatvállalásában, mártírhalálában Jézust követi (imitatio Christi). Ugyanakkor a keresztény erények mellett megjelennek az antikvitásból ismert heroikus erények is, mint a hírnév, a becsület, a bátorság, ill. olyan sztoikus eredetű erények, mint a lelki szilárdság és feladattudat. Miben különbözik ez a hőstípus a középkori lovagi ideáltól? A hit bajnokából mintha hiányozna a nők tisztelete, ugyanakkor mintha tudatosabban, reflektáltabban ötvöződnének benne különböző korok erényei. „Szigetnek Hectorában” a keresztény és antik eredetű erények szépen megférnek egymással: középkort és reneszánszt békítenek ki a barokkban.

REFLEKTÁLÁS

30. lépés: 39. feladat

T/39. 108. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Az óra második felében arról lesz szó, hogy a mi korunkra milyen hőstípusok jellemzők, illetve hogy egy kort hogyan jellemezzük a hősei. A barokk hősi erénykatalógusa után saját korunk hősi ideálját vagy ideáljait próbáljuk megrajzolni.
- Szervezzük át úgy az előző lépés csoportjait, hogy minden új csoportban legyenek képekkel és fűrtábrával dolgozó tanulók egyaránt. Frontális megbeszélésre nincs szükség, csak a fűrtábrákat nézzük meg közösen!

Kiemelt készségek, képességek: analogikus gondolkodás, tájékozottság, nyitottság, humorérzék

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: eszmecsere, fűrtábra

Eszközök: csomagolópapír, filctollak

39. Korunk hőse

Minden kornak vannak ismert és ismeretlen hősei. Minden korszak emberében élnek elképzelések arról, hogyan kéne élni, milyen formában ölt testet az, amit az emberben jónak tartunk.

Beszélgessetek az alábbi kérdésekről, majd készítsétek el a korunk hősről szóló fürtábrát is, és tegyétek ki a másik mellé!

- Keressetek példákat mai hősökre! Ti kiket tartotok ma hősöknek?
- Szerintetek van-e (vannak-e) a mi korunknak hőstípusa(i)? Ha igen, akkor jellemezzétek korunk (egyik) hőstípusát!
- Próbáljátok megfogalmazni, milyen viszonyban lehet a kor átlagembere korának hőseivel!
- Korunk „hősét” ironikusan is el lehet képzelni. Olyan embernek, aki nem kiemelkedő, hanem éppen a legátlagosabb, aki lehibátlanabbul képviseli azt, ami a korabeli emberben tipikus. Vagy akinek hibáiban, gyengeségeiben egy korszak önkritikája ölt testet. (Lermontov – *Korunk hőse* című 19. századi regényében – ilyen önismereti szándékkal rajzolta meg hőstét.) Ti hogyan látjátok korunk hőstét ilyen szemmel?

31. lépés: 40. feladat

T/40.

108. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Ez a feladat játékos levezetése a hősökéről és érényekről szóló órának. Ha nem marad rá idő, ezt is adjuk fel a választható házi feladatok között.
- A tanulók írólapra dolgozzanak, mert az ilyen műfajú szövegnél számít a grafikai/vizuális elrendezés. Az elkészült szövegeket, rajzokat ki lehet tűzni a falra.

Kiemelt készségek, képességek: alkotókedv, fantázia, humor, rajzkészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: kreatív írás, rajzolás

Eszközök: írólapok

40. Korunk hőse – merre vagy?

Válassz a kétféle feladat közül!

- Írj szöveget, amely korunk hőséne keresésére irányul. A formája lehet pl.:
  - plakát, amelyet eltűnt házi kedvencek keresésére tesznek ki (*Elveszett...*),
  - álláshirdetés,
  - társkereső rovat hirdetése,
  - körözüvény...
- Rajzold meg a mi korunk hőstét, ahogy elképzeled!

32. lépés: 41–43. feladat

T/41.

108. oldal

Házi feladatok

Tanári instrukciók: A házi feladatok közül érdeklődés szerint választhatnak a tanulók. Ebben a feladatban képes újságokat vagy az internetet kell böngészni, egy képet kiválasztani és magyarázni.

Kiemelt készségek, képességek: tájékozottság, nyitottság, fantázia

Célcsoport – differenciálás: az érdeklődőknek

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat: kutatómunka

41. Házi feladat

Keress képeket, amelyeknek jó képalírása volna ez: Korunk hőse!

Válaszd ki az egyiket, ragaszd be ide, és írd hozzá magyarázatot!

T/42.

109. oldal

Tanári instrukciók: Zrínyi két helyen utal Jézusnak a kiosztott talentumokról szóló példázatára (II. 80., IX. 4.). Mivel ez jól kapcsolódik Zrínyi szolgálat központú étoszához, érdemes e példázattal is dolgozniuk a tanulóknak.

Kiemelt készségek, képességek: logikai készség

Célcsoport – differenciálás: érdeklődőbbek számára

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat, T-táblázat

42. Házi feladat

A talentumot nem szabad elrejteni

„Örülj, én jó szolgám, mert jól kereskedtél, | Mert öt talentomodra még ötöt nyertél...” – mondja a lehajló feszület a szigeti Zrínyinek (II. 80.). Jóval később a költő Zrínyi önmagával kapcsolatban használja ezt a szót: „Nem rőjtöm Istentül vett talentumomat: | Kézzel is, ha lehet, követem Atyá-

mat.” (IX. 4.) (Itt ugyanis arról beszél, hogy egy időre abba kellett hagynia az írást, hogy a Kanizsa várából rátámadó törököt visszaverje. A mondat érdekessége az is, hogy dédapját Atyjának nevezi benne...)

Mit jelent az öt talentumra még ötöt szerezni, mit jelent a talentumot elrejtteni? A két kifejezés Jézus egyik példázatára utal a Bibliából (Máté evangéliuma, 25. 14–30.).

a) Értelmezd a példázatot!

„Mert éppen úgy van ez, mint az az ember, aki útra akarván kelni, eléhivatá az ő szolgálit, és amiye volt, átadá nékik. És ada az egyiknek öt talentomot²¹³, a másiknak kettőt, a harmadiknak pedig egyet, kinek-kinek az ő erejéhez képest; és azonnal útra kele. Elmenvén pedig aki az öt talentomot kapta vala, kereskedék azokkal, és szerze más öt talentomot. Azonképpen akié a kettő vala, az is más kettőt nyere. Aki pedig az egyet kapta vala, elmenvén, elásá azt a földbe, és elrejté az ő urának pénzét.

Sok idő múlva pedig megjöve ama szolgálknak ura, és számot vete velök. És előjövén aki az öt talentomot kapta vala, hoza más öt talentomot, mondván: Uram, öt talentomot adtál vala nékem; ímé más öt talentomot nyertem azokon. Az ő ura pedig monda néki: Jól vagyon jó és hű szolgálám, kevesen voltál hű, sokra bízlak ezután; menj be a te uradnak örömébe. Előjövén pedig az is, aki a két talentomot kapta vala, monda: Uram, két talentomot adtál volt nékem; ímé más két talentomot nyertem azokon. Monda néki az ő ura: Jól vagyon jó és hű szolgálám, kevesen voltál hű, sokra bízlak ezután; menj be a te uradnak örömébe.

Előjövén pedig az is, aki az egy talentomot kapta vala, monda: Uram, tudtam, hogy te kegyetlen ember vagy, aki ott is aratsz, ahol nem vetettél, és ott is takarsz²¹⁴, ahol nem vetettél. Azért félvén, elmentem és elástam a te talentomodot a földbe; ímé megvan ami a tied. Az ő ura pedig felevén, monda néki: Gonosz és rest szolga, tudtad, hogy ott is aratok, ahol nem vetettem, és ott is takarok, ahol nem vettem. El kellett volna tehát helyezned az én pénzemet a pénzváltóknál; és én, megjövén, nyereséggel kaptam volna meg a magamét. Vegyétek el azért tőle a talentomot, és adjátok annak, akinek tíz talentoma van. Mert mindenkinek, akinek van, adatik és megszorítottatik; akinek pedig nincsen, attól az is elvétetik, amiye van. És a haszontalan szolgát vessétek a külső sötétségre; ott léssen sírás és fogcsikorgatás.”

(Károli Gáspár fordítása)

A példázat értelme:

b) Az angolban mely szavak származnak a latin *talentum* szóból?

Magyarázd meg, mi lehetett a jelentésfejlődés oka: súlymérték, pénzegység → tehetség!

c) Vitatkozz a példázattal!

Gyűjts érveket az úr, illetve a rest szolga igazsága mellett, készíts a szemben álló érvekről T-táblázatot!

ÉRVEK AZ ÚR IGAZSÁGA MELLETT	ÉRVEK A SZOLGA IGAZSÁGA MELLETT

213 talentom: ókori súlymérték és pénzegység, elvont jelentése: tehetség, képesség (talentum)

214 takar: szénát, termést betakarít

- d) Vesd össze a példázattal az *Adriai tengernek Syrenaiához* írt ajánlást és a *Vitéz hadnagy* Az olvasónak írt előszavából vett részletet! (A magyar nemesség akkor a nemzetet, a magyarságot jelentette.)

DEDICÁLOM²¹⁵ EZT A MUNKÁMAT

*magyar nemességnek,
adja Isten, hogy véremet
utolsó csöppig hasznossan
néki dedicalhassam.*

„Én azt akarom kihozni ebből, hogy ki-ki használjon, szolgáljon hazájának, a mint legjobban lehet, és ne válasszon magának könnyebbséget, könnyű professiót²¹⁶ vagy életet, mert azzal nem hogy használna, sőt árt hazájának: hanem olyan, akiből a magyar nemzet tapasztalható hasznot vehet.”

(*Vitéz hadnagy*, Az olvasónak)

- e) Szerinted lehet-e ma Zrínyi elveit követve élni?
Hogy éljen ma az az ember, aki komolyan veszi Zrínyi szavait?

T/43.

111. oldal

Tanári instrukciók

- Ha külföldiekkel beszélgetünk, óhatatlan abba a helyzetbe kerülhetünk, hogy valami számunkra magától értetődő hagyományt, gondolatot kell megmagyarázni olyan embernek, aki e dologról mit se tud. Például hogy a budapesti Hősök terén végigsétálva kik azok a fennkölt alakok, hogy mit jelent számunkra március 15. és Petőfi Sándor vagy miért olyan fontos számunkra a nyelv és az irodalmunk.
- Ebben a feladatban egy ilyen helyzetet imitálunk a *Szigeti veszedelem*mel kapcsolatban.
- Célja az, hogy a diák elképzelje, mi az, ami ebből egy kívülállót megragadhat, hogy hogyan emelje ki a lényegét, hogyan tegye érdekessé stb. Közben nyilván előkerülnek önképünk olyan sztereotípiái, mint a törökkel való harc, önállóságunk elvesztése és a visszaszerzésre tett kísérletek, a rendkívüli teljesítmények és kudarcok, önsajnálát és büszkeség. Közben végiggondolhatja mindazt, amit a *Szigeti veszedelem*ből tanult, s megfogalmazhatja néhány világirodalmi összefüggését.

Kiemelt készségek, képességek: nyitottság, tájékozottság, empátia, képzelet, érvelés

Célcsoport – differenciálás: Érdeklődőbb tanulóknak vagy pl. azoknak ajánljuk, akikről tudjuk, hogy a közelmúltban külföldön voltak vagy a közeljövőben külföldre készülnek. Diákcserére készülve kifejezetten hasznos egy ilyen helyzetet elképzelni.

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat: kreatív írás

215 dedicálom: ajánlom

216 professio: hivatás, professzió (amiben profi az ember)

43. Házi feladat

Barátságos magyarázatok

Képzeld el azt a helyzetet, hogy összebarátkozol egy külföldivel, és egy alkalommal irodalomról, kultúráról beszélgetek. Mondjuk a barátod angol, és megkérdezi, mi történt irodalmunkban Shakespeare korában. Te a *Szigeti veszedelem*mel válaszolsz, hogy ez volt nálunk akkor a legjelentősebb alkotás. Ő megkérdezné tőled, hogy ez micsoda, miért jelentős, miért jó. Hogyan válaszolnál neki?

Írd meg monológ vagy párbeszéd formájában! Külön lapra dolgozz, hogy beadhasd!

2. A ROKOKÓ PRÓZA MESTERE, MIKES KELEMEN

2 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1–2. feladat

T/1–2.

112. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Ez a ráhangolódás nem a korra vagy a műfajra, hanem az élményanyagra irányul. Az a fajta politikai kiszolgáltatottság és a nagyhatalmi játszmák közvetlen tapasztalata, amely Mikes világát áthatja, a Kádár-korban még ismerős volt számunkra. Ahogyan az itthon maradás és az emigráns lét közötti éles, alig átjárható választóvonal is. A mai világ sokkal többféle átmenetet tesz lehetővé, s éppen ezért tanítványainknak is gyarapodó tapasztalatai lehetnek az önként vállalt külföldi létről, ill. a külföldiek hazai jelenlétéről. Mindkettőről fontos tudniuk, erre kínálhatnak alkalmat Mikes Kelemen levelei.
- A két feladat valamennyi pontja sok lesz bevezetésnek, válogassunk közülük! Egy részét házi feladatnak is föl lehet adni erre az órára: pl. az amúgy is egyéni munkának szánt 1. feladatot (órai csoportos megbeszéléssel) vagy a gyűjtőmunkával is elkészíthető 2. feladatot. (Házi feladat tervezésekor ne feledjük azonban, hogy a gyerekek a barokkal kapcsolatos kutatómunkájukon is dolgoznak! Ezzel a munkával hamarosan el kell készülniük, hiszen már csak két óra van a barokkból.)
- A csoportmunkát 4-6 főre tervezzük.

Kiemelt készségek, képességek: saját élettapasztalat mozgósítása, tájékozottság, empátia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni és csoportos

Módszerek, eljárások: ötletgyűjtés, T-táblázat

„Mintha másutt mind meghaltak volna, csak mi élnénk. Pedig ha jól meggondoljuk, mások élnek és mi csak aluszunk.” (96. levél)

Mikes Kelemen más korban, másik ország részben született, mint Zrínyi, életét és művészetét más hatások formálták. Zrínyi lenyűgöző egyéniség, Mikes alakja viszont elválaszthatatlan egy másik rendkívüli egyéniségtől, II. Rákóczi Ferenc közelségétől. Zrínyi formálójá, Mikes tanúja volt korának. Az ő sorsát már az osztrákokkal szembeni szabadságharc bukása döntötte el, s a török birodalom nem ellenség számára, hanem élethosszig tartó száműzetésének kényszerű helyszíne. Művésze a hősi barokknál szelídebb rokokó, műfaja pedig a szépirodalmi levél. A Törökországi leveleket szinte élete

végéig írja, bennük egy nyitott, kíváncsi ember humorával és éleslátásával szemléli a világot, környezetét és önmagát. Műve nem az egység, hanem a sokféleség igényével készült, nem muszáj tehát folyamatosan olvasni ahhoz, hogy képet alkossunk róla.

1. Mikes Kelemen életének java részét emigrációban töltötte.

Mielőtt beleolvasnánk művébe, először ki-ki magában válaszoljon az alábbi kérdésekre, aztán beszéljétek meg őket egymással csoportban!

- Elképzelhetőnek tartod-e, hogy felnőtt korodban hosszabb ideig külföldön élj?
- Milyen esetben, milyen feltételekkel mennél hosszabb ideig külföldre?
- Szerinted milyen nehézségekkel kell szembenéznie annak, aki külföldön szeretne letelepedni?
- Egy ilyen külföldi tartózkodás során kivel szeretnéd tartani a kapcsolatot feltétlenül? (Milyen lehetőségeket használnál fel a kapcsolattartásra?)
- Vannak-e személyes tapasztalataid vagy közvetett ismereteid a hosszabb külföldi tartózkodásról?

• Jegyzetek:

2. Magyarok külföldön

- Szerintetek hány magyar él a szomszédos országokban, hányan távolabbi országokban?
- Gyűjtsetek híres magyarokat, akik hosszabb ideig vagy akár életük végéig külföldön éltek! Idézzétek föl néhányukról, hogy miért hagyták el az országot!
- Gondoljátok végig, hogy történelmünknek melyek voltak azok a sorsfordulói, amikor tömegesen hagyták el magyarok az országot! Jegyezzétek fel őket időrendben!
- Sok oka lehet annak, hogy valaki elhagyja a hazáját. Az anyaországból útnak indító erőket TOLÓERŐKnek, a célország felé hajtó erőket HÚZÓERŐKnek szokták nevezni. Szerintetek milyen toló- és húzóerők játszanak leggyakrabban szerepet a kivándorlásban régen és most?

TOLÓERŐK	HÚZÓERŐK

- Hol élnek nagyobb emigráns magyar közösségek a nagyvilágban?
- Szerintetek milyen nehézségekkel kell szembenéznie egy ilyen emigráns közösségnek?
- Milyen emigráns közösségek vannak a mai Magyarországon? Mi tudtok róluk?

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 3. feladat

T/3.

114. oldal

5 PERC

Tanári instrukció: rövid bevezetés a levelek olvasásához

Kiemelt készségek, képességek: jóslás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni vagy frontális munka

Módszerek, eljárások: csendes olvasás vagy tanári magyarázat, pókhálóábra

3. Mikes Kelemen élete

a) Olvasd el a rövid életrajzot!

Mikes Kelemen arcképe a bujdosás első éveiből

A 18. századi rokokó próza legszebb emléke Mikes Kelemen *Leveleskönyve*.

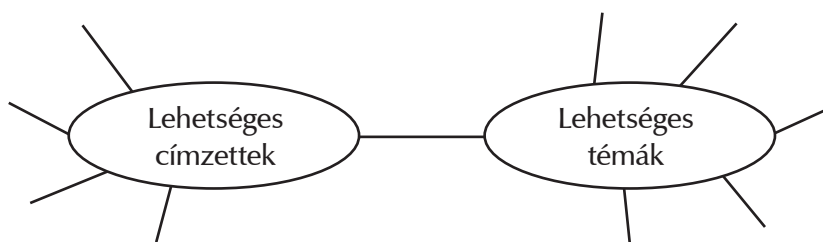
Mikes 1690-ben született az erdélyi Zágónban, református kismemesi családban. Édesapját korán elvesztette, édesanyja második házasságában katolikus hitre tért. Mikes egész életét meghatározta az ifjúkori döntés, hogy tizenhat évesen Rákóczi Ferenc szolgálatába állott. Rendületlen hűséggel szolgálta a fejedelmet franciaországi és törökországi száműzetésében is. Távollétében fej- és jószágvesztésre ítélték, az évek múltak, s mellőle sorra haltak ki a bujdosók. Ő maradt utolsónak a fejedelem kíséretéből, s lett az utolsó 'básbug', vagyis a török Porta által a bujdosók vezetésére kijelölt rangidős személy. 1761-ben halt meg Rodostóban.

A *Törökországi levelek* első darabját 27 évesen írta, mikor a menekültek hajója a törökországi Gallipoliban kikötött, az utolsót pedig 69 évesen, bujdosásuk végállomásán, Rodostóban. A levelek eleinte sűrűn követik egymást, a török földre érkező fiatalember sokféle élményét, benyomását rögzítik. Később megritkulnak, s a fogyó élményanyagot néprajzi leírások, olvasmányélmények egészítik ki. A fejedelem 1735-ben bekövetkező halálát a 112. levél örökíti meg. Az évtized második felében háború indul Európa nagyhatalmai között, s ez reménységet jelent a bujdosók számára. Rákóczi nagyobbik fia, József érkezik az élükre, s a törökök magukkal hordozzák őket, de számításuk, hogy Magyarországból erősítést kapnak, nem válik be. A levelek újra mozgalmassá válnak, s azt a kálváriát ábrázolják, ahogyan Mikes és néhány társa nagyhatalmak bábjaként az események sodrában Bukarestig és Jászsig (Iasi) eljut, látja szeretett hazájának hegyeit, majd a történelem viharától megkönnyebbülve visszatér Rodostóba. Utolsó levele, a 207. levél megrázó búcsú egy hűségben töltött, de visszatekintve haszontalannak ítélt élettől. Még hátralévő néhány évében Mária Terézia engedélyével fölvehette a kapcsolatot erdélyi rokonságával.

Rodostó látképe. A bal felső sarokban Rákóczi háza, jobbra lent a magyarok utcája. Beszédes Kálmán vázlata után rajzolta Cserna Károly

- b) Fogalmazz meg feltételezéseket arról, hogy szerinted kihez íródnak és milyen témákról szólnak majd Mikes Kelemen levelei!

3. lépés: 4. feladat

T/4. 115. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

- Olyan szemelvényeket válogattunk itt, amelyek a legfontúnóbb elevenséggel mutatják a levélíró és címzettje közötti viszonyt. Az a célunk, hogy tanítványaink képet alkothassanak magukban erről a viszonyról, még mielőtt megtudják, hogy ezek fiktív levelek, s megszólítottjuk elképzelt személy.
- Az a) feladatra adott válaszokat párban vagy frontálisan is megbeszélhetik a tanulók.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, képzelet, humorérzék

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd páros vagy frontális

Módszerek, eljárások: csendes olvasás, megbeszélés, jelöléstechnika

4. A Törökországi levelek címzése:

CONSTANCINÁPOLYBAN GRÓF P... E... ÍROTT LEVELI M... K...

- a) Vajon ki lehet a titokzatos P... E... grófnő, vagyis a gyakori megszólítás szerint *Édes néném*? Mit jelenthet a levélíró Mikes Kelemennek? Próbálj képet rajzolni róla és kapcsolatukról az alábbi részletek alapján!
Keress szavakat Mikes stílusára is, a módra, ahogyan *Édes néném*hez szól!

„Édes néném, a kéd¹ kedves levelit vagyon már két esztendeje hogy vettem; igazat mondok, hogyha az esztendő egy holnapból² állana. Reménlem, édes néném, hogy már ezután, minthogy egy áerrel élünk³, gyakrabban veszem kedves levelét. De minthogy egynehány száz mélyfölddel közelebb va-

1 kéd: kend

2 egy holnapból: egy hónapból

3 egy áerrel élünk: egy levegővel, egy éghajlat alatt, vagyis egymáshoz közel

gyunk egymáshoz, úgy tetszik, hogy már inkább is kell kédnem engemet szeretni. Én pedig ha igen szeretem is kédnem, de többet nem írhatok, mert úgy tetszik, mintha a ház keringene velem, mintha most is a hajóban volnék.” (1. levél)

„De édes néném, a restséget el kell űzni, a tőt⁴ le kell tenni, azokban a kis kezeckékben a pennát kell venni, és énnekem gyakran kell írni, legalább minden héten hét levelet. De az egészségre igen kell vigyázni, és engemet szeretni kell, mert ki szerethetné az édes nénémet jobban, mint én.” (2. levél)

„Elég az, édes néném, hogy már mi itt a rakás kenyér mellé ültünk⁵. Csak az Isten tudja, meddig fog tartani, és hol hintettek el még másutt kenyeret számunkra. Mert oda csak el kell menni, akár mint vonogassa az ember magát, de azt csak fel kell szedni. Azt akarnám, ha kédnem is hintettek volna el legalább két kenyeret itt nálunk, mert azt remélem, hogy eljő kédnem látogatásunkra. Ugyanis micsoda gyönyörűség egy asszonynak egy szép kis festett hajóban ülni, amelyet három erős török úgy viszi a habok hátán, mint a nyíl. Keményebb volna a szív a kősziklánál, ha ide nem jőne kédnem. Egynehány órára elvárlak, édes néném, úgy is szeretlek, mint a káposztát, ha idejössz. De az egészségre vigyázunk.” (19. levél)

„De édes néném, ha minden levelemben nem írom is, hogy szeretem kédnem, már azt kédnem tudva kell tartani. Esztendőben tizenkétszer ha megújítjuk egymás között az ígéretet, elég. Mert minden levélben azt írni, szeretem kédnem, szeretem kédnem, a’ sok volna, és végtire úgy hozzászoknánk, hogy azt sem tudnók, mit írunk. Ami ritkább, a’ kedvesebb. De nem mindenben, mert ha gyakrabban írna kédnem, a’ kedvesebb volna. Remélem, hogy ebben az esztendőben nem leszünk olyan restek, amelyet kívánom, hogy az Isten kegyelmiben töltsen el kédnem velem együtt, másokkal is. Ha hideg nem volna, többet írnék, de az én házam a tenger felett vagyon, és onnét semmi meleg nem jó fel. Az egészségre vigyázzunk!” (23. levél)

„De a kédnem levelei józúek, csaknem megehetném a papirost is. Tudja kédnem, mitől vagyon az? Attól, hogy szeretjük egymást, és a kedves embernek a levele kedves. De még attól is vagyon, hogy kédnem jól tudja a maga gondolatit leírni, és a csekély dolgot is úgy fel tudja öltöztetni, hogy nagyknem látszik és tetszik. Mások pedig a nagy vagy hasznos dolgot ízetlenné teszik, és kelletlen kell olvasni. Azt megvallom, édes néném, hogy ha olyan természetű volnál, mint sokan vannak, nem sok papirosat vennék a levélíráshoz.” (75. levél)

„Kedvesen és gyönyörűséggel vettem, édes néném, nádmézzel írott szép leveledet. Valljuk meg a világ előtt, hogy mi ketten jók vagyunk, és hogy jól tudjuk egymást szeretni. De a’, hogy mi sohasem veszekedünk, mikor veszekedünk is, a’ mintegy megenyvezi köztünk a barátságot.” (97. levél)

- A levelek címzettjét és viszonyukat így képzelem el:

- Mikes stílusát ezekkel a szavakkal írnám le:

b) Olvasd el az alábbi rövid magyarázatot, használd közben a jelöléstechnikát (√ ezt én is így tudtam/így gondoltam, + új ismeret számomra, – nem így tudtam/nem így gondoltam, ? nem értem)!

4 tőt: tűt

5 már mi itt a rakás kenyér mellé ültünk: egy török mondás szerint „az Isten rakás kenyereket hintett el imitt-amott az ember számára, és oda kinek-kinek el kell menni, és ott kell maradni, valamég a kenyérben tart”. (7. levél)

A LEVELEK MEGSZÓLÍTOTTA tehát a közeli Konstantinápolyban él. A grófnő Mikes „édes nénje”, közeli, de sosem jelenlévő szerelme, lelki-szellemi társa, akivel megoszthatja élményeit, akinek csipkelődve-évődve hódolhat. Kilétnél sokat tűnődtek a tudósok, de MA MÁR BIZTOSRA VEHE- TŐ, HOGY A GRÓFNŐ NEM VALÓSÁGOS, HANEM FIKTÍV (KITALÁLT) SZEMÉLY. Mikes terem- tette, hogy társalkodásra való vágyát és mesélőkedvét reá ontsa. A Párizsban töltött évek alatt kitűnően megtanult franciául, és megismerkedett a korabeli irodalommal. Divatos olvasmányok voltak ekkor a levélgyűjtemények, melyek gyakran éppen a női olvasókat szólították meg. Az irodalmi levélnek két fajtája van. Egyik a valódi személyhez írt és elküldött, majd gyűjteményben publikált MISSZILIS (elküldött) LEVÉL. Másik a kitalált személynek szóló FIKTÍV LEVÉL, amelyekből gyakran bonyolult levélregények épülnek föl. (A francia kortársak közül az egyik legjelentősebb levelező Voltaire lesz. Levélregény Montesquieu *Perzsa levelek* című könyve 1721-ből, majd Goe- the regénye, *Az ifjú Werther szenvedései* 1774-ben.) Mikes Kelemen leveleit saját hangján, saját élményeiből írja egy elképzelt személynek. Tehát a két hagyományt ötvözve teremti meg magá- nak azt a műfajt, amelyet FIKTÍV MISSZILIS LEVÉLnek szoktunk nevezni.

A ROKOKÓ. A korabeli Párizsban ekkortájt – tehát a Napkirály utolsó éveiben, de leginkább XV. Lajos uralkodása idején – alakult ki az a kifinomult, udvari művészet, amely nevét gyakori díszítő formájáról, a kagylóról kapta (franciául *rocaille*, ejtsd: rokáj). Ez a *rokokó*. A fiatal Mikes Párizsból vitte Európa keleti szélére ennek a művészetnek az élményét. Itt nem volt Versailles, nem voltak nyírott franciakertek, finom, mezítelen hölgyek és gáláns ünnepélyek. A *Törökországi levelek* stílusukban őrzik a rokokót. Milyen stílusjegyekről ismerni rá a rokokóra? Könnyed, társal- gási hangvétel, elegáns mértéktartás, a túlzások kerülése méretben és szenvedélyben, a kicsinek, meghittnek, bensőségesnek előtérbe helyezése. Finom részletgazdagság az ábrázolásban, az el- múltot megragadó pillanatkép. Ezeknek a stílusjegyeknek ideális műfaja a levél.

(A rokokóval foglalkozhatsz majd a 14. feladatban.)

4. lépés: 5. feladat

T/5.

117. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- A 10. levél feldolgozásának az a célja, hogy egy rövid, jól áttekinthető levélen kompozíciós és stilisztikai eszközökkel ismerkedjenek a tanulók.
- A levél tanári vagy tanulói felolvasásban hangozzék el.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, figyelem

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: felolvasás

5. A hazatérés délibábos reménye

A 10. levél még a száműzetés elején keletkezett. A fejedelem a spanyol követet fogadja. A bujdosók számára kézzel fogható közelségbe kerül a hazatérés, ha a spanyolok Dél-Itália felől, a törökök pedig Erdély felől egyszerre roppantják meg a Habsburg Birodalmat. De a hazatérés megcsillanó reménye délibáb marad: a spanyolok nemsokára csúnyán cserbenhagyják Rákóczit. Mikes egy szóval sem fejezi ki kételyét, leveléből mégis kitetszik, hogy nem sok reményt fűz a nagyhatalmi segítséghez.

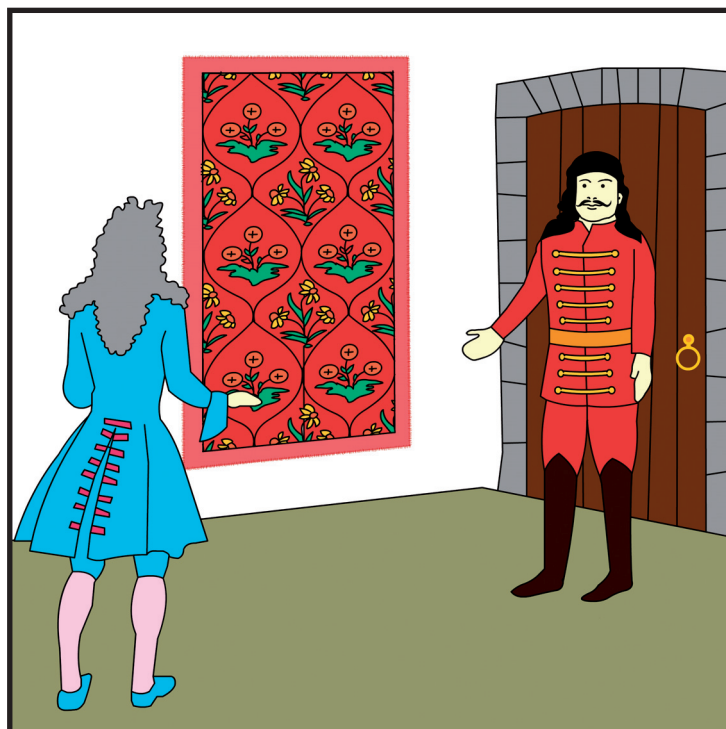
Hogyan éri ezt el? Olvassátok el a 10. levelet, és megbeszélése során keressetek választ majd erre a kérdésre is!

10.

Drinápoly, 1718. március 15.

Édes néném, éppen ma ha jól felszámolom, egy holnapja hogy írtam kédek. De szakállomra fogadom (amikor leszen), hogy ha az idő meglágyul, gyakrabban írok. Mert márványkő volna is a kéd szíve, de megszána, ha látná kéd, mint vagyok, vagyis inkább mint vagyunk szállva. A házam négy kőfalból áll, azon egy fatáblás ablak, azon a szél mind széllyire, mind hosszára bújhat. Ha pedig papirossal bécsinálom, az egerek és a patkányok a papirost vacsorájokon elköltik. A mobiliám⁶ egy kis faszékből áll; az ágyam a földre vagon terítve, és a házamat egy cseréptáiban való kevés szén melegíti. De azt ne gondolja kéd, hogy mindezek után én legyek legméltóbb a szánásra, mert tíznek sincsen egy faszéke, se olyan ágya, mint nekem, se csak fatábla is az ablakjokon, a hó lengedezve béme-

het az ágyokra. De lehet-é ágynak híni egy leterített pokrócot a földre? Ilyen palotákban lakunk ám mi. De a reménség igen szükséges lévén az embernek, és olyan szükséges, mint az eledel, a rossz házakban lakván mostanában azt reméljük, hogy még jókban lakunk. Megérjük-é még aztot valaha? De azt megértük, hogy ideérkezett a spanyol követ, akit a fejedelemhez küldött a király igen sok ígérettel, hogy mindenekben segíteni fogja. Ma reggel szemben volt urunkkal, aki is fennállva fogadta, és beszélt vele vagy fél óráig. Azt tudja kéd, hogy szeretem kédet. Azt is tudja kéd, hogy az egészségre kell vigyázni; azt is, hogy a hideg házban nem lehet sokat írni.

6 mobiliám: bútorzatom

5. lépés: 6–7. feladat

T/6–7. 118. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

- A 10. levelet tanítványaink négyfős csoportokban dolgozzák fel.
- A csoporton belül olyan párokat alakítson a tanár, melyek egyike inkább a kompozíció összetevőinek felismerésében szorul fejlesztésre (6. feladat), másika inkább a stílusjegyek azonosításában (7. feladat). Eszerint végezzék el a két feladatot páros munkában, majd számoljanak be megoldásaikról a csoport másik párosának.
- Az óra végén a kétféle – kompozíciós és stilisztikai – megközelítés tanulságai alapján a csoport közösen keressen választ az 5. feladatban feltett és az óra végén, a 8. feladatban megismételt kérdésre.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, analitikus gondolkodás képessége, stílusérzék

Célcsoport – differenciálás: lásd az instrukcióknál

Munkaformák: csoportos és azon belül páros munka

Módszerek, eljárások: mozaik, tanári kalauz

6. A levél felépítése

Vizsgáljátok meg a levél kompozícióját!

- Jelöljétek a margón az üdvözlést és a búcsúzást, jelöljétek be a kifejtés két nagyobb egységét!
- Mi a levél két témája?
- Jelöljétek a szövegben színes ceruzával azokat a mondatokat, amelyek a témák közötti ÁTVEZETÉSül szolgálnak!
- Jelöljétek más színnel a részletezést lezáró összegzést!
- Fogalmazzatok meg különbségeket a két téma kifejtése között!
- Mi a jelentősége az arányoknak, illetve annak, hogy a levél utolsó mondata az első témához kapcsolódik vissza?
- Számoljátok be csoportotok másik párjának munkátok eredményéről!

7. Irónia és elhallgatás

A levél témái és stílusa között ellentétek, sejtető meg nem felelések vannak.

- a) Mi jellemző a levél stílusára?
- b) Keressetek példákat a levélből a társalgási stílus közvetlenségére és az iróniára!
- Közvetlen, társalgási stílus:
  - Irónia:
- c) „De lehet-é ágynak híni egy leterített pokrócot a földre? Ilyen palotákban lakunk ám mi.”
Milyen választ várunk erre a kérdésre? Milyen hatású utána a fentiek tömör összefoglalása?
- d) „Megérvük-é még aztot valaha? De azt megértük, hogy ideérkezett a spanyol követ...”
Hogyan irányítja ennek a két mondatnak az értelmezését a c) pontban idézett két mondat?
Milyen hatása van annak, ahogy a választ nem igénylő költői kérdést látszólag megválaszolva szövi tovább az elsőhöz a második témát?
- e) Jelöljétek a szövegben az ELHALLGATÁSOKat, azaz ahol megszakad a szöveg, és más irányban folytatódik! Mi lehet a szerepe ezeknek az elhallgatásoknak?
- f) Számoljatok be csoportotok másik párjának munkátok eredményéről!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/6.

- b) A téli szállás nyomorúságos körülményei, a spanyol követ fogadása.
- c) *„Mert márványkő volna is a kéd szíve, de megszánna, ha látná kéd, mint vagyok, vagyis inkább mint vagyunk szállva. [...] De a reménség igen szükséges lévén az embernek, és olyan szűkséges, mint az eledel, a rossz házakban lakván mostanában azt reméljük, hogy még jókban lakunk. Megérvük-é még aztot valaha? [...] Azt tudja kéd, hogy szeretem kédet.”*
- d) *„Ilyen palotákban lakunk ám mi.”*
- e) A szállásról hosszan, részletezően ír, és nagyon személyesen („megszánna, ha látná kéd, mint vagyok”, a házam, a mobiliám, az ágyam stb.), leírásába enyhítő humor és szerénység vegyül. A követlátogatás elbeszélése kurtább, a kívülálló nézőpontjából és látóköréből adja elő. Érde-mileg nem mérlegelheti az elhangzott szavakat, hiszen *nem hallotta*, csak látta a találkozózt. A szemtanúnak viszont feltűnt a fejedelem igyekezete és önalázása, amellyel a követet *fenn-állva* fogadja. Mindez tehát két mondatban, távolságtartással van előadva. Feltűnő utána az elhallgatás, az átvezetés hiánya, amellyel újra személyes hűrt pendít meg. Mintha az előbbi-ről csak ilyen hézagosat lehetne tudnunk, s elég is ennyi, azt viszont *„tudja kéd, hogy szere-tem kédet”*.
- f) A szállásról kilenc, a követlátogatásról két mondat szól. Ráadásul a befejezés visszakanya-rodik a szállás nyomorúságához. Így a nyomorúságok ironikus-együttérzést keltő ecsetelése kevés reménységet enged az amúgy is távolságtartással kezelt diplomáciai eseménynek.

T/7.

- a) Itt a stílus általánosabb jellemzését, míg a b) feladatban két stílusréteg kimutatását, vizsgálatát várjuk. A levél stílusa félig tréfás, félig komoly. A szokásos mentegetőzés a szánni való állapotokra mutat előre, ilyen hidegben nem lehet írni. Ugyanakkor a fogadkozás tréfás. A nyomorúságos körülmények leírásának célja, hogy részvétet ébresszen, de a túlzás meg-

billentené a levél műfaj mértéktartó eleganciáját, ezért ironikus ellenpontokkal van ellátva: „az egerek és a patkányok a papirorost vacsorájokon elköltik”, „a hó lengedezve bémehet az ágyokra”, „Ilyen palotákban lakunk ám mi”. A kora tavaszi hideget enyhíti a beszédmód finomsága, embersége.

- b) • Közvetlen, társalgási stílus: „Mert márványkő volna is a kéd szíve, de megszánna, ha látná kéd, mint vagyok.” „Azt tudja kéd, hogy szeretem kédet. Azt is tudja kéd, hogy az egészségre kell vigyázni...”
- Irónia: „De szakállomra fogadom (amikor leszen)...”, „az egerek és a patkányok a papirorost vacsorájokon elköltik.” „A mobiliám egy kis faszékből áll.” (Itt alighanem a választékos szó és a szerény valóság közötti ellentétből fakad az irónia, de a mobilia szót máshol nem találtuk meg Mikesnél.) „Ilyen palotákban lakunk ám mi.” A kétféle stílusréteget nem mindig lehet egyértelműen elválasztani, hiszen az irónia éppen a társalgási stílus egyik fűszere. Ha az iróniát magyaráznunk kell, akkor legvilágosabb az „Ilyen palotákban lakunk ám mi.” mondat kontrasztra épülő iróniája.
- c) A költői kérdésre várt válasz: nem, ez nem ágy. Az odaértett válasz hatásosabbá teszi az ironikus összegzést, hiszen egyszerre lepleződik le az olvasóban a két önáltatás: az nem ágy, s ez nem palota. Az iróniát élezi a mondat hetykesége is („...lakunk ám mi.”).
- d) A két mondatpár közelsége miatt az első értelmezése irányítja a másodikat. Itt ugyanis elvileg a költői kérdés nyitottabb, a folytatás sem föltétlenül ironikus. Az előző mondatpár hatására mégis ez a felelet a kívánczozóbb: nem, nem érjük meg. Ezt erősíti az ellentétesen kapcsolt folytatás is: „De azt megértük” – vagyis ha ennek a bekövetkezte ellentétes az előbbi mondatéval, akkor az előbbi nem következik be. A korábbi mondatpár logikája úgy is rávetül erre, hogy második tagjának ironikus olvasatát erősíti. Ráadásul a kérdésben valami nagy várakozás van, amely jó volna, ha teljesülne, a folytatás ehhez képest kevesebbnek tűnik (ezt is a *de* szócska intézi). Ugyanakkor éppen e folytatáshoz van fűzve a nagy reménység, hogy a nyomorúságos állapotoknak vége szakad. Tehát ez már nem is lehet olyan nagy reménység, hiszen kisebbnek látszik a várakozásunk nagyságánál.
- e) *Elhallgatás* ott van, ahol megszakad a szöveg szoros folytonossága. A két költői kérdés után, az összegzés után („Ilyen palotákban lakunk ám mi.”), ill. a búcsúzás előtt („Azt tudja kéd, hogy szeretem kédet.”). Persze máshol is el lehet hallgatni a szöveg olvasásában, de ezeken a helyeken olyan hiányok vannak, amelyek gondolkodásra készítetik az olvasót, és arra, hogy a különböző jelentésrétegeket önmagában összerendezze.

6. lépés: 8. feladat

T/8. 119. oldal
5 PERC

Tanári instrukciók

- Ez a lépés a kétféle megközelítés eredményeinek összevetését és a levél értelmezésének lezárását célozza.
- 2-3 perc csoportmunka után frontálisan is összegezzük a megoldási javaslatokat.

Kiemelt készségek, képességek: érvelés

Célcsoport – differenciálás: az előző csoportok

Munkaformák: csoportos munka, frontális egyeztetés

Módszerek, eljárások: T-táblázat

8. Azonosulás és távolságtartás

A szöveg felépítése és stílusa alapján foglaljátok össze, hogyan fejez ki ez a levél egyszerre azonosulást és távolságtartást, reményt és reménytelenséget!

(Melyiket érzitek erősebbnek? Magyarázzátok meg, miért!)

AZ AZONOSULÁS, A REMÉNY ERŐSEBB, MERT:	A TÁVOLSÁGTARTÁS, A REMÉNYTELENSÉG ERŐSEBB, MERT:

7. lépés: 9. feladat

T/9.

120. oldal

Házi feladat

Tanári instrukciók

- A fogalmazási feladat célja, hogy a tanulók az elképzelt helyzetbe illeszkedve lépjenek be a *Törökországi levelek* világába, ill. hogy megadott kompozíciós sémát követve írjanak levelet.
- Az a) feladat szabadabb, talán kreatívabb, a b) feladat fegyelmezettséget kíván, mint egy etűd. Mindkettő feladható a Mikesről szóló rész végén is.

Kiemelt készségek, képességek: szövegalkotási képesség, beleélőképesség

Célcsoport – differenciálás: olyan diákoknak, akik szívesen írnak önálló fogalmazást, illetve akiknek szüksége van a szövegalkotási gyakorlatra

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat: kreatív írás

9. Házi feladat

Válassz a két írásfeladat közül!

a) Édes néném válaszol

Írj választ a 10. levélre vagy írd szabadon egy levelet a *Törökországi levelek* világába helyezkedve Mikesnek „Édes néném” nevében!

- b) Írj FIKTÍV LEVELET a 10. levél felépítését követve!
Emlékeztetőül:
üdvözlés – átvezetés – ELSŐ TÉMA – összefoglalás – átvezetés – MÁSODIK TÉMA – befejezés,
búcsúzás

8. lépés: 10. feladat

T/10.

121. oldal

Házi feladat

Tanári instrukciók

- Ezt az olvasmányt otthoni olvasásra szánjuk.
- A következő óra előkészítésére adjuk fel a 11. feladat szövegeinek olvasását is!

Kiemelt készségek, képességek: fantázia, valóságismeret

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat: olvasás, ötletbörze

10. Házi feladat

„Levelet írok, és nem könyvet” (13.) – a változatosságra való törekvés a *Leveleskönyvben*

- a) Olvasd el az olvasmányt, majd válaszold meg az azt követő kérdést!

A *Törökországi levelek* nemcsak stílusának könnyedsége, ízessége miatt szórakoztató könyv, de témáinak gazdagsága miatt is. Egy csudálatos szőlőtőről ír, majd egy érdekes arcú kocsisról, a törökök vendégségéről (3., 4.), földrengésről (26.) és pestisről (44.), gályarabokról (36.), vezércserekről, sztambuli palotaforradalomról (91–92.) és nagy hatalmi játszmákról (39., 98.), Bercsényiné fekete orráról (22.), egy sáros fürdőhelyről (38.), az öreg férjek kalendáriumáról (49.) és az elíziumi asszonyokról (65.). Egyszer egy vidám társaság hajútjáról a Dunán lefelé (142.), aztán egy gyönyörű júniusi kocsiútról tovább (149.). Mikes egyik első képviselője irodalmunk ANEKDOTIKUS HAGYOMÁNYÁNAK. De Horatiust követve, aki szerint vagy használni, vagy gyönyörködtetni akarnak a költők, A SZÓRAKOZTATÁS MELLETT A HASZNOSSÁG ELVE IS vezeti, amikor például a gyapottermesztésről és selyemhernyó-tenyésztésről (60., 61.), a lányok írni-olvasni tanításáról (27.) vagy a fiúk neveléséről (62.) ír. És mindig úgy, hogy milyen hasznos volna ez Erdélyben. Máskor A MEGÉRTÉS SZÁNDÉKA vezeti, mikor írva gondolkodik, és éles vonásokkal ragad meg egy-egy emberi portrét (pl. Rákóczi Ferenc két fiát, Györgyöt, 82., 88. és Józsefet, 125., 147.) vagy leszámol magában avval, hogy Kőszeghy Zsuzsi lányként vagy fiatal özvegyként hozzámenne feleségül (49., 75.), vagy megpróbálja megérteni, miért van irigység és egyenetlenség még a bujdosók között is (96.), s hogy van-e sorsuknak valami tanulsága (szerinte nincs: 145.). Megint máskor OLVASMÁNYAIT SZÖVI LEVELÉBE: Eginhart és Imma vidám történetét például kétszer is elmeséli,

egyszer fejből, egyszer meg egyik francia könyvből fordítva (103., 200.). Végül az EGZOTIKUM – távoli, idegen tájak vonzó különlegességeinek – ábrázolása helyzeténél fogva adódik számára, hiszen más vallású és szokású népek között él. A magyar bujdosók a török fővárostól kétnapi járóföldre fekvő Rodostóban zsidók, örmények és görögök között kaptak szállást. Mikesben volt is kulturális érdeklődés: „Ami pedig szokás valahol, az illendő is abban az országban. [...] Az országban lévő szokást kell hát megtudnunk, ha arról akarunk ítélni” – írja a különös szokások védelmében (33.). Mikes nyitott, gondolkodó ember, a *Törökországi levelek* legföltűnőbb művészi törekvése a *változatosság*.

- b) Milyen témákat ölelne föl egy ELKÉPZELT Leveleskönyv, amely a te életedet vagy a korosztályod mindennapjait, esetleg a mai Magyarország világát örökítené meg, s amelynek szerzője – te vagy?

9. lépés: 11. feladat

T/11.

122. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Az otthon elolvasott leveleket nem kell az órán fölolvasni. Tanítványaink magukban olvassák újra, és párokban keressenek választ a kérdésekre.
- A 108. levél rövidebb, jobban átlátható, a Kőszeghy Zsuzsihoz kapcsolódó szemelvények földolgozásában kicsit nagyobb önállóságot hagyunk. Mindkét szöveg megbeszélésének vannak műfaji-stilisztikai és Mikessel kapcsolatos emberi tanulságai.
- A feladat A) és B) szövegei közötti választást tanítványainkra bízhatjuk (minthogy otthon már elolvasták a szövegeket, ki-ki válassza azt, amelyikhez nagyobb kedvet érez), majd az azonos szöveget választók alkossanak párokat, és így válaszoljanak a kérdésekre.
- Frontális megbeszélésre nincsen szükség ennél a feladatnál.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, analitikus gondolkodás, összefüggések átlátása, tanult ismeretek mozgósítása és alkalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros munka

Módszerek, eljárások: tanári kalauz

11. A továbbiakban egy levelet [A] és több levél részletét [B] olvashatjátok.

A 108. levél az örmények egy decemberi népszokásáról s egy házassági szokásáról szól, és egy anekdotával ér véget. A levélrészletek pedig Mikes próbálkozásairól számolnak be, hogy a bujdosó társaságban élő egyetlen eladó lány, Kőszeghy Zsuzsi szívét meghódítsa. A levél is, a levélrészletek is sokat elárulnak Mikes levélíró művészetéről és személyiségéről.

A) Változatosság és egység egy levélben

A gyűjtemény egy-egy levele is általában több ötletre épül. Vizsgáljátok meg, hogyan jellemző egy levélben egyszerre a TEMATIKUS-HANGULATI VÁLTOZATOSSÁGRA és az EGYSÉGRE való törekvés!

a) Olvassátok el a levelet!

108.

Rodostó, 1734. december 14.

Édes néném, itt elég hó van, amely itt nem igen közönséges. Azt mondhatnák, hogy itt némelykor csak azért havaz, hogy az örmények vendégeskedhessenek. Ezt neveti kéd talám⁷, de ez úgy van, mert ők elmennek, egy nagy tálat megtöltenek hóval, de annak harmad- vagy negyednapjára kell lenni, mert úgy mind jobb ízű, mind pedig keményebb és porcogósabb. Azt a tál havat azután nyakon öntik peszmezzel. De tudja-e kéd, mi légyen a? A szőlőt nagy üstökben megfőzik mindaddig, améig olyan sűrű nem lesz, mint a serélesztő. Azután leszűrlik, hordókban töltik, olyan színű és olyan édes, mint a méhser⁸. Így elkészítvén tehát azt a levegőégből lehullott étket, a ház közepire teszik. Akkor a gazda az egész cselédével körülveszi, kinek-kinek egy kalán⁹ lévén kezében, és azt csakhamar felkalánozzák, valamint a téjfelt. Abból pedig kell enni még a szopógyermeknek is. Azt pedig ne gondolja kéd, hogy a gazdaasszony így vendégelje mindennap a gyermekeit. A' már sok volna, és nem mindennap papsajtja, hanem csak akkor, amikor kedvit akarja keresni a gyermekinek, és hogy ki-ki jókedvű legyen a háznál. Mikor a tél olyan fősvény, hogy nem esik a városon, olyankor a cselédes gazda¹⁰ egy mélyföldnire¹¹ is elmegyén hóért, és azután abból kedveskedik az atyjafiainak. De most ki vannak, mert mind hó elég van, mind pedig e' lakadalmas holnap lévén, a kéthúrú hegedűt eleget rángatják nekik. De a' csúfos szokás náluk, hogy mihent az egy gazdaasszonynak a fia a feleségit a házhoz viszi, a szegény menyecskének a száját bézárják, valamint a pápa a kardinálisoknak¹², és mindaddig nem szabad neki szólni, valaméig az urának az anyja arra szabadságot nem ad. Addig olyan a háznál, mint a néma, csak az urával beszélhet, de mással senkivel sem, mikor a gazdaasszony hozzá szól, vagy valamit parancsol neki, a menyecskének csak inteni. Az ilyen némaság pedig eltart némelykor hat, hét esztendeig, ha a gazdaasszony szereti a fia feleségit, hamarébb felszabadítja a némaságból, de ha nem szereti, tíz esztendeig is némán kell maradni, noha egy házban laknak. Ennek a szokásnak pedig az az oka, hogy a menyecske ne perelhessen a háznál, hanem nagy csendességgel függjön az ura anyjától. Vajon nálunk nem volna-e jó ez a szokás? Elég már az örményekről írni, de nem lehet nem írni, minthogy közöttök lakunk.

Mindenfelől csak azt hozák hírül, hogy a spanyolok mennyi várat, várost vettek meg Oloszországban; talám semmit nem hadnak a jövő esztendőre. Erről jut eszemben, hogy Carolus quintus¹³ nem tudom micsoda várat szállott meg az impériumban¹⁴. De minthogy későre adták fel a várat, azért megharagudott az egész lakosokra, és megizente nekik, hogy csak az asszonyoknak kegyel-

7 talám: talán

8 méhser: hígított mézből erjesztett szeszessital

9 kalán: kanál

10 cselédes gazda: akinek cselédje, azaz gyermeke van. (Falun ma is hívják cselédnek a gyermeket. Hány a cseléd otthon? – kérdik az arra járótól.)

11 mélyföld: mérföld

12 kardinális: bíboros, papi főméltóság

13 Carolus quintus (ejtsd: karolusz kvintusz): V. Károly

14 impériumban: birodalomban

mez meg, az embereket mind levágatja. Azért másnap valamennyi asszony vagy leány vagyon, takarodják ki a várból. Hanem azt megengedi nekik, hogy amit a hátakon elbírnak, azt elvihetik magokkal. Másnap a császár elhűl belé az egész táborával, amidőn látja, hogy az asszonyoknak, akik a várból mennek, mindenikének egy férfiú a hátán: az asszonyoknak a férjek, a leányoknak az atyjafiok¹⁵. A táborra érkezvén így megterhelve, mondák a császárnak, hogy az engedelmé szerént ők drágább portékával nem terhelhették meg magokat, mint a férjekkel. Erre megkegyelmezett a császár az egész városnak. Nám¹⁶ az asszonyok is cselekesznek valaha valami jót. Jó egészséget, édes néném, engedje meg az Úr, hogy megérhessük az újlesztendőt nemcsak ebben a bőrünkben, hanem még az egészségünkben is.

- b) Milyen aktualitások indítják el a levélírást?
Nevezzétek meg ezeket a dolgokat (a levélírás apropóit), és írjátok melléjük, hogy merre kanyarodik onnan az elbeszélés!
- c) Milyen témákról szól ez a levél?
Keressétek meg a részek kapcsolódási pontjait, és írjátok vázlatot a levélről!
- d) Emeljétek ki aláhúzással a szövegből a társalgási stílusra jellemző szófordulatokat!
- e) Milyen félig irodalmi műfajt ismertek fel a várbeli asszonyokról szóló történetben?
A választ indokoljátok is!
- f) Milyen eszközök, motívumok teremtik meg a levél széttartó részei között az egységet?

B) Álom a családról

Az itt következő válogatás Mikes családalapítási vágyáról és kudarcáról szól. Tehát ezek nem teljes levelek, hanem csak szemelvények, illetve két hosszabb részlet a 49. és a 75. levélből. Mikes 27 évesen érkezik Törökországba. Ekkor már hatodik éve úton vannak, és eleinte Törökország is csak átmeneti szállásnak tetszik. Mikes levelei szerint a számára egyetlen szóba jöhető lány Kőszeghy Pál lánya, Zsuzsi. A lány azonban a megözvegyült öregúrnak, Bercsényi Miklósnak nyújtja kezét, majd fiatalon özvegyiségre jutva sem Mikest választja. Hogyan jellemzik az alábbi részletek a két fiatalot? Milyen történet rajzolódik ki belőlük?

- a) Olvassátok el a szemelvényeket!

„Édes néném, tudom, hogy megcsúfol kéd, és azt mondja kéd nekem, hogy úgy beszéllek a házasságról, valamint a vak a világosságról, aki tudja, hogy vagyon világosság, de nem tudja, hogy micsodás a világosság. De ha szinte a kéd kis szája megnevet is érte, de énnekem minden tudóm, vesém, májam azt tartja, hogy nem kell a kedves szegény feleséget a kedvetlen, de gazdag feleségért elhadni¹⁷. Hát nem jól mondom? Nem beszéllek hát a házasságról, úgylis itt attól kétszáz mélyföldnre vagyok.” (4. levél)

15 atyjafiok: a testvérük

16 Nám: no lám!

17 ...a kedvetlen, de gazdag feleségért elhadni: elhagyni. Ez a részlet egy szépreményű kalymekámról szól, vagyis a vezér helyetteséről, aki elhagyván feleségét a császár lányával hál, s ezért szépreményű. Hamarosan fővezér is lesz.

„Az én vétkem, az én vétkem és az én nagy vétkem, hogy már egynehány levelire nem feleltem kédnek. Az utolsó leveliből látom kédnek, hogy kéd jó prófétáné. De úgy tetszik, hogy nem kellene csúfolni a keserűségben lévőket, mondván, hogy más kézre kerül a madár. Ha énnekem is annyi volna a ládámban, mint másoknak, talám a madár is megmaradott volna. De rendszerént a szegény fogja meg a madarat, és a gazdag eszi meg. Elég a', hogy a kéd jövődölése bé fog telni, és ha hatvanhoz közelítünk is, de a bárányhúst csak szeretjük. Már a' csaknem bizonyos mások előtt, de énnálam a' bizonyos, mivel a titkot meg kellett tudnom, hogy Zsuzsi most minden órán Bercsényiné leszen. Egy részt bizony nem bánom, mert jó erkölcsiért megérdemli, és lehetetlen lett volna ebben az országban jobbat választani nálánál. De ítélje el kéd, micsodások a leányok! Azt tudom, hogy a szívnek semmi része nem lesz ebben a házasságban; azt maga is tudja, hogy a testnek sem léssen. De hogy a grófné titulus¹⁸ zengjen a fülünkben, alig várjuk, hogy elmondhassuk a segéljét. Azt kédre hagyom, hogy kéd mondja ki a sentenciát¹⁹, hogy ha mind ilyenek-é a leányok. Elég a', hogy a jövődöbéli vőlegényt, vagyis inkább vőembert most a köszvény nem háborgatja, és Zsuzsiért gyakrabban megmosdik, mert azt tudja kéd, hogy a szegény asszony életében egy holnapban sem mosdottunk meg egyszer. De most egy kevéssé csinosabban tartjuk magunkot. Micsoda szép dolog a szeretet, mint megiffítja az embert! Hátha még vagy húsz esztendőtlérázhatnánk magunkról.

Látta-é kéd az olyan öreg embereknek a kalendariumját, akinek ifjú felesége vagyon, hogy miképpen tarthassa meg az egészségit, és hogy micsoda időkből és napokban kell együtt hálni a feleségivel, és mikor kell különösön. Eleget neveltünk Zsuzsival, mert én egy kalendariumot csináltam neki. [...] Nem tudom, mint találja kéd, de Zsuzsi azt mondja, hogy el kell égetni, mert gyakorta mondja, hogy különösön. Én pedig ködös, mind esős időben szeretvén kédet, maradok kéd szolgálcskájá. Az egészségre vigyázunk-é?” (49. levél)

„De amit akarok mondani, énnekem az sem örvendetes dolog, mert a kis özvegy Zsuzsi csak készül, és valamennyi portékáját látom, hogy a ládában tész, mintha annyi kést verne a szívemben. Tudom, hogy kéd azon nem törődik, a kéd kegyetlen szokása szerint, de legalább egy kevéssé szánjon kéd, ha nem bánja is. Én eleget vagyok azon, hogy megmarasszam, gondolom, hogy talám a szíve is azt tanácsolja néki, de az elméjét nem nyerhetem meg. Mert a szeme hozzászokott tele ládákat látni, az urának pedig erszényje sokkal kövérebb volt, mint az enyim. Ő ha engemet cirokál is, de jövődöre néz. Ha ezer aranyat, amelyet hadtak néki, félti, hogy idő előtt el ne keljen, tudja, hogy én ahhoz semmit sem tehetek. Látja, hogy minden szerencsém, jószágom jégre vagyon építve, azért nem a szívtől, hanem az elmétől kér tanácsot. Mit szólhatok ez ellen? Mert a' bizonyos, hogy az okosság jobb tanácsot ad nekünk, mint a szívünk, mert a szív csak a jelenvalót suhajtja²⁰, az okosság pedig a jövődőről is gondolkodik. A mi mostani állapotunkban pedig arról igen kell gondolkodnunk, és nekünk bujdosóknak inkább, mint másoknak, kik jószágokban fülelnek²¹, amelyeket csak a halál veszi el tőlök. És így semmit nem szólhatok a Zsuzsi szándéka ellen, mert amint a francia példabeszéd mondja: kinek-kinek kell tudni, hogy mi fő a fazakában. Az én fazakamban pedig semmi hazamene-telre való reménségem nem fő, miért kívánnám én azt, hogy valaki a maga szerencsétlenségén kívül az enyimet is viselje. Még eddig ezt a mondást nem ízelítettem meg, hogy végy el engem, te szegény, ketten leszünk szegények. Akiknek tetszik, kövessék, nem bánom, de mások se bánják, ha nem követem. Édes néném, engedd meg, hadd végezzem el ezt a levelet, mert olyan meleg vagyon, hogy attól félek, a nap ma fel ne gyújtsa a sátoromat. A házban pedig hűvösebb lévén, énnekem hosszabb választ írhatunk. Édes néném, vigyázzunk arra a drága egészségre.” (75. levél)

18 titulus: cím

19 sentencia: ítélet

20 suhajtja: sóhajtja

21 kik jószágokban fülelnek: hegyezik a fülüket, mint a kutya az udvaron

„A régi rómaiak megajándékozták az olyan anyákat, kik a haza szolgálatjára jól nevelték fiokot. Erről többet nem írok, és többet nem írhattam volna, ha szinte fiam volna is, de nincsen, és azt bánom.” (62. levél)

„El lehet ítélni, hogy egy olyan atya, mint a mi urunk, huszonhat esztendő fiát, akit soha ennek előtte nem látott volt, hogy micsoda örömmel fogadta. Másnak nem lehet azt megfogni, hogy micsoda szeretetet éreznek az atyák a fiokhoz, azért atyának kell lenni.” (82. levél)

- b) Emeljétek ki aláhúzással a szövegnek azokat a részleteit, amelyekkel Mikes stílusát jellemeznétek!
- c) Mutassátok be ezek alapján, milyennek látjátok Mikes stílusát a fenti, személyes fájdalomról, egyedüllétéről szóló részletekben!
- d) Igazoljátok idézetekkel, hogy Mikest még ebben a témában sem hagyja cserben humora és éleslátása!
- e) Pár szóban két jelenet
Hogyan képzelitek az öreg ember kalendáriumának átadását (49.), illetve a ládába való rakodás jelenetét (75.)? Beszéljétek meg!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A)
- b) Sok a hó, s ez szokatlan ezen az éghajlaton. → Van miből vendégséget tenniük az örményeknek.
Lakodalmas hónap van. → Különös házassági szokás az örményeknél.
Hadi hírek érkeztek. → V. Károly egyik nevezetes várfoglalása.
- c) Sok hó esett. – Az örmények vendégsége. – A peszmege. – Újra a vendégségről. – Lakodalmas hónap van. – Az örmények „csúfos szokása”. – Háborús hírek jöttek Olaszországból. Anekdota V. Károlyról.
- d) *„...néhánykor csak azért havaz, hogy az örmények vendégeskedhessenek. Ezt neveti kéd talám, de ez úgy van.” „De tudja-é kéd, mi légyen a’?” „Azt pedig ne gondolja kéd, hogy a gazdaasszony így vendégelje mindennap a gyermekeit.” „A’ már sok volna, és nem mindennap papsajtja.” „Vajon nálunk nem volna-é jó ez a szokás?” „Talám semmit nem hadnak a jövő esztendőre.” „Erről jut eszemben...” „Nám az asszonyok is cselekesznek valaha valami jót.”*
- e) Ez a történet egy anekdota. Rövid, tömör, mulatságos és tanulságos csattanóval végződik. Valódi történelmi személyhez kapcsolták (és Európa-szerte mesélték is).
- f) Ez a legszebb ebben a levélben. A levél három témájából az első kettőt jól kapcsolja a műfaj és a szereplők is: a környékbeli örményekről szóló néprajzi leírások. Mindkét népszokás a decemberhez kapcsolódik. A harmadik téma azonban nagyon elüt ezektől: történelmi anekdota, rendkívüli pillanat, olvasmányélmény. Két kulcsmotívum kapcsolja egybe a levelet: egyik a különösség, másik a családi boldogság. Különösek az örmény népszokások számunkra – különös csodája az emberi találékonyságnak az anekdota. Az örmények vidám vendégsége a család ünnepe, a családapának nem kevés útjába kerülhet, a családanya készíti egymás öröme: *„hogy ki-ki jókedvű legyen a háznál”. „A levegőégből lehullott étket, a ház közepire teszik”,* és körülveszik a gyerekek. Az életkép a családi együttlét áldottságát fejezi

ki (adventben járunk). A furcsa házassági szokásban is megvan a lehetősége annak, hogy „a gazdasszony szereti a fia feleségét”, aztán az egész föloldódik a cinkos humorban. A várbeli asszonyok esete pedig a női hűségéről és találatkonyságról szóló példázat. „Mikes kényszerű nőtlenségben morzsolta éveit, és a házasság és szerelem csak leveleinek lehetett visszatérő témája.” (Szörényi László) Végül hangulati-stilisztikai egységet teremt a levélben a könnyed, társalgási hangvétel.

B)

c)–e) Mikes többször érzékelteti, mennyire hiányzik neki a családi boldogság, de ezekről az érzelméről a főnti részletekben is visszafogottan, tartózkodón beszél, máshol meg – mint a 108. levélben – áttételesen. A képes beszéd eszközeivel él, s aztán leplezetlen gúnnyal mond ítéletet az öreg szerelmesről a 49. levélben. „...De rendszerént a szegény fogja meg a madarat, és a gazdag eszi meg.” [...] „A jövődőlő vőlegényt, vagyis inkább vőembert most a köszvény nem háborgatja, és Zsuzsiért gyakrabban megmosdik...” Zsuzsiról is keserűen gondolkodik, de a róla való ítélezést „kédre” hagyja. Az öreg ember kalendáriuma, melyet nem idéztünk, bensőséges-nevetős együttlétükre utal a talán már eldöntött házasság árnyékában. A képes beszéd jellemző marad a ládába rakodós jelenetben is: „valamennyi portékáját látom, hogy a ládában teszi, mintha annyi kést verne a szívemben.” „Kinek-kinek kell tudni, hogy mi fő a fazakában.” Mikes néhány szóban képes lelkiállapot és jelenet pontos festésére. Humora, éleslátása önmaga gyöngeségében, veszteségében sem hagyja el.

10. lépés: 12–13. feladat

T/12–13. 126. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Ez a levél tanári felolvasásban hangozzék el. Ezt követően a tanulók a csoporton belül mozaikrendszerben dolgozzák fel a 12. feladatot: a négyfős csoportok tagjai a)–től d)-ig egy-egy alpontot kapnak, utána megbeszélik a válaszokat, majd együtt látnak hozzá a 13. feladathoz.
- A munka végeredményét, a *Krisztus-párhuzam* értelmezését a végén beszéljük meg közösen.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, analogikus gondolkodás képessége, tanult ismeretek felidézése

Célcsoport – differenciálás: négyfős heterogén csoportok

Munkaformák: csoportmunka, majd frontális

Módszerek, eljárások: mozaik, megbeszélés, jelölés

12. A fejedelem halála

Hallgassátok meg a fejedelem haláláról szóló levelet, majd osszátok föl egymás között a feladatokat, és lássátok munkához!

A megoldásokat majd beszéljétek meg egymással!

112.

Rodostó, 1735. április 8.

Amitől tartottunk, abban már benne vagyunk. Az Isten árvására téve bennünket, és kivéve ma közülünk a mi édes urunkot és atyánkot, három óra után reggel. Ma nagypéntek lévén, mind a mennyei, mind a földi atyáinknak halálokat kell siratni. Az Isten mára halasztotta halálát urunknak azért, hogy megszentelje halálának áldozatját annak érdemével, aki ma megholt érettünk²². Amicsoda életet élt, és amicsoda halála volt, hiszem, hogy megmondották nékie: ma velem lesz a paradicsomban. Hullassuk bővséggel könyveinket²³, mert a keserűségnek ködjé valóságosan reánk szállott. De ne azt a jó atyánkot sirassuk, mert őtet az Isten annyi szenvedési után a mennyei lakadalomban²⁴ vitte, ahol a gyönyörűségnek és az örömnök pohárából itatja, hanem mi magunkot sirassuk, kik nagy árvásra jutottunk. Ki sem lehet mondani, micsoda nagy sírás és keserűség vagyion itt miközöttünk még csak a legalábbvalón is. Ítéld el²⁵, ha lehet, micsoda állapotban írom ezt a levelet, de mivel tudom, hogy örömet kívánnád tudni, mint esett szegénynek halála, mind téntával, mind könnyhullatással leírom, ha szinte azáltal megsaporítom is keserűségemet.

Úgy tetszik, hogy az utolsó levelemet az elmúlt holnapnak 25-dik napján írtam vala. Azután szegény mind nagy bágyadtságokat érzett, igen keveset, de másként mindent a szokás szerént vitt végben, abban a gyengeségiben is az esztergájában²⁶ dolgozott első ápriliséig. Aznap pedig a hideg erősen jött reá, és annál inkább meggyengítettte. Másnap jobbacskán volt. Virágvasárnap²⁷ a gyengeség miatt nem mehetett a templomban, hanem a közel való házból hallgatta a misét. A mise után amely pap odavitte neki a szentelt ágat, térden állva vette el kezéből, mondván, hogy talám több ágat nem fog venni. Hetfűn jobbacskán volt, kedden hasonlóképpen, még a dohánt is megkívánta, és dohányzott. De azt csudálta mindenikünk benne, hogy ő semmit halála órájáig a háznál való rendben el nem mulatott²⁸, se meg nem engedte, hogy őérette valamit elmulassanak. Mindennap szokott órában felöltözött, ebédelt, és lefeküdt, noha alig volt el, de mégis úgy megtartotta a rendet, mint egészséges korában. Szeredán délután nagyobb gyengeségben esett, és csak mindenkor aludt. Egynehányszor kérdeztem, hogy mint vagyion, csak azt felelte: én jól vagyok, semmi fájdalmat nem érzek. Csötörtökön igen közel lévén utolsó végéhez, elnehezédék, és az urat magához vette nagy buzgósággal. Estve a lefekvésnek ideje lévén, kétfelől a karját tartották, de maga ment a hálózásában. A szovát igen nehéz volt már megérteni. Tizenkét óra felé étszaka mindnyájan mellette voltunk. A pap kérdete tőle, ha akarja-e felvenni az utolsó kenetet? Intette szegény, hogy akarja. Annak vége lévén, a pap szép intéseket és vigasztalásokat mondván neki, nem felelhetett reája, noha vettük észre, hogy eszin van. Azt is láttuk, hogy az intéskor a szemeiből könnyhullatások folytanak. Végtire szegény, ma három óra után reggel, az Istennek adván lelkét, elaluvék, mivel úgy holt meg, mint egy gyermek. Szüntelen reá néztünk, de mégiscsak azon vettük észre általmenetelit, amidőn a szemei felnyíltak. Ő szegény árvására hagyta bennünket ezen az idegen földön. Itt irtóztató sírás, rívás vagyion közöttünk. Az Isten vigasztaljon meg minket.

22 annak érdemével, aki ma megholt érettünk: Jézus Krisztusra gondol

23 bővséggel könyveinket: bővséggel könnyeinket

24 lakadalomban: lakoma, ünnep, amely az üdvözült lelkeket Istennél várja

25 Ítéld el: ítéld meg

26 esztergájában: Rákóczinak szokása volt ebéd után esztergapadja mellett dolgozni (88. levél)

27 Virágvasárnap: a húsvéti ünnepet megelőző vasárnap, amelyen Jézusnak Jeruzsálembé való bevonulásáról emlékeznek. Ilyenkor szokás zöldellő ágakat vágni és a templomban megszentelni, mert Jézus számára elé is ágakat tördeltek a fákról.

28 el nem mulatott: el nem mulasztott

- a) Melyek a szövegnek azok a részletei, amelyek alapján a gyász még egészen friss, földolgozatlan élménynek tűnik? Húzd alá ezeket!
- b) A gyász felfokozott lélekállapota a HALMOZÁS és TÚLZÁS alakzataiban jelenik meg. Melyik szó ismétlése, szinonimái jellemzik az első bekezdést? Emeld ki aláhúzással ezeket!
- c) Hogyan jellemzi Rákóczit ez a levél? Milyennek láttatja a fejedelem és kíséretének kapcsolatát?
- d) Rákóczi halála nagypéntekre esett.
- Milyen párhuzam vonására kínál alkalmat ez a véletlen Mikesnek?
  - Emeld ki a szövegből aláhúzással azokat a részleteket, amelyek ezt a párhuzamot támogatják!
  - Hogyan kapcsolódik ehhez a gondolathoz az árvaság ismételt motívuma?

13. A bujdosás: élethelyzetből létállapot

- a) Kapcsoljátok az alábbi tanulmányrészlet gondolatait saját megfigyeléseitekhez! Lássátok el a szokott jelöléssel (✓, +, -, ?)!

„Mikes ezúttal az elbeszélte esemény jelentőségének szimbolikus elmélyítésére kihasználja azt, hogy Rákóczi halála éppen nagypéntekre esett. Tehát analógiásan egymásra vonatkoztathatja Jézus és Rákóczi, a földi és az égi atya halálát. Így azután mélyebb értelmet nyer az a létállapot, amelybe a rodostói magyarok, Rákóczi árvái mindnyájan belekerültek, vagyis a bujdosás állapota. Ennek elsődleges jelentése, vagyis a 'politikai száműzetés', a 'hazától való távollét' ilyen háttér előtt elhalványodik, és kezd eltolódni a 'földi téreken való bujdosás', az 'evilági lét', a 'mulandóság' irányába. Az önkéntelen és őszinte gyász és a keresztény-sztoikus rezignáció ily módon eltéphetetlenül összekapcsolódik.” (Szörényi László)

- b) Ha megértettétek a fenti gondolatsort, fűzzétek hozzá azt, amit az *imitatio Christi* barokk motívumáról a *Szigeti veszedelem*mel kapcsolatban tanultatok!

Rákóczi Ferenc halálának megörökítésében Mikes az *imitatio Christi* barokk hagyományát követi. Egy tetteiben, próbáiban és hitében rendkívüli ember halála másokért vállalt áldozatként, felmagasztosulásként jelenik meg. Ebből az elbeszélésből azonban hiányzik a Zrínyinél tapasztalt hősi-es pátosz. Helyette megjelenik az elmúlás miatt érzett emberi fájdalom, a pótolhatatlan veszteség tudata: de voltaképpen ez is része a passiónak, Jézus szenvedéstörténetének.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/12.

- b) *siratni, hullassuk bővséggel könyveinket, sirassuk, sírás és keserűség, könnyhullatással*
- c) Rákóczi még bágyadtan, nagybetegen is igyekszik megtartani napjainak rendjét. Nem panaszkodik, csöndesen és hittel viseli állapotát. Mikes urának és atyjának szólítja, halalos ágá-

nál mindannyian ott vannak, mint gyermekei, tanítványai búcsúztatják. Állapotuk jellemzésére háromszor visszatérő szó az árvaság.

- d) A párhuzamot a naptári egybeesés mellett a fenti motívumok támogatják, tehát hogy a fejedelem úrként és atyaként megy el, árvákat hagy maga után, akik gyermekként, tanítványként veszik körül az ágyát. A passióhoz kapcsolódik a halál tudatában némán tűrt szenvedés. A párhuzamot megteremtő mondatok – „*Ma nagypéntek lévén... ma velem lesz a paradicsomban.*” – nagyon pontosak. Összekapcsolják a mennyei és a földi atya halálát. A fejedelem halála is áldozat, melyet megszentel ama régi áldozat. Életével és halálával rászolgált az örök életre, amelyet a megtérő latorhoz intézett krisztusi szavak mondanak ki. Támogathatja a párhuzamot ez a kép: „*kétfelől a karját tartották, de maga ment.*”

A bujdosás metaforikus értelmezése a 44. levélben már megjelenik. Ott a pestisről ír, amely miatt átmenetinek tekintett szállásukat, Rodostót is fel kellett adniuk, hogy ideiglenesen Bujukálliban időzzenek, s itt várják ki a veszély elmúlását. A bujdosás helyéről való elbujdosás nem hagyja érintetlenül Mikes ironikus vénáját: „*Így kell a keresztnek útján járni. A bujdosó magyaroknak a bujdosásban is bujdosni kell, hogy valamiben hasonlók lehessenek az Istennek bujdosó fiához. Ezután hogy léssen dolgunk, Isten tudja.*”

REFLEKTÁLÁS

11. lépés: 14. feladat

T/14.

129. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Ennek a lépésnek az a célja, hogy a diákok a rokokóról való ismereteiket három vershez, néhány képhez és Mikes Kelemen szövegeihez kapcsolva átismételjék, rendszerezék.
- Válogatásunkban Mikestől legalkalmasabbak erre a 4. feladatban összegyűjtött szemelvények, ezért utalunk vissza oda.
- Nem célja a feladatnak, hogy a versekkel behatóan foglalkozzanak a diákok, hanem csupán hogy rokokó jellegüket, stílusjegyeiket megfigyeljék! (A *pipáru* az első szonett formában íródott versünk, erre hívjuk fel a figyelmet!)
- A feladatot 3-4 fős csoportokban végezzék a tanulók, a táblázatot közösen is beszéljük meg.

Kiemelt készségek, képességek: kódváltás, analogikus gondolkodás, tanult ismeretek felidézése

Célcsoport – differenciálás: 3-4 fős heterogén csoportok

Munkaformák: csoportmunka, frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: képolvasás, szemponttáblázat

14. A rokokó művészet

Eddigi tanulmányaitok során kétszer volt már szó a rokokóról: először nyolcadikban az anakreóni versek között, CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY versei kapcsán, azután tizedik évfolyamon a stíluster-

téneti fejezetben szerepelt ez a stílusirányzat. AMADE LÁSZLÓ és FALUDI FERENC rokokó költők, Csokonainál a rokokó egy rétege a gazdag életműnek.

- a) Idézzétek fel most az alábbi három vers, négy kép és Mikes Kelemen levelei (különösen a 4. feladatban olvasott szemelvények) alapján a rokokó művészet jellemzőit!

AMADE LÁSZLÓ
(1703–1764)
SZIVEM CSÖNGETŐJE...

Szivem csöngetője,
Lelkem pengetője
Kinomat megszanja
Drága Mazolánnya,
Éltemnek földője,
Ágyom lepedője,
Karmazsin csizmája,
Kedves bodzafája,
Pengő sarkantyuja
Tüzeckémet fujja,
Kesztyűben öt ujjja,
Alle-, Alleluja! [...]
Szeimei ragyognak,

Mint arany agyagnak,
Ajaka mint kláris,
Haja mint vér már is,
Csücsös két almája,
Kegyes mellye tája,
Katonás lépése,
Gyöngyös egy pár kesse,
Dereka szép merő,
Kalapács az verő,
Tánczos, könnyű, deli,
Boldog, ki ezt leli!
Ránczos a szoknyája,
De nem zubbonkája,
Gyöngyös, csinos nyaka,

Csókoló ajaka;
Minden tekintete
Egy ember élete;
Hajnal mosolygássá,
Ha nevet nyilása,
Személye elpirúl,
Hó az vérrel újul,
Ha hallgat, úgy felel,
Apró falatot nyel. –
Dinom azért dánom,
Szeretlek, nem bánom,
Jó kövér szalonnám,
Illyen szép Ilonám!

FALUDI FERENC
(1704–1779)
A PIPÁRUL

Hiv társam, dohányos börbönczém,
Te tisztitod fejemet,
Szép pipám, égő kis kemenczém,
Te enyhited mellyemet.

Füstecskéd kereng, forog, játszik,
És megvallom, vigasztal,
De alig tűnik s már nem látszik,
Azért engem meg is csal.

Sőt nem csal, leczkét ad elmémnek,
Mert így lesz vége életemnek,
Élő ember, gondold meg:

Mint a füst oszlik hirtelenül,
Ugy magad is, fontold meg,
Elcseppensz egykor véletlenül!

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
(1773–1805)
AZ ALVÓ LILLÁRA

Ti hűvösös szellőcskék,
Fuvaljatok, de gyengén,
Lassan lehempelyegve
Buzogjatok, folyócskák,
Ti jószagú virágok,
Lehelljetez nepentét²⁹.
Csitt! pásztorok s leánykák,
Ezen berekbe nyugszik
Elszenderedve Lillám.

29 nepente: bódító illat

Francois Boucher:
Diana fürdője, 1742

Jean-Honoré Fragonard:
Szerelmes üzenet,
18. század második fele

Jean Baptiste Simeon Chardin:
Asztali áldás, 1740

Mányoki Ádám:
Podmaniczky János és Judit,
 1724, MTA
 (Mányoki Ádám Rákóczi jó embere,
 fiatalon Nyugat-Európába ment
 portréfestészetet tanulni.
 Berlinből hívta haza a fejedelem,
 akinek a szabadságharc idején
 belső köréhez tartozott,
 és megfestette híres arcképét.)

Jellemző stílusjegyek a szövegekben és a képeken:

- b) A rokokó stílusjegyeit próbáljátok a barokk művészet egy-egy vonásához kapcsolni, és írtátok be a táblázatba!

BAROKK	AZ ÖSSZEHASONLÍTÁS SZEMPONTJAI	ROKOKÓ
az egyház szolgálata, a hit csodájának ábrázolása	a művészet célja	
a katolikus egyház és a megerősödő nemesség, később a polgárság	társadalmi bázisa	
többnyire nagyszabású bibliai, mitológiai és történelmi témák	kedvelt témák	
monumentalitás	méretek	
felfokozott, átszellemült, szenvedélyes; mozgalmasság, végletek	hangulat, hangvétel	
pátosz, megrendülés	szándékolt hatás	
hősiesség, athleta Christi, imitatio Christi, a túlvilági üdvösség, megnyíló égbolt	jellegzetes motívumok	
bonyolult megvilágítás, erős fény-árnyék hatás, tér és mélység érzékeltetése	festészeti törekvések	
nagyobb szabású műfajok: eposz, dráma, regény	műfajok az irodalomban	

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a) A képekről sem teljességre törekvő műelemzést várunk. A rokokóhoz az alábbi szempontokból kapcsolhatók:

- Boucher: *Diana fürdője*

Boucher XV. Lajos udvarának népszerű festője volt. Erotikus témájú képeket festett: a mitológia ezen a képén is inkább ürügye a mezítelen női test ábrázolásának. A két nőalak beállítása, mozdulatai könnyedek. Testük világos, rózsaszínbe hajló fényei, tökéletes arcukon a finom, ábrándos mosoly a rokokó udvari szépségeszményt fejezik ki. A jobboldali alak Diana, ezt a homlokán viselt holdacska mutatja. Kezében gyöngyfüzérrel játszik. Diana ábrándosan nézi a vizet, társnője alulról néz figyelmesen úrnője arcába. A víz a Csokonai-vershez kapcsolható erotikus motívum. A partoldalra terített, dúsán omló kelmék kissé színpadias tartozéknak hatnak, nem illenek a távolba vesző vad tájba.

- Fragonard: *Szerelmes üzenet*

Fragonard ennek az udvari stílusnak talán legjelentősebb alkotója, leggyakrabban *A hinta* című festményét idézik a rokokó bemutatására. Ennek a képnek a szerelem a témája, egy gyönyörű tartású, szép ruhájú hölgy szerelmes üzenetet karcol egy évszázados fa kérgébe, talán ollójával. A helyszín egy park félreeső zuga lehet, a fa mellett kőasztal áll, rajta itt is egy kendővel, amelyet a hölgy teríthetett rá, s a kiskutya innen figyelni gazdája munkáját. A kép sejtelmes, mint egy szerelmi titok, a hölgy haja kissé zilált, arca elmélyült, ruhája festőien omlik alá. Alakja a környező természet vadságával megejtő kontrasztban áll.

- Chardin: *Asztal áldás*

Chardin festményein németalföldi mesterek hatása érződik, gyakori témája a polgári környezetbe helyezett életkép és a gyermekek. Ezt a festményét azért idézzük a rokokónál, mert figyelmes, bensőséges együttlétet ábrázol. Az arcok, a mozdulatok bájosak és természetesek, a mesterkéletlen beállításban egy múlt pillanat megragadását látjuk.

- Mányoki Ádám: *Podmaniczky János és Judit*

Mányoki Ádám képe is egy testvérpár bensőséges ábrázolása. Kezeik egymásba kulcsolása meghitt összetartozásra utal. A kutya innen sem hiányzik, a fiúnak pálcát nyújt balról. Megfelelője a lányalak ruhájának öbléből kiömlő virágcsokor. A kezek finom mozdulata, az arcok derűje és a szép ruhák az udvari művészetet jellemzik.

b)

BAROKK	AZ ÖSSZEHASONLÍTÁS SZEMPONTJAI	ROKOKÓ
az egyház szolgálata, a hit csodájának ábrázolása	a művészet célja	egy pillanat, életkép megragadása
a katolikus egyház és a megerősödő nemesség, később a polgárság	társadalmi bázisa	eleinte az arisztokrácia
többnyire nagyszabású bibliai, mitológiai és történelmi témák	kedvelt témák	túlnyomórészt világi témák; a mitológiai témák jelmezét, kellékeit adják a világi életképek, erotikus jelenetek ábrázolásának
monumentalitás	méretek	miniatűr-kultusz, kicsinyítés

felfokozott, átszellemült, szenvedélyes; mozgalmasság, végletek	hangulat, hangvétel	könnyed, elegáns, precíóz, már-már modoros; mértéktartás, elegancia
pátosz, megrendülés	szándékolt hatás	humor, gyönyörködtetés, szórakozás
hősiesség, athleta Christi, imitatio Christi, a túlvilági üdvösség, megnyíló égbolt	jellegzetes motívumok	szerelem, erotika, játék, életöröm, álarc, jelmez
bonyolult megvilágítás, erős fény-árnyék hatás, tér és mélység érzékeltetése	festészeti törekvések	lágább, szelídebb színhatás, finom, áttetsző ecsetkezelés
nagyobb szabású műfajok: eposz, dráma, regény	műfajok az irodalomban	kisebb formák: dal, életkép, levél

12. lépés: 15–17. feladat

T/15–17. 132. oldal

Tanári instrukciók

- A két szövegértelmezést (T/15–16.) ráadásnak, szorgalmi feladatnak adhatjuk az érdeklődőbb tanulóknak.
- A 17. feladat házi feladat mindenki számára, összefoglalást nyújt a korszak egyéb fontos szerzőiről, és önálló kutatómunkát kíván a diákoktól, valamint a fejezetre való reflektálást kér.
- A barokk irodalomról szóló fejezet itt lezárul. Teremtsünk lehetőséget arra, hogy az első órán meghirdetett gyűjtőmunkákat tanítványaink PREZENTÁCIÓ formájában bemutassák egymásnak. Erre fordíthatunk egy teljes órát vagy rászánhatunk egy délutánt. Ezt az órát vagy délutánt meg kell terveznünk: kitől mit várhatunk, hogyan lehet a gyűjtőmunkák bemutatása minél érdekesebb és tanulságosabb a többieknek. Ha épületeírások, kiállítási kalauzok is készültek, tervezhetünk városi vagy múzeumi sétát, ill. ennek tervét bízhatjuk azokra a tanítványainkra, akik ilyen munkával készültek. A prezentáció mellett szól az is, hogy ez mindenki tudását gyarapíthatja, és rangot adhat a fejezet lezárásának. A prezentáció tervét azonban a munkák előzetes ismeretében kell kialakítanunk.
- A kutatómunkát a fejezet elején (1. modul 2. lépés) megadott kritériumok szerint értékeljük egyénenként.
- Az elkészült munkákat egy ideig mindenki számára tegyük hozzáférhetővé.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, empátia, képzelet, önálló kutatás, reflexivitás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: szorgalmi feladat: szövegértelmezés; kutatás, szócikk írása

15. Szorgalmi feladat

A püspökről és a remetéről szóló szöveg műfaja példázat, Mikes valamelyik olvasmányából kerülhetett ide.

Tegyél föl kérdéseket magadnak a szövegről, és választ keresve írd összefüggő értelmezést a példázathoz!

„Egy püspök a tengeren utozván, a hajósok egy sziget mellé a hajót megkötik, a püspök maga mulatóságára a szárazra kimegyen. Amint alá s fel járna, egy kis gunyhócskát lát a fák között, gondolá, hogy talám valamely ember laknék ott. Egy kis ablakocskához közelítvén csak csendesen, emberszót halla, és mintha valaki imádkoznék. De mint elcsudálkozék, hogy az, aki bent volna, eszerént imádkozék: átkozott legyen az Isten. Ezeket a szót pedig szüntelen mondja vala. A püspök nem állhatván, bémene az emberhez, és mondá néki: atyámfia, ne azt mondjad, hogy átkozott az Isten, hanem áldott az Isten. A remete úgy kezdé mondani. A püspök, hogy erre megtanította volna, visszatére a hajóhoz, és megindula a hajó. A remete pedig azalatt elfelejté, amit tanult volt, és észrevévén, nagy sebeséggel kezdé a püspök után futni. A hajó távul vala már a parttól, de a remete nem vigyázva arra, ha a földön vagy a vízen futott-é, néki csak az imádság volt az esziben. A püspök és akik a hajóban valának, nagy csudálkozással láták, hogy a remete a tengeren futna utánok. Aki is a hajót béérvén, kiáltá a püspöknek, hogy elfelejtette volna az imádságot. A püspök látván a nagy csudát, mondá néki: atyámfia, csak úgy imádkozzál, amint eddig imádkoztál. [...] Én is szívesen kívánom kedves nénémnek az újesztendőt egészségben elérni. Amen.” (Részlet a 206. levélből)

16. Szorgalmi feladat

Az utolsó levél

Mikes azután írta meg Leveleskönyve utolsó darabját, miután a bécsi udvar hozzájárult ahhoz, hogy levelet írjon erdélyi rokonainak.

a) Olvasd el a 207. levelet, majd válaszolj a kérdésekre!

207.

Rodostó, 1758. december 20.

Kedves néném, nemcsak mi, hanem az egész emberi nemzet olyan, mint a halálra ítéltetett rabok, akik nem tudják, mikor viszik ki a halálra. A mi sorsunk éppen olyan. Mennyi urakat, nemesembereket temettünk már el, kit egy, kit más esztendőben, úgannyira, hogy már csak ketten maradtunk volt Zay úrral. Az Isten azt is kivevé a bujdosásból 22 octobris. Már most egyedül maradtam a bujdosók közül, és nem mondhatom, mint eddig, hogy hadd vigyék ki ezt vagy amazt előre, mert egyedül maradván, nekem kell kimennem az áldozatra. A Csáki úr halála után Zay urat tette volt a porta³⁰ a magyarok fejévé, akik ebben az országban vannak a császár protectiója³¹ alatt. Halála után a portára kellett mennem, hogy hírré adjam halálát. A szokás szerént engemet tettek básbuggá³², mert azt jó megtudni, hogy akik ebben az országba az öreg Rákóczival jöttünk, azok közül csak én maradtam, hanem akik most velem vannak, azok újak. Micsodás a világ! Mennyi változáson mentem már által, de az Istennek gondviselése mindenkor velem volt és vagyon mindnyájunkkal. Egész predikációt csinálhatnék a siralomnak völgyében lévő változó életünkről, amely változást mindaddig próbáljuk,

30 porta: a szultán udvara, a birodalmi kormány székhelye

31 protectiója: védelme

32 básbug: a bujdosók vezetésére a szultántól kirendelt rangidős személy

valamég az örömek hegyére nem megyünk. Vagyon immár egynehány napja, hogy ide visszáérkeztem. Mit rendel az Úr ezután felőlem, az ő kezében vagyok, hanem azt tudom, hogy a pornak porrá kell lenni, és boldog az, aki nem az Úrnak, hanem az Úrba hal meg. Annyi hosszas bujdosásom után kell-é mást kívánnom annál a boldogságnál.

Az első leveletem, amidőn a nénémnek írtam, huszonhét esztendő voltam, eztet pedig hatvankilencedikbe írom; ebből kiveszek 17 esztendőt, a többbit haszontalan bujdosásba töltöttem. A haszontalant nem kellett volna mondanom, mert az Isten rendelésiben nincsen haszontalanság, mert ő mindent a maga dicsőségire rendel. Arra kell tehát vigyáznunk, hogy mi is arra fordítsuk, és úgy minden irántunk való rendelése üdvességünkre válik. Ne kívánjunk tehát egyebet az Isten akaratjánál. Kérjük az üdvességes életet, a jó halált és az üdvességet, és azután megszűnünk a kéréstől, mind a bűntől, mind a bujdosástól, mind a telhetetlen kívánságtól. Amen.

- b) Milyen eseményre, milyen élményből indul a levél?
- c) Hogyan érvényesül benne a változatosság és egység? Milyen műfajok jelennek meg benne?
- d) Miért megrendítő ez a levél?

17. Házi feladat

Ebben a fejezetben két évszázad magyar irodalmával foglalkoztunk, két alkotó: Zrínyi Miklós és Mikes Kelemen művét beszéltük meg részletesen.

Mi történt még a korszak irodalmában?

- a) Olvasd el az alábbi összefoglalást fejezetünk témájáról, a barokk és rokokó irodalomról, majd készítsd el az egyik feladatot!

A MAGYARORSZÁGI BAROKK ÉS ROKOKÓ IRODALOM

Rövid összefoglalás

17–18. századi irodalmunk néhány kiemelkedő teljesítmény mellett (mint Pázmány Péteré és Zrínyi Miklósé) gazdag volt ma már kevésbé olvasott, de kultúránk számára nagyon értékes életművekben.

Nem voltak olyan drámaíróink, mint a spanyol LOPE DE VEGA vagy CALDERÓN, sem olyan lírikusaink, mint az angol JOHN DONNE, és regény sem született még, hogy CERVANTESszel versenyezzen. Van viszont *Szigeti veszedelmünk*. A barokk eposz műfajában született olyan értékünk, amely egészen korszerű és sajátos, amelynek Tasso mellett van a helye. Zrínyi követője GYÖNGYÖSI ISTVÁN (1629–1704), aki könnyed, játékos modorával a „magyar Ovidius” nevet érdemelte ki, és hosszú ideig népszerűbb is volt mesterénél. Legismertebb eposza a *Márssal társalkodó Murányi Venus* (1664). Barokk irodalmunk legnagyobb hatású alkotója a jezsuita hitvitázó és esztergomi érsek PÁZMÁNY PÉTER (1570–1637). Prédikációiban és teológiai írásaiban a retorika és a stílus legnagyobb mesterének bizonyul. Izzó szenvedélye, okos humora, műveltsége lenyűgözte kortársait. Elbeszélő prózánk történetében jelentős emlékiratíróink munkája. II. RÁKÓCZI FERENC Szent Ágostont követve írta meg latin nyelvű *Vallomásait*, magyar nyelvűek az erdélyi BETHLEN MIKLÓS, BETHLEN KATA és KEMÉNY JÁNOS önéletírásai. Rokokó prózánk mestere MIKES KELEMEN, rokokó költészetünk alakjai AMADE LÁSZLÓ és FALUDI FERENC. Korabeli költészetünk jellegzetes csoportját alkotják a kuruc kor névtelen versei (*Buga Jakab éneke, Rákóczi-nóta, Őszi harmat után...*).

Végül felbecsülhetetlen értéket hoztak létre korabeli tudósaink. A jezsuiták tudatos tanító-nevelő programmal léptek fel, iskolákat hoztak létre, PÁZMÁNY PÉTER egyetemet alapít Nagyszombaton (1635), s a reformátusok is létrehozzák a maguk szellemi műhelyeit. A magyar nyelvű tudományosság legjelentősebb alakja APÁCZAI CSERE JÁNOS volt. Latinul írt a történész PRAY GYÖRGY, BÉLMÁTYÁS és CORNIDES DÁNIEL, a csillagász HELL MIKSA, a nyelvész SAJNOVICS JÁNOS, az irodalomtörténész CZVITTINGER DÁVID, az esztéta SZERDAHELYI GYÖRGY ALAJOS.

Az ő munkásságuk gyümölcse az a gazdag hagyomány, amelyet barokk műveltségnek nevezünk.

- b) Válassz ki egyet az említett szerzőkből, olvass utána munkásságának, és írd róla rövid lexikoncikket!
- c) Foglald össze a magad számára, mit tanultál ebből a fejezetből!
Mit tartottál benne érdekesnek, hasznosnak?
Mi az, ami nem kötötte le a figyelmedet? Mi okozott nehézséget?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/16.

- b) Zay Zsigmond halála, aki Mikeshez hasonlóan még szinte gyermekfejjel követte a fejedelmet. Halálával ő lesz a rangidős, és már senki nem áll a halál és őközte.
- c) beszámoló, prédikáció, sírfelirat és ima

13. lépés: 18. feladat

T/18.

135. oldal

20 PERC

Alternatív szövegértési feladat

Tanári instrukciók

- Ez a szövegértési feladat egy internetes naplóbejegyzés. A hozzá kapcsolódó feladatok részben a témáját, részben a megformáltságát érintik.
- A lépést a gyengébben olvasó tanulóknak ajánljuk, ill. azoknak, akik nagyon nehezen boldogulnak régi szövegekkel.
- Adhatjuk differenciáltan csak a rászoruló tanulóknak, ebben az esetben lehet otthoni munka is. Ha az egész osztállyal szeretnénk elvégeztetni, a modul 10. lépésénél, annak alternatívájaként használhatjuk fel (tehát a 112. Mikes-levél helyett).

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, tájékozottság

Célcsoport – differenciálás: olvasásértési nehézséggel küszködő tanulóknak

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: feladatlap

18. Szövegértési feladat

Önkéntes száműzetéseink

Az alábbi szöveg egy vegyészmérnök internetes naplóbejegyzése.

- a) Olvasd el, majd oldd meg a hozzá kapcsolódó feladatokat!

VK UTAZÓNAPLÓJÁBÓL...

Felcsattan előttem a vonat elektronikus ajtaja, és kilépek egy városba, ahol sosem voltam még, senkit sem ismerek. De belekezek.

Kevés biztos kezdőpont: egy cím, egy egyetem, egy professzor és egy lehetőség, csírája valaminek, amiről sejtésem sincs. Mégis vonzó, izgalmas, és valamiért nem lehet visszafordulni. De nem is akarnék. Sosem akartam visszafordulni. Talán ezért is vagyok abban a helyzetben, hogy új utat keresve, a saját utamat, mindig előbbre lépve éljek, sosem visszafelé. Szítál az eső, ahogy még sosem éreztem, de lehet, hogy a súlyos bőrrönd cipelésének is köszönhetem a hirtelen rám törő kétségbeesést: Hol vagyok? És miért itt?

Hónapokkal később már nem kérdeztem magam, hogy érdemes volt-e ezen az ösztöndíjpályázaton ennyit dolgozni és külföldre száműzetni magam. Valahogy annyira nyilvánvaló volt ez az út. Az utam. Vegyész vagyok. Kutatómunkát jöttem végezni ebbe az országba, melynek nyelvét nem beszéltem, mégis rövid idő alatt elsajátítottam, embereit nem ismertem, mégis hamar megértettem. Valahol ez volt az íratlan játékszabály: megismerni, átélni, együtt élni. Szivacsként szívtam magamba a rengeteg információt, mellyel évekig töltöttem nemcsak tudományos, hanem emberi téren is. Először voltam külföldön nem turistaként: *éltem* ott. Napról napra mélyebbre ástam magam kutatómunkám rejtelmeiben. Munkatársaimmal való kapcsolatomban is fejlődött, évről évre kaptam ösztöndíj-hosszabítást, s nem volt kétség felőle, hogy doktori diplomámat itt, külföldön fogom megszerezni.

Öt év ebben az országban. Öt év ezekkel az emberekkel, szokásaikkal. Talán kevésbé zseniális feltalálók, de sokkal szorgosabbak, mint honfitársaim. Nos, volt mit tanulni tőlük a gyakorlatiasság és szorgalom iskoláiban, ők pedig ámulva érzékelték sokrétű érdeklődésemet az élet számos területén, mely kreatitásomat, feltaláló képességemet fejlesztve a tudományban kamatoztatható eredményekhez vezetett. Egy kezdetben idegen országban, idegen emberek között megtanultam megragadni és használni a megadatott lehetőségeket. Többé nem voltam bizonytalan, itt kellett, hogy legyek, élnem kellett azzal, hogy kulcsot kaptam a kezembe.

Azóta már számos kaput nyitottam ki ezzel a régi kulccsal.

Közben az idő múlása mintha exponenciálisan gyorsult volna. A kezdeti beilleszkedési periódus után már gyakorlottan mozogtam az országban, az emberek között, nyelvüket is részint elsajátítva még bensőségesebbé vált viszonyom ezzel a hellyel. Lett tehát ez az ország egy új haza, miközben jobban voltam magyar, mint valaha, távolságom az otthonnal megnövelte az iránta érzett tiszteletet és kötődést. Egyre nagyobb szívdobogások kísérték az évente párszori hazautazásokat, mikor repülőgépem már a felismerhető hazai városrészek felett repült.

Nehéz volt eldönteni, hol lenne szívesebben az ember, jól megszokott szülőhazájának bölcsőjében vagy legújabb hazájának gyorsan mozgó hajójában, mellyel érdekesebb színezetű vizeken lehet haladni, és amely vizek az emberi fejlődést hordozzák magukban. Hosszú ideig ezt a fejlődést választottam, majd egy fordulóponton úgy éreztem, nagyobb kihívás szülőhazámban élni – amely maga sem bölcső többé, hanem egy másik hajó –, s ezt az emberközösséget segíteni tudásommal.

A számos lehetőség közül egy rövid külföldi ösztöndíjas időszak után eldöntöttem, hogy visszatérek szülőhazámba. Nagyon nehéz időszak volt akkori életszakaszomat lezárni és egy újat elkezdni, immáron itthon, még nagyobb kihívások és kalandok között.

Kinyílt előttem a reptér elektronikus ajtaja, és kiléptem egy városba, ahol régen voltam már, és ahol talán már senkit sem ismerek. De belekezek.

VK, 2007. június 25.

- b) Melyik a szövegnek az a szava, amely közvetlen is kapcsolatot teremthet Mikes Kelemen élethelyzetével?
- c) Milyen nehézségekkel kellett szembenéznie a szöveg írójának?
- d) Mi mindenre van szükség a szöveg szerint ahhoz, hogy az ember egy ilyen helyzetben helyt álljon?
- e) Milyennek ismerted meg a szöveg íróját a naplóbejegyzésből?
- f) Milyen kérdéseket tennél föl neki, ha fölvennéd vele a kapcsolatot?

A következő néhány kérdés a szöveg megformáltságára vonatkozik.

- g) Milyen ötlet van a szöveg első és utolsó bekezdésében?
- h) Milyen értelmezési lehetőségeket látsz ebben a megoldásban: miért jó, hogy ez a két bekezdés fogja közre a többit?
- i) Emeld ki a szövegben aláhúzással az idő múlására vonatkozó kifejezéseket!
- j) Igazold ezek alapján, hogy a bekezdések az idő múlása szerint szerveződnek, s hogy a szöveg egyik témája ezáltal éppen AZ IDŐ!
- k) Hol él a szövegíró a METAFORIZÁCIÓ eszközével?
Vagyis melyek a szövegnek azok a képei, amelyek önmagukon túli jelentéssel telnek meg?
- l) A naplóbejegyzés mely megoldásait tartod inkább közhelynek (SZTEREOTÍPIÁNAK), melyeket inkább egyéninek?

INKÁBB KÖZHELYES MEGOLDÁS	INKÁBB EGYÉNI MEGOLDÁS

- m) Fogalmazz meg hasonlóságokat Mikes Kelemen levelei és a napló, illetve napjaink új műfaja, az internetes napló (blog) között!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) külföldre *száműzteni* magam
- c) Egyedül egy ismeretlen országban, amelynek nem ismeri nyelvét, szokásait stb.
- d) Bátorság, kezdeményezőképeség, alkalmazkodóképesség, kíváncsiság, munka, tanulás stb.
- g) A szöveg keretes felépítésű.

- h) A keret azt sugallja, hogy az újrakezdés, az ismeretlen kihívásokkal való szembenézés ismétlődő, meghatározó élethelyzete az embernek. Hogy egy történet végén egy újabb történet kezdődik. Megérkezés és indulás összekapcsolódik, az utazás metaforizálódik. Hangsúlyozódik a szövegre jellemző gesztus, amellyel az én kezében tartja életét: „*de belekezek*”.
- i)–j) Sosem – mindig; hónapokkal később már, rövid idő alatt, évekig töltöttem, először, napról napra, évről évre; öt év, kezdetben, többé, azóta; „közben az idő múlása mintha exponenciálisan gyorsult volna”, beilleszkedési periódus; hosszú ideig – egy fordulóponton; ösztöndíjas időszak, „nehéz időszak volt akkori életrszakaszomat lezárni és egy újat elkezdni”. A szövegre az igeidők igen tudatos használata jellemző.
- k) „új utat keresve, a saját utamat, mindig előbbre lépve éljek, sosem visszafelé”, „annyira nyilvánvaló volt ez az út. Az utam.”: az út
 „a gyakorlatiasság és szorgalom iskolái”: iskola
 „kulcsot kaptam a kezembe. Azóta már számos kaput nyitottam ki ezzel a régi kulccsal.”: kulcs
 „szülőházájának bölcsőjében vagy legújabb hazájának gyorsan mozgó hajójában”: bölcső és hajó
- m) A levelek megszólítottja, *Édes néném*, fiktív személy, akárcsak ez: „Kedves Naplóm!”. A levelek valójában a rögzítés és megértés céljával *önmagának* és szépirodalmi igénnyel *MINDENKINEK* szólnak. A *Törökországi leveleknek* ez a jellege a „*nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek*” gesztusára emlékeztet.

